

deKanttekening

MAART 2020 | DEKANTTEKENING.NL | PRIJS €5,99

MAGAZINE

Hoe Ankara via moskeeën grip wil op Turkse NL'ers

Fidan exit bij De Nieuwe Maan:
om te huilen?

Het Fatiha huwelijk in Marokko:
de man krijgt de lusten

Inhoudsopgave

de Kanttekening MAGAZINE

COLOFON

MAART 2020

Jaargang 3 - nr. 29

UITGEVER

De Kanttekening B.V.

HOOFDREDACTEUR

Mehmet Cerit

EINDREDACTEUR

Arnout Maat

VORMGEVING

inktvis.eu

AAN DIT NUMMER WERKTEN MEE

Chris Aalberts, Merel Aalders,
Tayfun Balcik, Kaja Bouman, Jaime
Donata, Thomas von der Dunk,
Jaswina Elahi, Dave Ensberg-
Kleijckers, Han Entzinger, Gert Jan
Geling, Tieme Hermans, Anne-Rose
Hermer, Azzedine Karrat, Ewout
Klei, Kiza Magendane, Mike Peek,
Anushka Soekhradj

CONTACT / INFORMATIE

010-2013740

info@dekanttekening.nl

www.dekanttekening.nl

Vrij. Moedig. Inclusief.

De uitgave van dit blad wordt
mede mogelijk gemaakt door:

Psychiatrie Praktijk Kondacki
Derman Projects B.V.
BK Zorg B.V.

6

Hoe Ankara via moskeeën grip wil op Turkse Nederlanders

● SAMENLEVING

Fidan exit bij De Nieuwe Maan: om te huilen?

● SAMENLEVING

20

● SAMENLEVING

- 6 Hoe Ankara via moskeeën grip wil op Turkse Nederlanders
- 18 Hoe gaan we het messen-probleem te lijf? Dit vindt ons panel
- 20 Fidan exit bij De Nieuwe Maan: om te huilen?
- 22 Sranantongo, het 'negerengels' van Suriname, wordt weer met trots gesproken

● WERELD

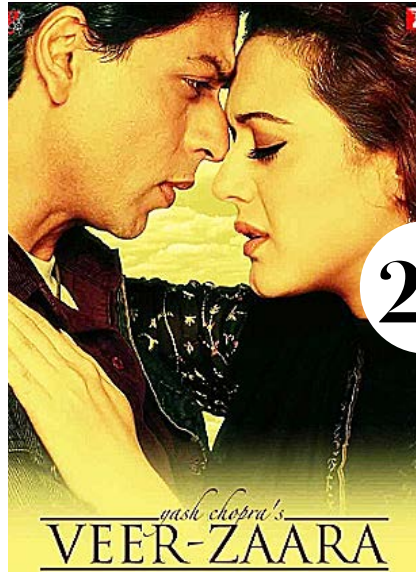
- 26 Het Fatiha-huwelijk in Marokko: de man krijgt de lusten, niet de lasten
- 27 Atheïsten vechten voor een plek in de Marokkaanse maatschappij
- 28 India ademt Bollywood, droomt Bollywood – en volgt trouw haar trends

26

Het Fatiha-huwelijk in Marokko: de man krijgt de lusten, niet de lasten

● WERELD

28

India ademt Bollywood, droomt Bollywood en volgt trouw haar trends

● WERELD

32

Alaeddin vluchtte via Samos hierheen. Nu voorziet hij de Griekse kampen van scholen

● INTERVIEW

● INTERVIEW

32 Alaeddin vluchtte via Samos hierheen. Nu voorziet hij de Griekse kampen van scholen

● ZINGEVING

35 Spiritueel leraar Jan Geurtz over de zin en onzin van meditatie

● OPINIE

38 China is boos

39 Ik ben geneigd te geloven dat Nederland steeds meer fascistoïde wordt

40 Waar blijft het tegengeluid van de FvD-aanhang?

41 Marokkanen bashen roept op rechts geen weerstand meer op. Waarom niet?

42 Een parlementaire eendentest

43 Het 'buitenland' is een mythe

44 Cultuuroorlog? It's the economy, stupid!

45 Een nieuwe Scheffer?

46 Protesteren voor geld, maar niet voor mensenlevens

In het kort.

studie: kranten schrijven steeds meer over racisme, moslimhaat en antisemitisme

De Nederlandse kranten zijn de afgelopen jaren meer gaan schrijven over racisme, moslimhaat en antisemitisme. Dit concludeert de website *Republiek Allochtonië* na een inventarisatie van krantenberichten van *NRC*, *de Volkskrant*, *Trouw*, *de Telegraaf* en *AD* in de online krantendatabase Nexis.

FOTO: PIXABAY

Volgens dit onderzoek, dat krantenartikelen uit de laatste twintig jaar behandelde, is de aandacht voor

discriminatie redelijk constant gebleven. Dit fluctueert tussen de 811 (2003) en 1350 (2016) berichten per jaar. *NRC*, *de Volkskrant* en *Trouw*

berichten meer over discriminatie dan *de Telegraaf* en *AD*.

Maar voor racisme is de laatste jaren ineens veel meer aandacht geko-

men. Tot 2013 verschenen er gemiddeld zo'n vijfhonderd artikelen waarin het woord racisme voorkwam. Daarna steeg het explosief, naar meer dan dertienhonderd stukken in 2019. In dat jaar werd er ook meer geschreven over racisme dan over discriminatie.

Volgens *Republiek Allochtonië* hangt de toenemende aandacht voor racisme samen met de Zwarte Piet-discussie, die vanaf 2013 echt op stoom kwam. Het aantal artikelen waarin Zwarte Piet voorkwam lag in 2012 nog op 152, maar dit aantal steeg naar 606 in 2013. Daarna is het aantal berichten boven de zeshonderd gebleven, met een piek van 980 berichten in 2014. Ook de aandacht voor antisemitisme is licht toegenomen tussen 2000-2019. *Republiek Allochtonië* schrijft dat met name in 2014, met meer dan zeshonderd artikelen, Jodenhaat veel werd genoemd in artikelen omdat toen het conflict tussen Israël en Palestina verhevigde.

In de periode 2000-2019 besteedden de kranten minder aandacht voor moslimhaat. Wel is er door de jaren heen een lichte stijging merkbaar. Volgens *Republiek Allochtonië* was het aantal berichten hierover 'aan het begin van deze eeuw nog bijna nihil, maar ligt [dit] de laatste jaren steeds boven de honderd berichten per jaar'.

In 2015 bereikte het aantal berichten over moslimhaat een piek. Dat hangt volgens *Republiek Allochtonië* samen met de aanslagen in Parijs en de vluchtelingencrisis. *De Volkskrant* schreef het vaakst over moslimhaat, *AD* het minst vaak. ●

Turkse academicus: 'verval moslimwereld' komt niet door islam

De Turks-Amerikaanse politicoloog Ahmet Kuru heeft een kritisch boek over de islamitische wereld geschreven. Hij betoogt dat het 'verval' van de islamitische wereld en gewelddadige islam-interpretaties niet de schuld zijn van kolonialisme of de islam, maar van de vroege machthebbers en moslimgeleerden in de islamitische wereld.

Kuru's boek heet *Islam, authoritarianism, and underdevelopment: A global and historical comparison*. Hierin buigt Kuru zich over de vraag waarom islamitische samenlevingen economisch gezien achterlopen op het Westen en politiek en intellectueel minder vrij zijn.

Kuru is het niet eens met wetenschappers die de islam de schuld geven en de islam voorstellen als een statische religie. Tot de twaalfde eeuw ging het heel goed met islamitische wetenschap, zegt Kuru: de politieke machthebbers gaven wetenschappers toen de vrije hand.

Volgens Kuru ging het daarna mis. De machthebbers, te beginnen met de Turkse Seltsjoeken, plaatsten het religieuze establishment onder staatscontrole. Hierdoor werd het uitoefenen van vrije wetenschap steeds moeilijker. Ook werden islamitische geleerden steeds conservatiever omdat ze de bestaande orde moesten verdedigen.

Kuru is het ook oneens met wetenschappers die het

FOTO: PIXABAY

Westerse kolonialisme de schuld geven. Hoewel Kuru de negatieve impact van het kolonialisme niet ontkent, is het volgens hem dus al veel eerder fundamenteel misgegaan met de islamitische wereld. ●

Islamitische film 'Soumaya' eindelijk in Franse bioscopen – ondanks ultrarechtse haatcampagne

FRAGMENT UIT DE FILM 'SOUMAYA' (FOTO: YOUTUBE)

Het kostte heel veel moeite om de Franse speelfilm *Soumaya* op het witte doek te vertonen. De film, die moslimhaat als thema heeft, was slachtoffer van een ultrarechtse haatcampagne. Dit schrijft de Franstalige site van *the Huffington Post*.

Républicaine, een campagne tegen de film, die op sociale media werd opgepikt. *Soumaya* zou islamisme promoten.

Regisseur Waheed Khan kan zich hier nog steeds boos over maken: 'Wat ik in dit verhaal betreurenswaardig vind, is dat censuur indirect of direct is beïnvloed door extreemrechtse websites. Er zijn eigenlijk vragen die hierover gesteld moeten worden.'

Hoewel de film dus niet vertoond werd door Grand Rex, werd *Soumaya* in het buitenland een succes.

Actrice Soraya Hachoumi kreeg voor haar rol een prijs voor de beste vrouwelijke hoofdrolspeelster op het International Cinema and Migration Festival in het Marokkaanse Agadir. In 2020 belandde de film bovendien in de competitie-selectie van het DC Independent Film Festival in Washington en in die van het San Diego Arab Film Festival.

Het doel van *Soumaya* is niet om over de islam te praten, maar om het standpunt van de moslimgemeenschap weer te geven. Dit vertelt mede-regisseur Ubaydah Abu-Usayd in een interview met *Street-Press*.

'We hebben in de media veel over moslims gesproken, zonder hen een stem te geven. Het is vreselijk. Zonder zieltjes willen te winnen, geeft de film hen een stem.'

Veel moslims herkennen zich in de film, die een moslima portretteert zoals ze is. 'Er is geen sprake van terrorisme. De sluier wordt hier niet getoond om een hypothetische onderwerping aan te tonen', zegt Abu-Usayd.

Soumaya draait vanaf februari in twee Franse bioscopen, één in Parijs en één in Lyon. De makers hopen dat meer bioscopen in Frankrijk zullen volgen. De bedoeling is dat de film later dit jaar ook te zien is via Video On Demand. ●

Ikea klant klaagt over caissière met hijab, Ikea disst klant: 'We zullen u niet missen'

Een boze klant plaatste op Google een negatieve beoordeling van het Ikea-filiaal in het Zwitserse Aubonne. Op zich niet opmerkelijk, maar de reden was dat wel: hij werd aan de kassa geholpen door een vrouw met een hoofddoek. Het antwoord van de meubelgigant ging *viral* op social media.

Jammer om een caissière met een hoofddoek aan te treffen. Ik stap die winkel nooit meer binnen', schreef de boze klant.

Het Zwitserse Ikea-filiaal antwoordde: 'Voordat je mensen beoordeelt op hun kleding, moet je ze leren kennen. Wij hebben dat gedaan, en onze medewerkster wordt gewaardeerd en gerespecteerd door al onze teams.'

Maar daar bleef het niet bij. 'Wij zullen er geen traan om laten dat u nooit meer een voet in onze winkels wilt zetten, met zulke ideeën.' Het antwoord werd massaal gedeeld op social media, meldt de Turkse tv-zender TRT.

Maar dat niet alleen: in mum van tijd ging op Google de gemiddelde

beoordelingsscore van het Ikea-filiaal in Aubonne rap omhoog - vast tot afgrijzen van de boze klant. ●

FOTO: PIXABAY

De film *Soumaya* vertelt het waargebeurde verhaal van een Franse moslima, die na veertien jaar wordt ontslagen bij een groot transportbedrijf omdat ze ervan wordt beschuldigd in contact te staan met jihadisten.

De film is geregisseerd door Waheed Khan en Ubaydah Abu-Usayd. De rol van de hoofdpersoon Soumaya wordt gespeeld door Soraya Hachoumi.

Er is veel tijd en moeite gestoken in deze film, die moslimhaat in de Franse samenleving wil aankaarten. Het Franse maatschappelijke klimaat werd de terroristische aanslagen van 2015 vijandiger tegenover moslims.

Mede dankzij een extreemrechtse haatcampagne besloot de Parijse bioscoop Grand Rex in maart 2019 een preview op het allerlaatste moment af te blazen. De borg was betaald, de plaatsen waren gereserveerd, maar de bioscoop weigerde toch.

De makers van de film stapten naar de rechtbank. Uiteindelijk gaf de advocaat van bioscoop Grand Rex toe wat de ware reden was van de weigering: vanwege discussie op de sociale netwerken was de film controversieel. Daar had Grand Rex geen zin in.

Een paar weken voordat de film vertoond zou worden voerden radicaal-rechtse opiniewebsites, waaronder *FdeSouche* en *Résistance*

Hoe Ankara via moskeeën grip

Op 20 februari verscheen moskeekoepel Islamitische Stichting Nederland (ISN) voor de 'Parlementaire ondervragingscommissie ongewenste beïnvloeding uit onvrije landen'. ISN is de Nederlandse dochterorganisatie van het Turkse presidium voor Godsdienstzaken: Diyanet.

wil op Turkse Nederlanders

● ARNOUW MAAT & EWOUT KLEI

In aanloop naar dit verhoor hield *de Kanttekening* een vinger aan de pols uit Ankara. We zagen documenten in en spraken met voormalige Diyanet-imams, (ex-)moskeegangers, het Duitse parlements lid Cem Özdemir en een academicus die alle Diyanet-preken van de laatste twintig jaar bestudeerde.

Het resultaat werpt een nieuw licht op de greep van Diyanet buiten Turkije. De lange arm van vaderlijke Turkije strekt zich gretig uit, maar de vraag is: in hoeverre is zijn Nederlandse dochter bereid zich daaraan vast te klampen?

Islamitische Stichting Nederland

Vorige maand is de 'Parlementaire ondervragingscommissie ongewenste beïnvloeding uit onvrije landen' van start gegaan. Het doel van deze mini-enquête is 'meer inzicht te krijgen in ongewenste beïnvloeding van maatschappelijke en religieuze organisaties in Nederland, zoals moskeeën, uit onvrije landen'. Op 20 februari verhoorde de Kamercommissie een vertegenwoordiger van veel Turks-Nederlandse moskeeën.

Het gaat om Murat Türkmen, de secretaris van Islamitische Stichting Nederland (ISN). Bij deze Turks-Nederlandse koepelorganisatie zijn 146 moskeeën aangesloten, ongeveer de helft van alle Turks-Nederlandse moskeeën. ISN heeft, op haar beurt, banden met Diyanet: het Turkse presidium voor Godsdiensten.

Diyanet is opgericht in 1924, bijna gelijktijdig met de oprichting van de Turkse Republiek. Het geldt sindsdien als de meest invloedrijke religieuze organisatie in Turkije, met op dit moment 90.000 moskeeën, bijna 150.000 medewerkers en een begroting van ruim twee miljard euro. Ook vaardigt Diyanet fatwa's af en brengt het boeken uit waarin het haar orthodox-soennitische leer interpreteert en uitlegt.

Maar wie Diyanet zegt, die denkt de laatste jaren vooral aan precies datgene wat de Kamercom-

missie onderzoekt: beïnvloeding - al dan niet ongewenst - vanuit het buitenland.

Diyanet heeft dochterorganisaties in tientallen landen, waaronder dus ook in Nederland. In 1982 vond de oprichting plaats van het Nederlandse ISN - of, zoals het zichzelf in het Turks noemt: Hollanda Diyanet Vakfi (Nederlandse Diyanet Stichting).

ISN kon aanvankelijk geruisloos haar door Turkije gestuurde en betaalde imams onderbrengen in Turks-Nederlandse moskeeën. Maar sinds Erdogan en zijn AKP in Turkije aan de macht zijn is dat totaal anders - en zeker sinds 2016.

Bedreiging en intimidatie

Op 15 juli 2016 pleegden eenheden binnen het Turkse leger een mislukte staatsgreep. Erdogan zegt dat de in Amerika woonachtige Turkse geestelijke Fethullah Gülen achter de coup zit. Sindsdien zijn in Turkije tienduizenden vermeende Gülen-sympathisanten opgepakt en achter de tralies gezet. Maar dit conflict had ook zijn weerslag op Turks-Nederlandse moskeegangers.

Zo riepen vlak na de coup Diyanet-imams uit Lelystad en Zwijndrecht hun Facebookvolgelingen op om Gülen-sympathisanten te verklijken bij de Turkse overheid. Hun

MonitorenTRNL
@vries70

Hoe bedoelt u lange arm van Erdogan? We hebben een imam uit lelystad die anti-erdogan mensen graag verklijken.

1 13:53 - 21 Jul. 2016

[Andere Tweets van MonitorenTRNL bekijken](#)

Samenleving.

FOTO: TWITTER

DIYANET-IMAM HALİL ÇELİK SCHRIJFT HIER VIA FACEBOOK-CHAT AAN ZIJN MOSKEEGANGER: 'IK BEN BEREID OM VOOR MIJN GELOOF TE STERVEN, MAAR OOK BEREID OM LEVENS TE ONTNEMEN' (FOTO: DE KANTTEKENING)

DE BOODSCHAP OP DE DEUR VAN DE YENI CAMII-MOSKEE IN BREDA (FOTO: DE KANTTEKENING)

Eén Turks Nederlandse moskeeganger kreeg zelfs een doodsb bedreiging van zijn eigen imam

collega uit Rotterdam (foto) gebood Turkse Nederlanders hun lichamen als schilden in te zetten om 'schoften' toegang tot het 'vaderland' te beletten. Op de Diyanet-moskee in Breda (foto) stond in 2017 op de deur dat Gülen-sympathisanten niet meer welkom waren. Eén Turks-Nederlandse moskeeganger kreeg zelfs een doodsb bedreiging (foto) van zijn eigen imam uit Dieren. Na aangifte door de moskeeganger ontvluchtte deze Diyanet-imam Nederland.

In België en Duitsland waren na de coup poging soortgelijke berichten te horen. De Duitse Gülen-aanhanger Osman Esen vertelt aan *de Kanttekening* dat hij in 2016 door

Erdogan-aanhangers werd lastiggevallen, waardoor hij zelf lichtgewond is geraakt.

'Een vriend van mij is zelfs de moskee uitgegooid. Hij was niet meer welkom. De situatie was zo dreigend dat de politie eraan te pas moest komen, die geconfronteerd werd met een luid schreeuwende menigte.'

Op 7 december 2016 meldden Turkse media groot nieuws uit Ankara: Diyanet had in het Turkse parlement gezegd maar liefst vijftig rapporten uit 38 landen te hebben ontvangen over moskeebezoekers die zouden sympathiseren met Gülen. Ook vanuit Nederland was

PRO-ERDOGANDEMONSTRATIE IN ROTTERDAM, 2016 (FOTO: YOUTUBE)

‘Alle terreur is voor ons hetzelfde, of het nu de PKK, IS of FETÖ betreft’

een rapport gestuurd. Berichten over ‘spionage’ door Diyanet-imams in Nederland waren hierna niet van de lucht.

Ook de Duitse Gülen-aanhanger Esen zegt dat hij zijn eigen naam op zo’n lijst heeft zien staan. Hijzelf en andere vermeend Gülenistische Turkse Europeanen worden hierdoor niet alleen binnenlands bedreigd, maar durven vaak ook niet meer naar Turkije te reizen. Esen: ‘De mildste vorm van straf is dat de paspoorten worden afgepakt wanneer je Turkije binnenkomt en je het land niet meer kunt verlaten.’

Critici zagen hier ‘de lange arm van Ankara’ aan het werk. De vraag

is: in hoeverre kregen de Diyanet-dochters in het buitenland daadwerkelijk opdracht vanuit Turkije om deze lijsten op te stellen? En hoe gewillig werkten het Nederlandse ISN en de Diyanet-imams in Nederland hieraan mee?

‘Deze berichten zijn pertinent onjuist! ISN heeft geen opdracht gegeven om een rapport op te stellen’, beweerde ISN in ieder geval zelf in een verklaring op 9 december 2016. Maar *de Telegraaf* onthulde op 14 december dat toenmalig ISN-voorzitter Yusuf Acar (foto), die tevens bij de Turkse ambassade werkte, wel degelijk namen van Nederlandse Gülen-sympathisan-

YUSUF ACAR (FOTO: YOUTUBE)

Samenleving.

ten doorspeelde aan Ankara.

Toenmalig buitenlandminister Bert Koenders maakte zich boos over Acars handeling om info over Gülen-sympathisanten door te spelen. 'Dit wekt op zijn minst de schijn van een ongewenste vermenging van politiek en religie', aldus Koenders. Turkije besloot Acar terug te halen uit Nederland.

Vlak voor zijn vertrek uit Nederland verdedigde Acar zich voor de camera's van *Nieuwsuur*. Hij zei dat hij zijn info over Gülen-sympathisanten niet van ISN-imams in Nederland kreeg, maar op internet vond. Wel gaf hij toe opdracht van hogerhand te hebben gekregen: 'Het presidium van Godsdienstzaken (Diyanet, red.) heeft aan ons beknopte informatie gevraagd.'

Niet de hele waarheid

Het lijkt erop dat Acar hier niet geheel de waarheid sprak. De vraag om 'beknopte informatie' is een wel heel zuinige uitleg van wat het Turkse Diyanet verlangde.

De *Kanttekening* heeft de hand weten te leggen op een brief vanuit Diyanet in Turkije, gericht aan de 'ambassades en consulaten-generaal van de Republiek Turkije'. In de brief (foto) vraagt Diyanet om namen van Gülen-sympathisanten en -instellingen door te spelen.

De brief is van 20 september 2016 en de afzender is Halife Keskin, directeur Externe Betrekkingen van Diyanet in Turkije. In de brief stelt Keskin: 'Na de bloedige coup-poging in de nacht van 15 juli 2016, uitgevoerd door een organisatie die het geloof misbruikt (...) is ons Ministerie, volgens artikel 5 van het reglement van de Raad van Geloof, op 3-4 augustus 2016 in Ankara samen met de Raad van Geloof bijeengekomen voor een buitengewone vergadering. (...) waar ook onze Geachte President (Erdogan, red.) aanwezig was.'

De aanwijzingen die Diyanet vervolgens geeft staan in tegenpraak met wat toenmalig ISN-hoofd Acar 'beknopte informatie' noemt. In de brief verzoekt de Diyanet-directeur 'ten eerste om uiterlijk dinsdag 27 september 2016 een gedetailleerd rapport te mailen (...) bevattende: alle soorten organisaties, activiteiten, onderwijsinstellingen (kleuter-, basis- en middelbare school, faculteit, tehuizen en dergelijke), maatschappelijke organisaties, goede doelen, human resources, verenigingen die culturele activiteiten organiseren en dergelijke die

zich bevinden in het land/de regio waar u dienst doet.'

De website die Acar toentertijd opzocht voor zijn informatie over vermeende Gülenistische kopstukken in Nederland is *Anadolu*, het Turkse staatspersbureau. Dit is te zien in het item van zijn interview

met *Nieuwsuur*. De link waar Acar in het *Nieuwsuur*-filmpje op klikt, is eind augustus aangemaakt - dus enkele weken vóór de opdracht uit Ankara om een lijst van Gülenistische kopstukken te sturen.

Maar uit een inventarisatie van de *Kanttekening*, dat de bewuste lijst

(foto) die Acar naar Turkije stuurde in bezit heeft, valt op te maken dat Acars lijst net iets vollediger is dan de lijst op *Anadolu*. Het gaat om een instelling¹ waar meerdere organisaties onder vallen, waarbij ook de namen van de zeskoppige leiding worden genoemd. Deze namen ont-

Evra Tarih ve Sayısı: 20/09/2016-E.44256

HİZMETE ÖZEL

T.C.
BAŞBAKANLIK
Diyanet İşleri Başkanlığı

GÖNÜL EVRAK

Sayı : 86156297-724.03-
Konu : IX. Avrasya İslam Şûrası'nda Sunulmak Üzere Rapor Hazırlanması

D O S Y A
(Dağıtım Yerlerine)

Avrasya Coğrafyasında yaşayan Müslümanların en önemli organizasyonu olan Avrasya İslam Şûrası Teşkilatı Toplantısının Dokuzuncusunun 10-14 Ekim 2016 tarihleri arasında İstanbul'da düzenlenmesinin planlandığı malumdur.

Dini istismar eden bir örgüt (FETÖ/PDY) tarafından 15 Temmuz 2016 gecesinde gerçekleştirilen kanlı darbe girişiminin ardından, ülke ve millet olarak içinden geçtiğimiz süreci değerlendirmek, bu ve benzeri yapıların ülkemize, milletimize ve dinimize verdiği zararları tespit etmek, dini açıdan bu konularda istişarelerde bulunmak ve atılacak somut adımları belirlemek amacıyla Din Şûrası Tüzüğü'nün 5'inci maddesi gereğince Başkanlığımız, tek gündem maddesiyle 3-4 Ağustos 2016 tarihlerinde Din Şûrasını Ankara'da olağanüstü toplamıştır. Sayın Cumhurbaşkanımızın da teşrifleri ile gerçekleştirilen söz konusu toplantıda: "FETÖ/PDY terör örgütünün eğitim gönüllüleri adı altında gönül coğrafyamızda, Orta Asya, Balkanlar, Afrika ve Uzak Doğu'da gerçekleştirdiği tahribat ve tahribat ile bu ülkelerde dini ve dini değerleri kullanarak kurdukları hegemonya tespit edilecektir. Söz konusu tespitler toplanacak Avrasya İslam Şûrasına katılacak ülkelerin Din İşleri Bakanları ve Diyanet İşleri Başkanları ile paylaşılacaktır." kararı alınmıştır.

Bu eylemlerden olmak üzere; Din Şûrası'nın yukarıda kararlaştırıldığı kararı gereğince IX. Avrasya İslam Şûrası'nda FETÖ/PDY'nin yurtdışı/yurtiçi yapılanması hakkında konuk Diyanet İşleri Başkanlarına sunum yapılacaktır.

Bu itibarla; görev yaptığınız ülkede/bölgede bulunan FETÖ/PDY'nin her türlü yapılanması, faaliyetleri, eğitim kurumları (anaokulu, ilkö ve orta dereceli okul, fakülte, yurt vb.), STK'ları, yardım kuruluşları, insan kaynağı, kültürel faaliyet yürüten dernekleri vb. hususları içeren ayrıntılı bir raporun disilikiler@diyanet.gov.tr elektronik posta adresine 27 Eylül 2016 Salı günü mesai bitimine kadar Word ortamında gönderilmesi ve raporun ulaştırılmasına dair Genel Müdürlüğümüzden gerekli teyidin alınması hususlarında gereğini önemle/ivedilikle rica ederim.

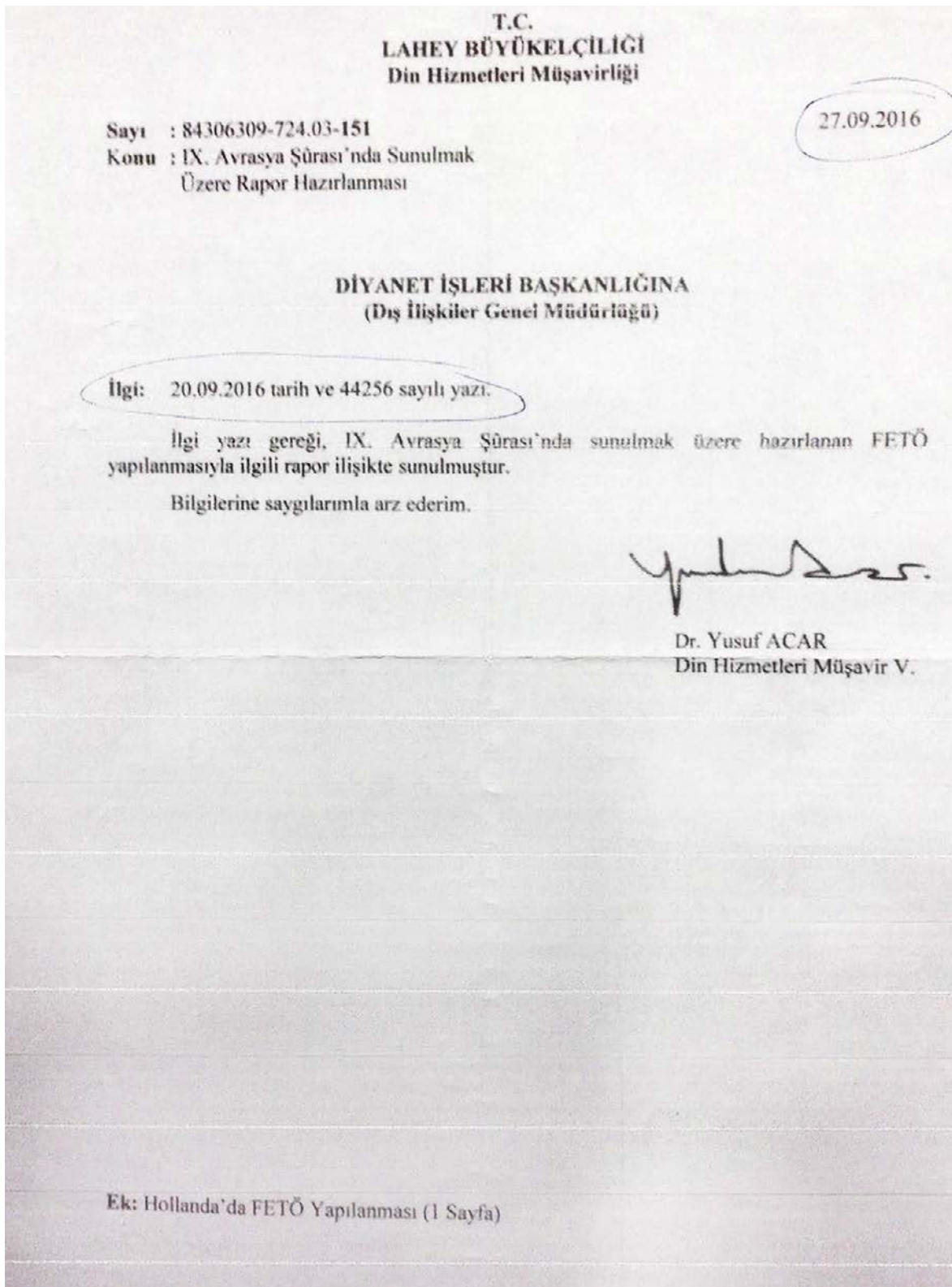
Prof. Dr. Halife KESKİN
Başkan a.
Dış İlişkiler Genel Müdür V.

Dağıtım:
T.C. Büyükelçiliklerine/Başkonsolosluklarına
(Din Hizmetleri Müşavirlikleri, Ataşelikleri, Koordinatörlükleri ve Koordinatör Din Görevlileri Yöneticilikleri)

HİZMETE ÖZEL

Doğrulamak için: <https://belgedogrulama.diyanet.gov.tr/BelgeDogrulama.aspx?V=BENU1DRPB>
Adres: Üniversiteler Mah. Dumlupınar Bulv. No: 147/A 06800 Çankaya/Ankara
E-Posta: disilikiler@diyanet.gov.tr Elektronik ağ: www.diyanet.gov.tr
Ayrıntılı bilgi için iribab: Ömer Faruk Savran
Tel: +90 312 295 75 96 Faks: (312) 286 97 14

Bu belge, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununa göre Güvenli Elektronik İmza ile imzalanmıştır. (PIN:57222)

VOORBLAD VAN DE LIJST MET VERMEENDE NEDERLANDSE GÜLENISTISCHE KOPSTUKKEN EN ORGANISATIES DIE TOENMALIG ISN-VOORZITTER YUSUF ACAR IN 2016 RICHTING ANKARA STUURDE (FOTO: DE KANTTEKENING)

Op 17 december 2013 werden 52 Turken opgepakt, allemaal gelieerd aan Erdogans AKP. Uiteindelijk werden veertien van hen, waaronder ook enkele AKP-ministers en Erdogans eigen zoon, voor corruptie aangeklaagd. Erdogan beschuldigde de openbare aanklagers ervan te zijn aangestuurd door Gülen om Erdogan en zijn AKP-regering ten val te brengen. Gülen zelf ontkende. Daarop liet Erdogan deze aanklagers ontslaan. Ook liet hij duizenden agenten, ruim duizend werknemers van de veiligheidsdiensten en honderden rechters en officieren van justitie ontslaan of overplaatsen.

'Vanaf eind 2013, toen de corruptiezaken in de media speelden, werd ons informeel gezegd dat alle Gülen-kranten en -tijdschriften uit de moskeeën moesten verdwijnen', stelt de voormalig Duitse Diyanet-imam Celal².

'We mochten ook geen samenwerkingsverbanden met Gülen-stichtingen meer aangaan. Deze opdracht werd uitgezet door de voorzitter van de Duitse Diyanet-koepel. De voorzitter was ook de Turkse attaché voor Godsdienstzaken in Duitsland: een vertegenwoordiger van Turkije. Het kan daarom niet anders dan dat dit vanuit Turkije zelf werd gezegd.'

Een andere voormalig Diyanet-imam uit Duitsland, Mahmut², beaamt: 'We mochten geen 'Gülen-media' meer lezen en Gülen-bijeenkomsten meer bezoeken. De Turkse attaché voor Godsdienstzaken in Duitsland deelde mij dit telefonisch mee. Dit gebeurde vlak na 17 december 2013, toen de corruptiezaak in Turkije speelde.'

Steeds feller tegen 'de ander'

Als de lange arm van vaders Turkije zich uitstrekt, in hoeverre zijn de buitenlandse dochterorganisaties bereid om zijn hand vast te pakken? De Nederlandse Kamer en regering maakten zich hier in 2015, nog voor alle coup-ophef, al zorgen over. De invloed van Turks-Nederlandse organisaties zoals het aan Diyanet gelieerde ISN belemmert de integratie, dacht een Kamermeerderheid toen al.

Op aandringen van de Kamer vroeg de regering een rapport aan. Dit rapport werd in de tweede helft van 2016, te midden van de coup-ophef, uitgevoerd en in de zomer van 2017 uitgebracht. De uitvoerende onderzoeksinstituten was RadarAdvies, dat met een divers scala aan

breken in de lijst op *Anadolu*, maar zijn wél aanwezig op de lijst van Acar.³

Dit werpt de vraag op waar de toenmalige ISN-voorzitter dan nog meer zijn inlichtingen heeft verzameld. En waar heeft *Anadolu* zijn informatie eigenlijk vandaan gehaald?

Tevens lijkt het erop dat het beperken van de ruimte voor Gülenisten binnen Diyanet al een paar jaar vóór 2016 aan de gang was. *De Kanttekening* sprak twee voormalige Diyanet-imams, die bereid waren een boekje open te doen over hun ervaringen.

De twee imams deden dienst in

Duitsland en zeggen te sympathiseren met Gülen. Ze beweren allebei dat eind 2013 al vanuit Turkije opdracht werd gegeven aan Diyanet-imams in het buitenland om de banden met Gülen te verbreken. Om dit te begrijpen, moeten we teruggaan naar wat zich in december 2013 in Turkije afspeelde.

Turkse Nederlanders sprak: zowel Erdogan-aanhangers als tegenstanders van de Turkse president.

Het RadarAdvies-rapport stelde dat de achterban van ISN Gülen-aanhangers ziet als mensen die een 'terroristische organisatie' steunen. Gülen-aanhangers waren dan ook ISN-moskeeën gaan mijden. 'Zeker indien ze openlijk voor hun sympathie voor Gülen uitkomen, worden ze op zijn best gedoogd.'

De Turks-Nederlandse Diyanet-moskeebezoeker Bilal* vertelt aan *de Kanttekening* dat hij 'een paar jaar terug' wel eens het woord 'FETÖ' heeft horen ontglippen uit de mond van zijn imam. 'FETÖ' is Ankara's aanduiding voor 'Gülen's terroristische organisatie'. Bilal: 'Hij zei: 'Alle terreur is voor ons hetzelfde, of het nu de PKK, IS of FETÖ betreft.'

Hoewel binnen de Nederlandse Diyanet-koepel ISN Erdogans coup-narratief wordt ondersteund, achtte onderzoeksinstelling RadarAdvies een lange arm vanuit Diyanet niet bewezen. De ISN-imams zijn dan wel rechtstreeks in betaalde dienst van Turkije, zei RadarAdvies in zijn rapport (2017), maar er waren 'geen aanwijzingen' dat Turkije ook

'We moesten via godsdienstige argumenten alvast de regering gelijk geven in beleid dat nog moest komen'

voor de moskeeën betaalt. Dat Diyanet vanuit Ankara de ISN-moskeeën inhoudelijk aanstuurt is ook niet bewezen, stelde RadarAdvies.

'In ons onderzoek hebben we geen aanwijzingen aangetroffen van directe en structurele aansturing van de dagelijkse werkzaamheden van ISN door de Turkse overheid. De dagelijkse aansturing gebeurt door in ons land gewortelde Nederlandse Turken, die lokaal actief zijn.'

RadarAdvies berichtte wel dat 'een onderdeel van de vrijdagpreken' werd aangereikt door Diyanet. Maar ze vonden geen aanwijzingen dat het om politieke kwesties ging. RadarAdvies zei dan ook dat de vrijdagpreken van ISN 'geen tot nauwelijks een rol' spelen in de politieke

beïnvloeding van Turkse Nederlanders.

RadarAdvies noemde de manier waarop Diyanet-imams van ISN zich uiten 'politiek neutraal'. 'Op basis van gesprekken concluderen we dat het beeld van overheidsorganen Diyanet, alsof het aan de leiband van de AKP loopt, te simplistisch is. Diverse experts en buitenstaanders wijzen erop dat Diyanet in een sterke traditie van neutrale waarborg staat.' Sinds 1923 'garandeert' de Turkse overheid immers dat er geen politieke inmenging in religie is, aldus RadarAdvies.

We checkten deze laatste bewering bij socioloog Ömer Gürlesin, die onlangs zijn onderzoek 'De

transformatie van vrijdagpreken in een tijdperk van nationalisme' afrondde. Hij bekeek alle vrijdagmiddagpreken die de afgelopen twintig jaar zijn gebruikt door Diyanet en ISN. We vroegen hem: staat Diyanet werkelijk in 'een sterke traditie van neutrale waarborg'?

'Nee - dit is niet het geval, gezien de historische gebeurtenissen die ik in mijn studie noem', antwoordt Gürlesin. De academicus zegt dat religieuze Koranteksten ook Turks nationalisme kunnen aanwakken. Sterker nog: volgens hem werd het taalgebruik in de Diyanet-preken onder het AKP-beleid steeds feller.

De Diyanet-preken stonden, toen AKP in 2002 aan de macht kwam en even daarna, nog vol met verwijzingen naar het omarmen van verschillen en 'de ander', aldus Gürlesin. Dit ging rond 2010 over in het verachten van 'de ander' en het ophemelen van 'het wij' en, vanaf 2014, uiteindelijk over in regelrechte demonisering van 'de ander'. Zo wordt 15 juli 2016 in Diyanet-preken herinnerd als een epische overwinning van Turkije op de coupgelegers.

Een ander voorbeeld: tijdens Operatie Olijftak, de Turkse opera-

FOTO: PIXABAY

tie in het Koerdisch-Syrische Afrin, moesten moskeeën van Diyanet hoofdstuk 48 van de Koran lezen, een hoofdstuk over verovering (*Al-Fath*). Ook werden de moskeeën gevraagd om de bidden voor de Turkse soldaten. Tijdens de vrijdagpreek van 16 maart 2018 werd deze oproep tot jihad en martelaarschap gepreikt in tenminste één Turks-Nederlandse moskee, meldt Gürlesin.

Celal en Mahmut, de twee voormalige Diyanet-imams uit Duitsland, dienden allebei tot vlak na de coup van juli 2016. Net als in Nederland kregen zij de preken voor het vrijdagmiddaggebed kant-en-klaar aangereikt vanuit Diyanet in Turkije. Ook zij zeggen te hebben gemerkt dat gaandeweg hun dienstverband de Diyanet-preken een politiek instrument werden.

Celal: 'In mijn laatste tien jaar werd Diyanet gebruikt om mensen voor bepaalde onderwerpen klaar te stomen. We moesten via godsdienstige argumenten alvast de regering gelijk geven in beleid dat nog moest komen. Hier zitten politieke opdrachten achter. Het was niet meer de oude Diyanet die ik kende. Zeker in mijn laatste jaar is Diyanet gepolitiseerd geraakt.'

Imam Mahmut zegt dat er een stevige verharding optrad in 2013, na de corruptiezaken. 'Ik moest vanaf toen onderwerpen behandelen waar ik zelf niet achter stond. Maar zeker na 15 juli 2016 (toen de coup poging plaatsvond, red.) werd de toon van de Diyanet-preken feller.'

'Met dit nieuwe regime kregen imams meer salaris, waardoor ze extra gemotiveerd zijn om op te komen voor Erdogan'

Band tussen imams en Turkije

Onderzoeker Ömer Gürlesin en de twee anonieme imams zijn dus een stuk kritischer over de 'neutraliteit' van Diyanet dan het RadarAdvies-onderzoek. Toch was de groep moskeebezoekers die RadarAdvies sprak ook kritisch. Zo gaven veel ondervraagden aan dat de focus van de Diyanet-imams te veel op Turkije is gericht.

Door deze gebrekkige binding met Nederland beschouwen de imams religieus-maatschappelijke kwesties vanuit een Turks perspectief, aldus RadarAdvies. 'Dat varieert van het bestrijden van jihadisme tot hun kijk op vrouwenemancipatie. Daarnaast opereren ze als ambassadeurs van de Turkse identiteit.'

Waar komt deze Turkije-focus van de imams precies vandaan? De Diyanet-imams in Nederland komen uit Turkije en mogen hier vijf jaar blijven. Dit beleid is er om te voorkomen dat imams een verblijfsvergunning zullen aanvragen. Of

Diyanet in Nederland zelf een actief roulatiebeleid nastreeft, heeft RadarAdvies niet kunnen vaststellen.

RadarAdvies: 'Er zijn wel aanwijzingen dat men een continue band met Turkije nastreeft, onder andere via cursussen en overleg in Turkije.'

De Duitse voormalig Diyanet-imam Celal werd zelfs door het Turkse consulaat actief betrokken bij de Turkse 'democratie', zegt hij. 'Tijdens verkiezingen was ik stembusambtenaar. Dit moest van het consulaat. Er werd ons een officiële brief gestuurd per mail. We kregen hiervoor ook een toeslag van het consulaat.' Volgens Celal moesten alle Diyanet-imams optreden als stembusambtenaar.

'Tot ons consulaatsdistrict in Duitsland behoorden ongeveer honderd Diyanet-moskeeën. We logeerden met alle imams op een plek vlakbij de stembuslocatie. Iedereen was met eigen vervoer, maar je kreeg een reiskostenvergoeding van het consulaat. We over-

nachtten in een gebouw van de Duitse Diyanet-koepel.'

Ook heeft de Duitse Diyanet-koepel opdracht gegeven aan de Diyanet-moskeeën in Duitsland om bussen te regelen en Turks-Duitse stemmers naar de stembussen te vervoeren, claimt Celal. 'Alle negenhonderd moskeeën in Duitsland hebben meegedaan.'

Celals ex-collega Mahmut vult aan dat de stemkeuze van de meeste imams wel duidelijk was: de AKP van president Erdogan.

'Tijdens de verkiezingen werden er AKP-flyers gehangen in sommige moskeeën. Daar werd dus niet geheimzinnig over gedaan. En collega-imams werden uitgenodigd voor bijeenkomsten in Duitsland van Union Internationaler Demokraten, een aan Erdogan gelieerde organisatie.'

We belden en mailden met de Turkse ambassade in Den Haag om te vragen of zulke praktijken ook in Nederland zijn voorgekomen. De ambassade wilde ons echter niet te woord staan.¹

Volgens Mahmut is het sowieso al een probleem dat Diyanet-imams de taal en cultuur niet kennen van de autochtonen in het land van dienst. 'Eerlijk gezegd hadden wij hetzelfde probleem ook met de moslims in Duitsland.'

We doen er goed aan om niet alleen te kijken naar waar de imams letterlijk vandaan komen, maar ook vanuit welk referentiekader. Hoe 'Turks' zijn Diyanet-imams nu werkelijk?

Samenleving.

Volgens de voormalige Diyanet-imams die wij spraken stuurt Turkije juist extra ervaren imams naar Duitsland en Nederland - imams die dus al stevig door de Turkse wol geveerd zijn. 'Ze zijn vaak al zo'n twintig jaar actief geweest als imam in Turkije', zegt imam Celal.

Hun band met Turkije wordt bovendien versterkt met financiële prikkels, aldus Celal. 'Met dit nieuwe Erdogan-regime kregen imams toeslagen in hun salaris, waardoor ze extra gemotiveerd zijn om op te komen voor de AKP en Erdogan. Zij verdienen meer dan een leerkracht, bijvoorbeeld. En sommigen verdienen het dubbele minimumloon.'

Maar volgens Celal zijn de Diyanet-imams niet alleen in financiële zin beter af sinds het AKP-tijdperk, dat in 2002 is begonnen. Hij zegt dat we niet moeten vergeten dat Turkije vóór Erdogan decennialang een seculier bewind had, waarbij religie in het verdomhoekje lag.

Celal: 'In bijna alle Turkse Diyanet-moskeeën zijn de imams nu activistisch aan het werk, omdat ze in Turkije door de seculiere kabinetten werden weggezet. Ook dát nemen de imams mee naar het buitenland. Daarom verdedigen zij als fanatiekelingen dit regime.'

Hoe nu om te gaan met Diyanet?

De Duitse voormalige Diyanet-imams Celal en Mahmut vielen officieel onder de Turkse Islamitische Unie van Religieuze Zaken (DITIB). Bij DITIB zijn zo'n 900 Duitse moskeeën aangesloten. De meeste DITIB-imams worden in Turkije benoemd en vervolgens naar Duitsland gestuurd.

De Turkse staat betaalt, net als in Nederland, de salarissen van alle DITIB-imams. Zij werken officieel voor het Turkse ministerie van Buitenlandse Zaken, vertelt voormalig imam Celal: 'Iedere Turk die naar het buitenland uitgezonden wordt, wordt in dienst genomen en betaald door BuZa in Turkije.'

In december 2016 spande Grünen-parlementariër Volker Beck (foto) een rechtszaak aan tegen enkele DITIB-imams, vanwege spionage van vermeende Gülen-aanhangers onder moskeegangers en leraren. Diyanet gaf via haar brief uit september 2016 al haar ambtenaren de opdracht om activiteiten van de Gülen-beweging te melden, alarmerende de chef van de veiligheids-

VOLKER BECK (FOTO: YOUTUBE)

CEM ÖZDEMİR (FOTO: YOUTUBE)

'Wat uitmaakt is niet in welke taal imams preken, maar wat de inhoud is van wat ze preken'

dienst in Noordrijn-Westfalen eerder al. Deze brief zou via de consulaten zijn doorgegeven aan de imams.

De voormalige Diyanet-imams uit Duitsland die wij spraken bevestigen dit verhaal. Imam Celal: 'Ik heb zelf zo'n brief in bezit.'

In februari 2017 berichtten Duitse media dat imams van DITIB informatie doorspeelden aan Ankara. Het ging om dertien imams die gegevens over 45 vermeende Turks-Duitse aanhangers van Gülen aan Ankara doorgaven. Ook veertien instellingen stonden op de lijst. De Duitse politie deed die maand invallen bij vier DITIB-imams in Noordrijn-Westfalen en Rijnland-Palts.

Daarop besloot de Duitse overheid fiks te korten op projecten van DITIB. 'De invloed van de Turkse staat op DITIB is te groot,' aldus toenmalig justitieminister Heiko Maas. DITIB ontkende aanvankelijk alles. Later zei DITIB dat sommige imams de brief van Diyanet 'verkeerd begrepen' hadden.

Maar het Duitse federale parket staakte in december 2017 de zaak tegen de in totaal negentien verdachte imams. Zeven imams waren Duitsland al ontvlucht. Tegen zeven imams was onvoldoende bewijs. De overige vijf imams werden onschuldig bevonden omdat ze alleen maar 'algemene informatie' deelden en niet specifiek over individuen.

Het Duitse DITIB stelt net als het Nederlandse ISN onafhankelijk te opereren van Turkije. Maar de Duitse overheid maakt zich zorgen over de DITIB-moskeeën. Het land beschouwt DITIB-imams als Turkse ambtenaren, aangesteld en betaald door Turkije. Ook omdat Diyanet Turkse Duitsers met vermeende Gülen-sympathieën zou bespioneren en tevens banden zou hebben met de Moslimbroederschap, werkt de Duitse regering inmiddels aan een eigen imam-opleiding.

De Kanttekening sprak met het Turks-Duitse Grünen-parlements-lid Cem Özdemir (foto). Hij is blij met deze nieuwe imam-opleiding in Duitsland.

'Er kan geen twijfel over bestaan dat alle moskeeën in Duitsland moeten handelen in overeenstemming met de Duitse grondwet. Het opleiden van imams in Duitsland is een belangrijke stap om te verzekeren dat hun loyaliteit in Berlijn ligt, en niet bij een regime in Ankara dat op brute wijze mensenrechten en de democratie vertrapt', zegt hij. 'Wat

uitmaakt is niet in welke taal imams preken, maar wat de inhoud is van wat ze preken.'

In Nederland komt zo'n 'nationale', door de overheid gesubsidieerde imam-opleiding niet echt van de grond. Drie instellingen kregen in het verleden overheidssubsidie voor zo'n opleiding: de Vrije Universiteit in Amsterdam, de Universiteit Leiden en Hogeschool Inholland, waarvan de laatste twee er snel weer mee stopten.

Opvallend: ISN bleef uit alle initiatieven. Wel biedt ISN Turks-Nederlandse jongeren een eigen opleiding aan - in Turkije.

Wetenschappers Ahmet Erdi Öztürk (London Metropolitan University) en Semiha Sözeri (Universiteit van Amsterdam) brachten in 2018 een artikel uit waarin ze aan betrokkenen vragen waar dit kat-uit-de-boom-kijken van ISN nu aan ligt. Een woordvoerder van het Contactorgaan Moslims en Overheid, doorgaans de spil bij het overleg over Nederlandse imam-opleidingen, zegt tegen Öztürk en Sözeri dat Diyanet dan in de eigen voet zou schieten.

'[Het Nederlandse] Diyanet wil niet meewerken, want als ze dat doen wordt het voor hen veel moeilijker om hun eigen imams uit Turkije te brengen.'

Een afgevaardigde van Milli Görüs, een andere moskeestroming uit Turkije die wél de samenwerking met de Nederlandse overheid aanging, doet daar tegen Öztürk en Sözeri nog een schepje bovenop: 'Waarom Diyanet [in Nederland] weigert te tekenen? Omdat ze nog steeds hun eigen imams uit Turkije willen brengen!'

Öztürk en Sözeri schrijven dat dit gebrek aan ISN-steun voor een Nederlandse imam-opleiding veelzeggend is: het bestaansrecht van Diyanet in Nederland zou zich verder uitstrekken dan alleen het dienen van de religieuze behoeften van Turkse staatsburgers in het buitenland.

'Het impliceert dat de Turkse regering een groot belang heeft bij het bepalen wie er predikt en welke boodschappen er worden gegeven in Turks-Nederlandse moskeeën. Het bewijs is duidelijk: Diyanets houding wat betreft imam-opleidingen vloeit voort uit het verlangen van Turkije om de benoemingen te controleren van de Turkse imams (die vermoedelijk verantwoording richting Ankara moeten afdragen) en dus om Diyanets religieuze

'Diyanet imams zien zichzelf meer als Turkse ambtenaren dan als onafhankelijke geestelijken'

staatsapparaat internationaal te benutten.'

De Duitse Grünen-politicus Volker Beck, tegenwoordig parlements-lid-af, bepleit vanwege precies deze aspecten van buitenlandse en politieke inmenging om het grondrecht van godsdienstvrijheid niet langer op DITIB toe te passen. Naar Becks mening is daarom algemene wetgeving nodig voor meer transparantie over de buitenlandse financiering van niet-gouvernementele organisaties, religieuze verenigingen en religieuze gemeenschappen.

En een verbod op buitenlandse financiering dan? Volgens Beck zal dit mislukken: de constitutionele hindernissen zouden te hoog zijn. Een speciale wet voor moslimorganisaties zou sowieso ongrondwettelijk zijn.

Dit is precies de reden waarom Nederland tot nu toe niet is overgegaan op het verbieden van geldstromen vanuit Turkije. Zo'n verbod tast 'de grondwettelijke vrijheden aan', antwoordde het kabinet-Rutte II in mei 2017 aan Kamerleden Sybrand Buma (CDA), Gertjan Segers (CU) en Kees van der Staaij (SGP). Zij dienden een motie in over 'de ongewenste invloed van Turkije op de Nederlandse samenleving die loopt via Diyanet, het Turkse ministerie van Godsdienstzaken, dat imams benoemt en betaalt in Nederland'.

Het bestuur van ISN

CDA, CU en SGP verzochten via deze motie om maatregelen tegen financiering door de Turkse overheid. Het kabinet gaf aan dit niet te kunnen doen, maar dat het zich alsnog aan de motie heeft gehouden. En wel op deze manier: namelijk door ISN aan te sporen tot een nieuwe organisatiestructuur, waarbij een ISN-bestuurslid niet meer tegelijkertijd een 'diplomatieke of consultaire status' heeft. Zo'n dubbele pet had Yusuf Acar namelijk op: hij was tot 2016 niet alleen ISN-

voorzitter, maar ook werkte hij bij de Turkse ambassade in Nederland als 'attaché voor Godsdienstzaken'.

Het bestuur van ISN bestond toentertijd voornamelijk uit Turkse ambtenaren, schreef *Trouw* in 2016. Inmiddels is dat niet meer het geval. Wel is de huidige ISN-voorzitter Muhlic Koc een Turkse ambtenaar: hij is Diyanet-imam en preekt in de Haagse Mescidi Aksa-moskee (foto).

Het is de vraag in hoeverre Koc als ambtenaar in contact staat met zijn werkgever Turkije. Het ISN-bestuur wilde ons echter niet spreken.¹ Voormalig Diyanet-imam Celal vertelt dat in het Duitse geval de imams maandelijks een bijeenkomst in het Turkse consulaat moesten bijwo-

nen, georganiseerd door de Turkse attaché voor Godsdienstzaken in Duitsland.

'We kregen een uitnodiging van het consulaat. Als je niet kwam, dan werd je op het matje geroepen. De bijeenkomsten waren vaak in het kader van het geven van aalmoezen, het offerfeest of de organisatie van de hadj richting Mekka, maar er werden ook actuele kwesties besproken die speelden in Turkije.'

Tevens zag onderzoeksinstituut RadarAdvies in 2017 nóg een mogelijkheid om vanuit Ankara om via het ISN-bestuur Turks-Nederlandse moskeeën te beïnvloeden:

'Hoewel de bij de Kamer van Koophandel ingeschreven bestuurders Turkse Nederlanders zijn (...) is er ook een informeel algemeen bestuur van Diyanet-medewerkers. Die zijn veelal eerder actief geweest als religieus attaché. Ze zijn niet bij de Kamer van Koophandel ingeschreven, maar komen jaarlijks wel bijeen en opereren daarbij volgens het ISN-bestuur als hun toezichthouders: men heeft als taak om te toetsen of de missie, visie en taakuitvoering van ISN conform de Diyanet-leer is.'

RadarAdvies meldde tegelijkertijd in haar rapport dat ISN wel leek

DE HAAGSE ISN-MOSKEE MESCIDI AKSA (FOTO: FACEBOOK)

Samenleving.

te hebben geluisterd naar het kabinet: ISN had een commissie ingesteld om de bestuursstructuur te herzien en zo meer afstand van Ankara te nemen. 'Halverwege 2017 wordt een advies verwacht. We juichen dit toe.' Deze herziening leek er, zij het pas een jaar later, inderdaad te komen.

In het ISN-jaarverslag over 2018 staat te lezen dat het, naast een College van Bestuur, nu ook een officiële Raad van Toezicht heeft. Maar op de actuele website van ISN staat inmiddels, net als in 2017, enkel een bestuur vermeld. Aan een motie uit februari 2019 door coalitiepartijen VVD, CDA, D66 en ChristenUnie die 'verzoekt de regering druk te zetten op het bestuur van ISN, zodat er nog dit voorjaar formeel een nieuwe organisatiestructuur komt' lijkt daarmee weinig gehoor te zijn gegeven.

Toch heeft ISN zich wel degelijk zichtbaar wat aangetrokken van alle commotie na de coup van 2016. Dit zit hem in de preken, aldus onderzoeker Ömer Gürlesin.

De preken: een positieve noot?

Tot 2017 leverde Diyanet de standaardpreken aan alle ISN-moskeeën. Vertalingen in het Nederlands en toevoegingen vanuit de Nederlandse context waren toegestaan, maar de meeste import-imams zouden deze gewoon woordelijk overnemen. 'Imams [van Diyanet] zien zichzelf immers meer als Turkse ambtenaren dan als onafhankelijke geestelijken', stelt Gürlesin in zijn onderzoek. Maar in 2017 begint ISN zijn eigen preken te schrijven - zowel in het Turks als in het Nederlands.

Hierdoor zijn sinds 2017 de verhoudingen tussen Diyanet en ISN gewijzigd, zegt Gürlesin. In de tussentijd zijn de ISN-preken minder nationalistisch geworden.

Voorbeeld: in de vrijdagpreken van 2017 en 2018 zijn de concepten 'thuisland', 'natie' en 'martelaarschap' 232 keer gebruikt in Diyanet-preken, maar slechts 32 keer in ISN-preken. En over 'FETÖ' wordt in ISN-preken sinds 2017 al helemaal niet meer gerept.

Geldt deze mildere toon ook voor het orthodox-religieuze karakter van de preken? Aan de *Kanttekening* vertelt Gürlesin dat met de vermindering in focus op het 'nationale' en 'Turksheid' ook de scherpe randjes van de Turkse Diyanet-orthodoxie zijn afgesleten.

Gürlesin: 'De rigide Diyanet-leerten aanzien van de LHBT-gemeen-

'Vergeleken met Diyanet heeft ISN een andere houding tegenover 'controversiële kwesties' ontwikkeld'

schap heeft nu bijvoorbeeld geen kans om in Nederland te worden voorgelezen. Vergeleken met Diyanet heeft ISN de laatste twee jaar een andere houding tegenover dit soort 'controversiële kwesties' ontwikkeld.'

Mocht ISN inderdaad die gematigde ommeswaai hebben gemaakt, dan had die volgens de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV) ook niet veel later moeten komen. Eind 2017 concludeerde de NCTV in haar 'Dreigingsbeeld Terrorisme'-rapport dat 'salafistische tendensen' groeiende zijn onder Turkse Nederlanders.

De NCTV: 'Een mogelijke verklaring hiervoor is dat dit een uitvloeisel is van de meer islamistische koers die de Diyanet-moskeeën varen.'

Beterschap?

Het is de vraag wat de politiek precies heeft aan de door ISN beloofde beterschap. Dit geldt ook voor de informatie uit het eerdere overheidsonderzoek dat is uitgevoerd door RadarAdvies, waarbij een lange Turkse arm met Diyanet-opdruk niet werd aangetoond. Het RadarAdvies-onderzoek heeft enkel ISN en andere Turks-Nederlandse organisaties gesproken, en bijvoorbeeld niet de boeken ingezien.

'Het onderzoek, gedaan op verzoek van de Kamer, laat dus vooral zien dat Turks-Nederlandse organisaties zelf geen probleem zien, schreef het AD in 2017. We kunnen dan ook geen 'harde conclusies' trekken en het is niet gezegd 'dat hier (Turkse inmenging, red.) geen sprake van is', aldus toenmalig integratieminister Lodewijk Asscher in een Kamerbrief.

Het opmerkelijke is dat RadarAdvies zelf onmiddellijk na publicatie van haar rapport al wat gas terugnam. 'We zien niet dat moskeeën dagelijks vanuit Turkije worden aangestuurd, maar als Erdogan kwaad

zou willen zijn de mogelijkheden er wel. Daar maken we ons grote zorgen over,' zei Omar Ramadan, de directeur van RadarAdvies, na de bekendmaking van zijn rapport in 2017.

Ondertussen lijkt er sinds 2017 niets veranderd te zijn in de verhouding tussen ISN en de Nederlandse staat. Het Nederlandse Diyanet is nog altijd een vaste gesprekspartner van het kabinet. Daarbij groeit de koepel nog steeds.

Zo stemde de Amsterdamse gemeenteraad vorige maand definitief in met het bestemmingsplan

voor een nieuwe Diyanet-moskee in de hoofdstad. Met een oppervlakte van drieduizend vierkante meter wordt het meteen de grootste moskee van Nederland. 'De bouw van nieuwe moskeeën is in Nederland toegestaan, op voorwaarde dat de Nederlandse regels en wetten niet worden overtreden', antwoordde integratieminister Wouter Koolmees twee jaar geleden op boze Kamervragen van de PVV hierover.

Of die regels en wetten worden aangescherpt na de verhoren door de parlementaire commissie tegen 'ongewenste beïnvloeding uit onvrije landen'? Het CDA in Amsterdam stemde vorige maand tegen de nieuwe Diyanet-moskee en de Utrechtse VVD gaf vorige maand aan dat financiering vanuit het buitenland moet stoppen. Maar het kabinet Rutte-III, met daarin ook CDA en VVD, heeft tot nu toe niets tegen ISN ondernomen.

Wel gaf het kabinet al een dag na de verhoren aan geldstromen uit 'onvrije landen' te willen verbieden. Het valt dus nog te bezien wat de toekomst voor ISN zal brengen. ●

BUITENKANT VAN DE BIJ ISN AANGESLOTEN MEVLANA-MOSKEE IN ROTTERDAM (FOTO: YOUTUBE)

¹ Hoewel wij een woordvoerder namens ISN probeerden te spreken, wilde ISN niet ingaan op ons verzoek. Hetzelfde geldt voor de Turkse ambassade in Den Haag. Ook benaderden we twee voormalige Diyanet-imams in Nederland. Ze gaven aan ons niet te durven spreken, ook niet anoniem.

² Op verzoek van de geïnterviewden zijn deze namen gefingeerd. De gesprekken met de anonieme imams zijn gehouden met behulp van een beëdigde tolk, die ook heeft meegeholpen met het vertalen van de Diyanet-brief van 20 september 2016.

³ Op de lijst die toenmalig ISN-voorzitter Yusuf Acar richting Ankara zond staan, zoals genoemd in dit artikel, een extra instelling en zes extra namen. Om hen te beschermen tegen mogelijke intimidatie, hebben wij ervoor gekozen de bewuste namen niet te publiceren.

ISN secretaris Murat Türkmen: ‘Spionage had niet moeten gebeuren’

20 februari verscheen secretaris Murat Türkmen van moskeekoepel Islamitische Stichting Nederland (ISN) voor de ‘Parlementaire ondervragingscommissie ongewenste beïnvloeding uit onvrije landen’. Het was het laatste uit een reeks verhoren met experts en moskeebestuurders, die twee weken duurde.

Ondervragers Gert-Jan Segers (ChristenUnie) en Niels van den Berge (GroenLinks) traptten het verhoor af met een pittige vraag. Is ISN vanwege haar band met Turkije en de constructie van door Diyanet gestuurde imams niet een politiek instrument? ‘ISN begeeft zich niet op politiek terrein’, verdedigde Türkmen zich.

De commissie wilde ook weten of de Diyanet-imams in Nederland verantwoording af moeten leggen aan Turkije. Deze verantwoording zou dan moeten gebeuren aan de Turkse attaché voor Godsdienstzaken, een Turkse diplomaat die gevestigd is in Rotterdam. ‘Ik zou de relatie tussen de attaché en de imams niet helemaal zeker weten’, antwoordde Türkmen.

GroenLinks-Kamerlid Van den Berge wees op het Diyanet-onderzoek door *de Kanttekening*, dat een dag voor het verhoor uitkwam. In ons onderzoek stelt een voormalig Diyanet-imam uit Duitsland dat het consulaat in Duitsland politieke zaken met hem besprak. Van den Berge wilde weten of dit soort praktijken ook in Nederland voorkomen.

‘In Nederland gebeurt dat niet’, was Türkmens reactie. Maar: ‘Ze kunnen wel eens opgeroepen worden door de [Turkse] attaché [voor Godsdienstzaken]’, liet hij doorschemeren. Van den Berge vroeg of het in die gesprekken over politiek gaat. Dat kon Türkmen niet uitsluiten.

Ook kreeg de ISN-secretaris de vraag waarom de moskeeën die bij zijn stichting zijn aangesloten niet imams uit Nederland aanneemt. ‘Wij hebben geen andere keuze’, verdedigde Türkmen zich. ‘Als hier een imam-opleiding zou zijn, dan hadden we misschien geen beroep gedaan op imams uit Ankara.’

De commissie confronteerde Türkmen met het feit dat Diyanet nooit actief heeft meegedaan aan het opzetten van zo’n opleiding. Hij deed daarop een geste: ‘Wij zijn bereid om hier een imam-opleiding te houden.’ Wetenschappers Ahmet Erdi Öztürk en Semiha Sözeri concludeerden in 2018 nog dat ISN vanwege de band met Turkije uit alle Nederlandse initiatieven voor een imam-opleiding is gebleven.

De commissie behandelde ook het heikele punt van de lijst met vermeende Turks-Nederlandse Gülen-sympathisanten, die door toenmalig ISN-voorzitter Yusuf Acar in 2016 richting Ankara werd gestuurd. Türkmen zei hierop dat ISN hier niets te verwijten valt.

Türkmen: ‘Acar was op dat moment voorzitter van ISN, maar hij heeft dit op persoonlijke titel gedaan, als Turks attaché voor Godsdienstzaken’, verwijzend naar de dubbelfunctie die Acar toen vervulde. Ook meldde Türkmen dat Acar die lijst van internet had geplukt.

Gert-Jan Segers (ChristenUnie) haalde deze lijst boven tafel. Hij liet hem richting Türkmen gaan. Die bekeek de lijst aandachtig en liet zich ontglippen dat hij de namen ‘helemaal bovenaan’ nog nooit gezien had.

Dit komt overeen met de bevindingen van het *Kanttekening*-onderzoek, waarin we vaststelden dat er ook namen op de lijst voorkomen die Acar onmogelijk van internet kan hebben gehaald. In Acars namenlijst, die *de Kanttekening* in bezit heeft, staan deze namen - zoals Türkmen al aangaf - inderdaad helemaal bovenaan.

‘Dit had niet moeten gebeuren’, zei Türkmen. ‘Elke vorm van spionage keur ik totaal af.’ Hij gaf aan dat als een Diyanet-imam in

ISN-SECRETARIS MURAT TÜRKMEN TIJDENS ZIJN VERHOOR (FOTO: TWEEDE KAMER)

Nederland zich aan zulke praktijken zou bezondigen, hij die ‘met het eerste vliegtuig terug’ naar Turkije sturen.

De commissie was dan ook benieuwd welke maatregelen ISN heeft genomen om te voorkomen dat dit soort spionage-handelingen in de toekomst nog gaan gebeuren. Türkmen antwoordde dat het ISN-bestuur geen leden meer heeft met een diplomatieke functie, zoals bij Acar nog wel het geval was. En: ‘Onze huidige voorzitter kan niet in zijn eentje iets de deur uitgooien.’

Over die voorzitter, Muhlis Koc, had de commissie nog een harde noot te kraken. Koc is immers ook Diyanet-imam in de Haagse Mescidi Aksa-moskee - en dus formeel ambtenaar van de Turkse staat. Kan Turkije niet via Koc overgaan tot de ‘ongewenste beïnvloeding’ waar de commissie naar op zoek is? Nee, was het antwoord van Türkmen: ook Koc heeft geen diplomatieke functie, maar een religieuze.

De commissie verwees ook naar een overheidsrapport uit 2017 dat rept over aanwijzingen voor een informeel bestuur dat vanuit Ankara de koers van ISN bewaakt. Türkmen ontkende en beriep zich op gegevens van de Kamer van Koophandel. De commissie refereerde verder niet meer naar het overheidsrapport, dat stelde dat dit gevreesde ‘informele bestuur’ ook

niet in de Kamer van Koophandel te vinden is.

Eerder die dag werd hoogleraar en Turkije-expert Erik-Jan Zürcher verhoord door de commissie. Hij verhaalde onder meer over vijandigheid vanuit Diyanet richting Gülen-sympathisanten en de PKK, evenals over Turks nationalisme dat door Diyanet-imams wordt gepredikt.

De commissie vroeg Türkmen of zo’n Turks-nationalistisch narratief ook in ISN-moskeeën wordt verkondigd. ‘Dat kan ik me niet voorstellen’, aldus Türkmen. ‘Dan zouden er klachten komen.’

Of imams loyaal moeten zijn aan Turkije of Nederland, daar wilde Türkmen geen op antwoord op geven.

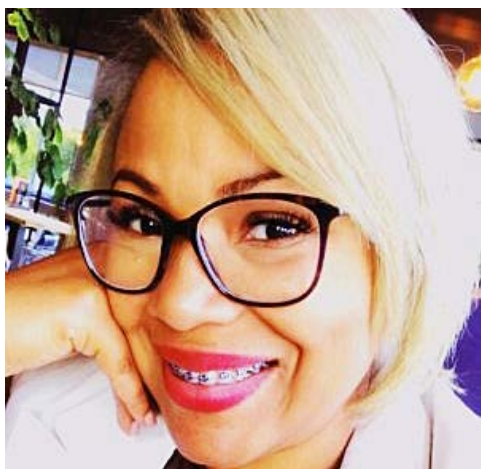
De parlementaire onderzoekscommissie verwacht eind april een rapport af te hebben. In dat rapport zal zij al dan niet de conclusie trekken dat er, in het geval van ISN, sprake is van ongewenste invloed uit Turkije.

Ondertussen lijkt het erop dat de Franse president Emmanuel Macron zijn conclusies over Diyanet al heeft getrokken. Turkse media melden namelijk dat de Franse regering de bankrekeningen van Diyanet in Frankrijk heeft afgesloten. Eerder zei Macron al een einde te willen maken aan het systeem van door Turkije uitgezonden imams.●

Hoe gaan we het messenprobleem te lijf?

De kranten staan de laatste maanden bol van de steekincidenten onder jongeren. De Rotterdamse burgemeester Ahmed Aboutaleb is er klaar mee. Als het aan hem ligt, moeten ouders van een kind dat voor een tweede keer met een mes wordt aangehouden 2.500 euro betalen. Wat vindt het dK-panel van het idee om kinderen te straffen via hun ouders?

● JAIME DONATA

Elisabeth Rosc (40), zelfstandig zorgprofessional

'Ik zit midden in een verhuizing van Den Haag richting Rotterdam, dus ik heb de kwestie de afgelopen dagen nauwlettend gevolgd. Het probleem met deze jongeren blijkt trouwens overal groot te zijn. Ik ben zelf moeder van vier kinderen, waaronder twee jonge kinderen. Ik denk er nu al over na wat ik kan doen, om er voor te zorgen dat ze zich later veilig gaan voelen op straat of op school.

Als ik het plan van de burgemeester lees, dan zie ik iemand die wanhopig op zoek is naar een oplossing voor een probleem dat eigenlijk al heel lang speelt. Want het probleem met deze jongeren is niet gisteren begonnen. Als je de ouders straft dan doe je alsof zij de schuld van wat hun kinderen hebben gedaan.

Gisteren liet een klasgenootje van mijn zoontje van tien mij trots zien dat hij precies dezelfde telefoon had als ik - de allernieuwste iPhone. Peperduur en een volstrekt ongefilterde poort naar een wereld waarin kinderen alles kunnen zien wat de wereld te bieden heeft aan ellende. Kan een kind van tien jaar die vrijheid wel aan? Wie houdt ze tegen om gewelddadige drillvideo's te kijken? Toen besepte ik hoeveel

verantwoordelijkheid je als ouders hebt om goed voor je kroost te zorgen. Ik snap ergens wel dat je de ouders moet aanpakken.

Maar of het beboeten van ouders het probleem oplost? Ik denk eerlijk gezegd van niet. Ik geloof meer in het laagdrempelig ondersteunen van ouders die hulp nodig hebben bij de opvoeding, bijvoorbeeld gerichte campagnes om ouders te bewegen sneller met een hulpvraag te komen.

Waar vinden deze problemen plaats? Eigenlijk weten we dat wel - en ook wat terugkerende factoren zijn. Laag inkomen, lage opleiding, huiselijk geweld. Ik werk in de zorg en zie wat er in gezinnen gebeurt. Er ontbreekt vaak kennis bij ouders over hoe ze kinderen moeten opvoeden. Ga de wijken in om met ouders te praten.

Laten we het back to basics brengen. Mensen moeten meer naar elkaar omkijken. De schaamte over falend ouderschap moeten we wegnemen. Het is niet gemakkelijk om je kind op te voeden. En de kinderen zelf, geef ze een taakstraf en begeleid ze goed, zodat ze ook echt kunnen leren wat het gevolg is als je met messen rondloopt.' ●

Pritam Sockhradj (18), scholier havo 5

'Het is een moeilijke kwestie. In eerste instantie vind ik wel dat je dit soort problemen streng moet aanpakken. Maar er zijn een paar complicaties. In Nederland heb je wel iets als daderecht, waarin volgens mij is vastgelegd dat alleen daders verantwoordelijk zijn voor een misdaad. Dus de juridische kant van het verhaal lijkt me niet waterdicht, om niet te zeggen onhaalbaar.

En wat als ouders die deze boete krijgen de boete niet kunnen betalen? Vaak wonen dit soort kinderen al in achterstandswijken, met veel gezinnen waar het geld niet bepaald tegen de plinten opklotst. Dan eindigt zo'n boete gewoon bovenop een stapel met andere onbetaalde rekeningen.

De vraag is ook of het betalen van een boete door die ouders die kinderen gaat tegenhouden. Het idee snap ik wel, maar vooral als signaal. Of het ook effectief is? We kunnen beter zoeken

naar een alternatief. Grote fouilleeracties op scholen, zoals voorgesteld door Leefbaar Rotterdam, lijken mij praktischer. Maar doe het dan wel onverwacht. Iemand anders - ik weet niet meer wie - stelde voor om dat soort kinderen even kort in hechtenis te nemen, zodat ze goed kunnen worden begeleid. Misschien is dat ook wel een goede optie.' ●

'Het idee snap ik, maar of het effectief is?'

Dit vindt ons panel

Salma Karim (25), CEO en graphic designer

‘Meestal komen zulke kinderen uit probleemgezinnen met geldproblemen. Dus om die ouders dan zo een hoge boete te geven... Het klinkt niet heel reëel. De boete moet dus sowieso wat lager. Hoe dan ook denk ik dat het beter is om deze

‘Meestal komen de kinderen uit gezinnen met geldproblemen’

kinderen te leren dat het niet slim is wat ze aan het doen zijn - en ook niet nodig. Ik heb gemerkt dat veel van dit soort kinderen heel erg onzeker zijn. Ze willen ergens bij horen, omdat ze niet echt hun eigen plekje kunnen vinden.

Dus mijn suggestie voor Aboutaleb: eerst eens een goed gesprek aangaan met kinderen. Ook op scholen moet hier aandacht aan worden besteed. We moeten de gevaren laten zien van wat men aan het doen is.

Maar we moeten ook met de ouders thuis spreken en hen laten weten dat er consequenties zijn als zij niet hun kinderen opvoeden en aanpakken. Misschien moet je kinderen die al vaker zijn gepakt met zo’n mes ook zelf straffen. Dat ze even in de gevangenis zitten om te laten zien waar ze eindigen als ze op deze manier doorgaan.’ ●

Stephano Stoffel (57), ZZP’er, bestuurder en columnist

Uiteindelijk is het toch een kind zelf dat zelf bepaalt of hij het goede of slechte pad op gaat. Er zijn kinderen die niet worden opgevoed, maar prima terecht komen. Dit, terwijl er ook kinderen zijn die alles krijgen, superlieve ouders hebben en toch in de criminaliteit belanden.

Ik zou het dus niet doen, die boetes. Sowieso zou ik minder draagkrachtige ouders niet opzadelen met nog meer problemen dan ze al hebben. Geef die kinderen in plaats daarvan een taakstraf.’ ●

‘Kun je de ouders wel verantwoordelijk stellen?’

Ibrahim Özgül (35), finance en project professional

‘Toen ik het voorstel van Aboutaleb las, dacht ik: daar ben ik het wel mee eens. Kinderen met kap-messen, dat is niet normaal. En de meest directe invloed op kinderen hebben de ouders. Daar zijn ze iedere dag mee samen. Zij kunnen ingrijpen. Zij móeten ingrijpen. Wie anders?’

Aan de andere kant biedt een boete ook maar een deel van de oplossing. Je kunt zelfs de vraag

‘Kinderen moeten vroeg weten: je bent een sukkel met zo’n mes’

stellen: is het wel een oplossing? Een vader die straks helemaal losgaat op zijn kind, omdat die zijn ouders opzadelt met een boete van 2500 euro. Wat voor effect heeft dat op zo’n jongen? Daar heb ik geen zicht op. Het kan ook een averechts effect hebben, namelijk als zo’n jongen door ruzie zich nog verder verwijdt van zijn ouders.

Deze hoge boete schudt ouders wakker. Je kunt ook kiezen voor taakstraffen, als ouders geen invloed meer hebben op hun kinderen. Maar volgens mij moet je ook verder kijken. Samen met de ouders vormen school en vrienden de sociale driehoek van een kind. Kunnen we daar niet iets mee doen? Of een campagne met rolmodellen via social media? Kinderen moeten vroeg weten dat je een sukkel bent als je zo’n mes bij je hebt. Dat lopen met wapens op zak voor losers is. Maar ze moeten het wel van de juiste mensen horen.’ ●

Fidan exit bij De Nieuwe Maan: om te huilen?

Het geruchtmakende vertrek van Fidan Ekiz bij *De Nieuwe Maan* heeft een nieuwe slinger gegeven aan de discussie over de multiculturele samenleving en de islam. Sommigen vonden Ekiz te fel op moslims en zijn blij dat ze weg is, anderen beschuldigen 'links' juist weer van het 'pappen en nathouden' van islamitische Nederlanders.

FOTO: YOUTUBE

● EWOUT KLEI

Hoewel ze is vertrokken als presentator van *De Nieuwe Maan* (NTR), hangt de schaduw van Fidan Ekiz nog altijd boven het multiculturele discussieprogramma. Op de website *ThePostOnline* beklagde Ekiz zich over 'regressief linkse vertegenwoordigers van de identiteitspolitiek, (woordvoerders van) de islamitische gemeenschap, media en

politici'. Die zouden zich tijdens haar presentatorschap hebben bezondigd aan 'online en telefonisch gescheld, oproepen om ons programma te boycotten, bedreigingen aan mijn adres, intimidatie van onze gasten en de makers'.

De Amsterdamse filosofiestudente Sujet Shams kan hierover meepraten. Eind vorig jaar droeg Shams een column voor bij *De Nieuwe Maan*. Daarin vertelde Shams, zelf geboren in Afghanistan,

'Een programma dat voor dialoog had moeten zorgen is zo onderdeel van de polarisatie geworden'

dat ze met haar oma een 'deal' sloot om zich te bevrijden van de conservatief-islamitische seksuele moraal. Daarna is ze online lastiggevalen door allerlei mensen - soms ook in het Dari, de Afghaanse variant van het Perzisch, vertelt Shams.

'Ik zou duivels zijn en een hoer. Iemand anders had de moeite genomen al mijn Facebookfoto's door te scrollen en zag dat ik wel eens naar de kerk ga. Reaguurders meenden dat ik onderdeel was van een snood complot van Fidan Ekiz om moslims tot zonde te verleiden.'

Ekiz is in haar *AD*-columns kritisch over de multiculturele samenleving en de islam. Veel moslims voelden zich niet door haar gerepresenteerd. Ook wordt haar nagedragen dat ze Jan Roos en Pegida-voorman Edwin Wagenveld in de uitzending heeft gehad. Om deze redenen was ze volgens critici geen geschikte presentator van *De Nieuwe Maan*, ooit in het leven geroepen als 'zendtijd voor moslims'. Begin vorig jaar probeerde de partij Denk de NTR zelfs - tevergeefs - te bewegen de programma-inhoud van *De Nieuwe Maan* te wijzigen.

Theo Brand, eindredacteur van het aan GroenLinks verbonden religieuze magazine *De Linker Wang*, is zo iemand die kritisch is over Fidan Ekiz. Op Twitter noemde hij het 'om te huilen' dat ze Roos en Wagenveld 'een podium' bood. Ook laakt Brand de uitspraak van Ekiz dat 'de politieke en culturele elite' kritiek op de islam 'onmogelijk maken'.

Brand: 'Het dominante discours in de media is juist rechts. En Fidan Ekiz en anderen omarmen dit discours omdat ze graag mee willen tellen. Ekiz moet als presentator boven de partijen staan, maar ze heeft door haar kritische uitlatingen over de islam partij gekozen. Een programma dat voor dialoog had moeten zorgen is zo onderdeel van de polarisatie geworden.'

In Nederland wordt te gemakkelijk gesproken over 'de' islam of 'het' salafisme en daar deed *De Nieuwe Maan* rustig aan mee, zegt Brand. 'Moslims worden in de media en in de politiek heel gemakkelijk weggezet. Het hele debat is uit de bocht gevlogen. Je kunt best heikele onderwerpen aan de orde stellen, maar de manier waarop *De Nieuwe Maan* dat deed was niet goed. Het programma bevestigde juist de clichébeelden die bij veel witte Nederlanders over de islam leven.'

Ekiz is inmiddels opgevolgd door Ajouad el Miloudi, die eerder

het programma *Kaaskop of Macro?* presenteerde voor KRO-NCRV. Hij lijkt een zachtere toon aan te slaan dan zijn voorganger. Ook heeft *De Nieuwe Maan* de conservatieve bekeerling Nourdeen Wildeman aangesteld als columnist, tot ergernis van Wierd Duk (*de Telegraaf*). 'NTR bekent kleur met nieuwe columnist', twitterde Duk.

'El Miloudi ligt goed in de islamitische gemeenschap en heeft feeling met de achterban, maar durft tegelijkertijd ook kritische vragen te stellen', zegt communicatiespecialist Aziz el Kaddouri. Hij is opiniepeiler bij de multiculturele EtnoBarometer en zat zelf een keer aan tafel bij *De Nieuwe Maan*, nog voordat Ekiz er werkzaam was.

Volgens El Kaddouri werkt de zachtere houding van El Miloudi beter voor de achterban. 'Als je sympathie wil winnen, dan moet je een verzoenende toon aanslaan. Je mag best kritisch zijn en op problemen wijzen. Bijvoorbeeld op radicalisering of op de problemen die er zijn in het onderwijs. Maar het leek erop dat Ekiz haar mening wilde doordrukken.'

Belemmering voor emancipatie?

Sommigen vinden juist dat het afgelopen moet zijn met de zachte toon richting islamitische Nederlanders, zo brengt het debat over de zaak-Ekiz naar boven. 'Links houdt emancipatie van Nederlander met migratieachtergrond tegen', betoogde VVD-Kamerlid Zohair el Yassini vorige maand in het radio-programma *WNL Opiniemakers* in reactie op het artikel van Ekiz.

Linker Wang-redacteur Theo Brand vindt dat El-Yassini een karikatuur schetst. 'Natuurlijk moet je als links ook kritisch zijn op jezelf en misschien zijn we wel te paternalistisch geweest richting nieuwkomers. Maar wat El Yassini doet, en dat doet Fidan Ekiz ook in haar *ThePostOnline*-artikel, is het debat veranderen in een links-rechts-discussie. Daar schieten we helemaal niks mee op.'

El Kaddouri sluit zich daarbij aan: 'Hoewel links ongetwijfeld fouten heeft gemaakt, maakt El Yassini er een gepolitiseerde links-rechts-discussie van. Bovendien suggereert hij ten onrechte dat rechtse partijen wél goed opkomen voor migranten. In plaats van vliegen afvangen moet je op een constructieve manier naar de maatschappelijke vragen zelf kijken.' De Afghaans-Nederlandse Shams

AJOUAD EL MILOUDI, DE NIEUWE PRESENTATOR VAN 'DE NIEUWE MAAN' (FOTO: YOUTUBE)

'Als je sympathie wil winnen moet je een verzoenende toon aanslaan'

geeft El Yassini wel gelijk. 'Links omarmt zogenaamd progressieve islamitische opiniemakers die zelden kritisch zijn richting de eigen groep, maar wel overall racisme en islamofobie zien.' Als voorbeeld noemt Shams een recent *NRC*-artikel over de nieuwe islamitisch-feministische actiegroep S.P.E.A.K. Daarin werd niet genoeg doorgevraagd, zegt ze. 'Eén van die vrouwen beweerde in dat artikel dat ze in haar omgeving geen enkele moslima kende die onderdrukt wordt. Dat is echt een onzinnige bewering.'

Fidan Ekiz stelde die kritische vragen wél, vindt Shams. 'Zij wil dat moslimvrouwen zich echt kunnen emanciperen. Je moet gewoon thuis kunnen komen met een Nederlandse vriend, als je dat graag wilt. In islamitische kringen ligt hier nu een taboe op. Links durft dit niet aan de orde te stellen, terwijl Denk-stemmers in bescherming worden geno-

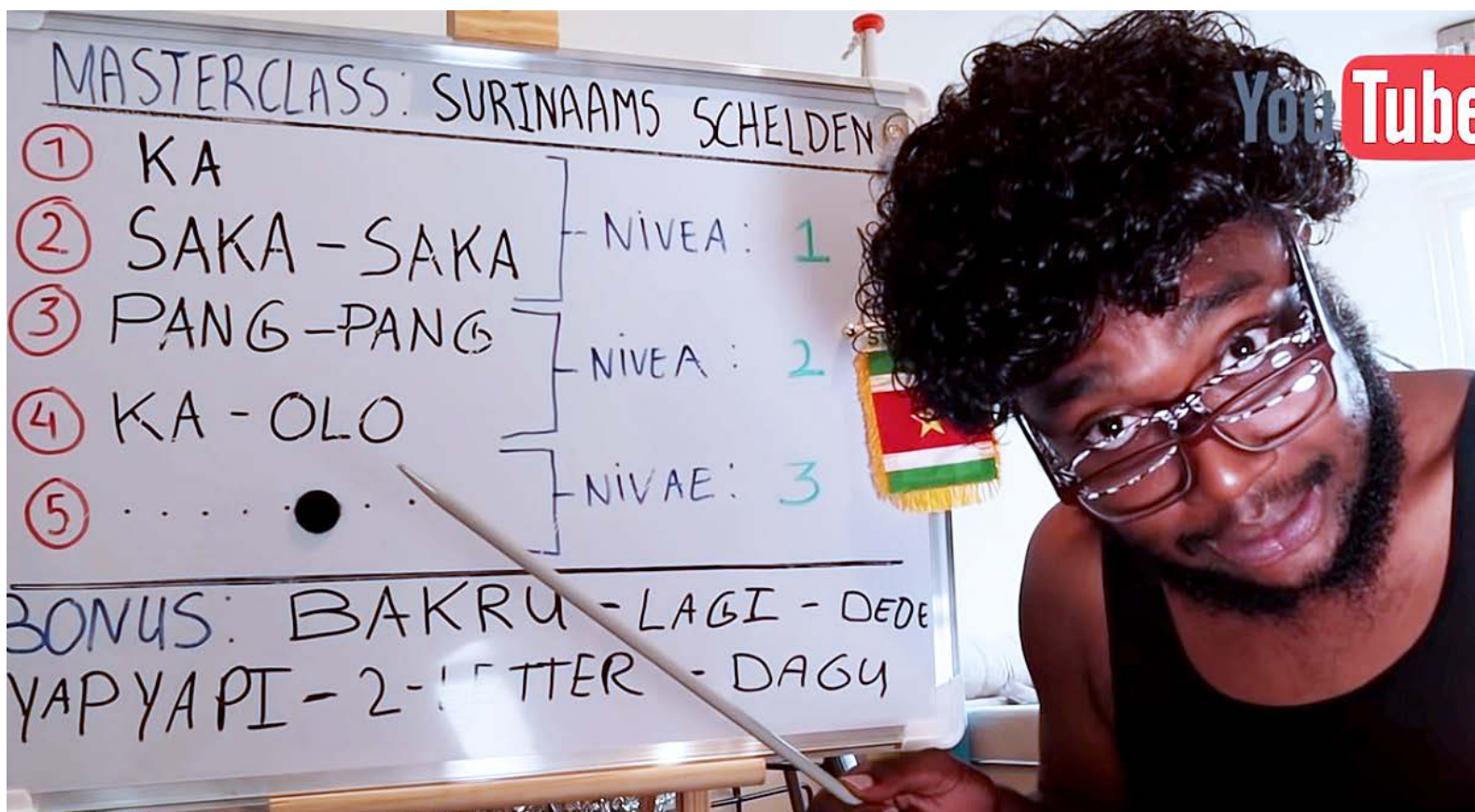
men omdat zij tot een gemarginaliseerde en gediscrimineerde groep zouden behoren.'

Volgens Shams moet Ekiz dan ook tegen de conservatief-islamitische stroom in blijven roeien, ook al levert dit haar veel kritiek op. 'De islamitische wereld is veel tribaler. Kritiek op de eigen groep wordt ook niet gewaardeerd. Dat maakt je al snel tot een verrader. Ik zie Fidan Ekiz als een nieuwe Multatuli van de moslingemeenschap. De kritiek die Multatuli op de Nederlandse maatschappij had, onder andere in *Max Havelaar*, was ook niet mals. Maar hij bracht ons land wel een stap verder.'

Opiniepeiler El Kaddouri zegt juist dat we de impact van Ekiz niet moeten overdrijven. 'Als je een willekeurige moslim in Amsterdam Nieuw-West vraagt naar *De Nieuwe Maan* of Fidan Ekiz, dan acht ik de kans heel klein dat ze hierover gehoord hebben.'

'De islamitische wereld is veel tribaler. Kritiek op de eigen groep wordt ook niet gewaardeerd'

Sranantongo, het 'negerengels' van Suriname

SCREENSHOT UIT HET YOUTUBE-FILMPJE 'LEER SCHELDEN IN HET SURINAAMS MET OOM KRA' (FOTO: YOUTUBE / FINDTHECREATOR)

Samen met het Nederlands is Sranantongo de *lingua franca* van Suriname, de gemeenschappelijke taal. In Suriname is lange tijd neergekeken op het Sranantongo. Het is een voorbeeld van hoe de koloniale overheersing nog lange tijd voelbaar aanwezig bleef in Suriname. Nu begint het Sranantongo weer aan kracht te winnen in Suriname en onder Surinaamse Nederlanders.

● MEREL AALDERS

Aan de Zeeburgdijk in Amsterdam zijn The Black Archives gevestigd. In het teken van het 101-jarige bestaan van de Vereniging Ons Suriname organiseerden The Black Archives een bijeenkomst over een 'culturele (r)evolutie': de beweging van de Surinaamse cultuur. Sranantongo, letterlijk te vertalen als 'Surinaamse

taal', is een onderdeel van deze beweging. Het is oorspronkelijk de taal die op plantages werd gesproken tussen de slaven en de planters. Deze contacttaal is gebaseerd op de Nederlandse en Engelse taal en kent Portugese en Afrikaanse invloeden.

Nog niet zo lang geleden was het een taboe om de taal te spreken: de in de zaal aanwezige Surinamers herinneren zich als kind op hun kop te krijgen wanneer ze Sranantongo

spraken ('Je moest je mond was-sen!'). Maar tegenwoordig wordt de taal geaccepteerd in Suriname en door Surinaamse Nederlanders. Ook wakkert Sranantongo zelf andere bewegingen aan zoals het *Smibanese*, een Bijlmerse straattaal waarin veel Sranantongo en Surinaams-Nederlands is opgenomen.

De revolutie van het Sranantongo is niet vanzelf gegaan. Lange tijd had zij een stigma als 'slaven-

taal', maar lijkt die nu te gaan ontstijgen. Het *negerengels* of *takitaki* (wat zoiets betekent als 'brabbeltaaltje'), zoals het Sranantongo lange tijd in Suriname genoemd werd, is weer opgebloeid. Het wordt weer gesproken zonder dat men zich ervoor schaamt. Dit komt doordat de Surinaamse cultuur steeds meer zelfwaardering heeft gekregen. Het idee dat alles dat wit is beter is, overheerst niet langer.

name, wordt weer met trots gesproken

Papa Koenders

De eerste sprekers op deze bijeenkomst zijn de schrijvers André Reeder, Roy Wijks en Jules Rijssen, de auteurs van het boek *Op zoek naar Papa Koenders*. In hun boek staat de Surinaamse revolutionair Julius Gustaaf Arnout Koenders (1886-1957) centraal, die zich als onderwijzer en als activist sterk maakte voor het Sranantongo. Hoewel de slavernij in 1863 was afgeschaft, was de Surinaamse samenleving nog steeds doordrongen van racisme en maakte een witte elite de dienst in het land uit.

Maar ook onder Surinamers zelf heerste hiërarchie: hoe zwarter je was, hoe lager je status op de sociale

‘Uiteindelijk komen we allemaal uit Afrika, maar goed’

een volwaardige taal was, waarmee je ook poëzie kon schrijven.

Sranantongo mocht in die tijd niet op straat worden gesproken. Het werd geassocieerd met slaven en met het hebben van een lage sociale status. Deze vooroordelen over Sranantongo versterkten ook de marginalisatie van de taal: mensen die Sranantongo spraken konden zomaar een baan of een promotie mislopen.

Koenders redeneerde de andere kant op. Volgens hem was de Surinaamse cultuur verweven met het Sranantongo. Het zou juist als een bron van persoonlijke kracht en vooruitgang moeten dienen. De taal zou een essentieel onderdeel van de Surinaamse identiteit moeten zijn en de vooruitgang van vooral Afrikaanse Surinamers moeten bevorderen. De Nederlandse overheersing had volgens hem een allesomvattende sfeer van minderwaardigheid voor de Surinamers gecreëerd. Dat wilde hij omkeren.

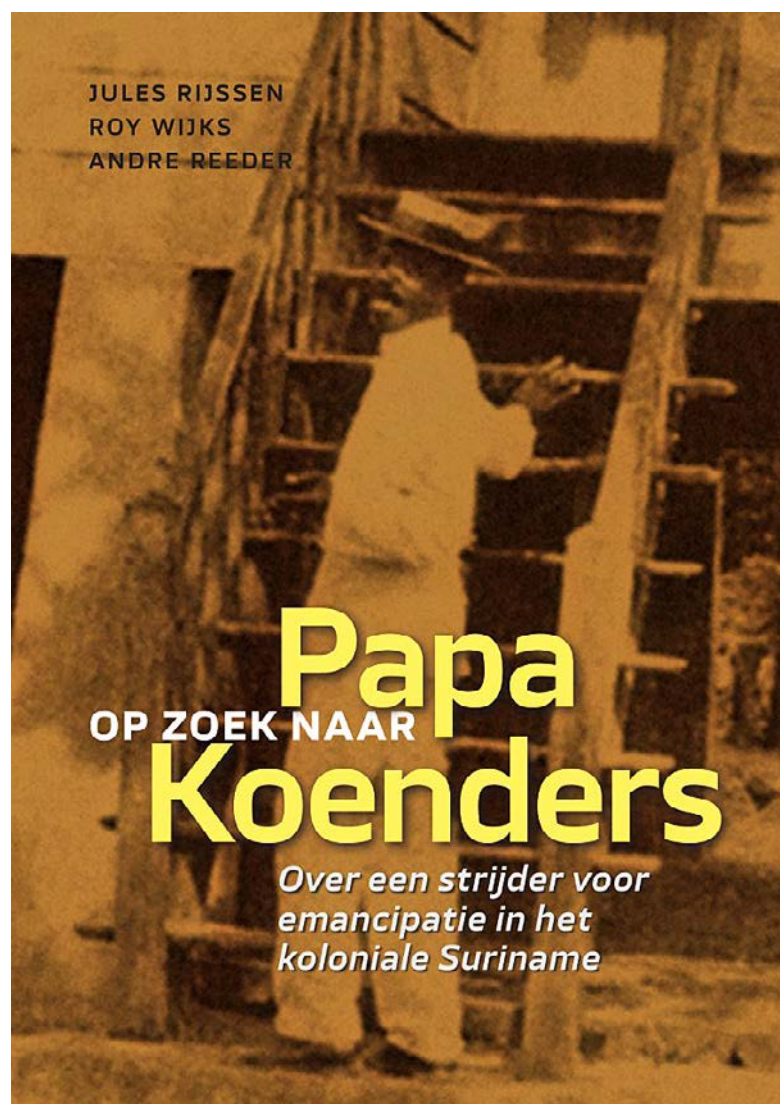
Koenders voelde zich verbonden met Afrika. Hij had veel contacten met Afro-Surinaamse wetenschappers en bekende Afro-Amerikaanse persoonlijkheden en vond dat mensen weer trots mochten zijn op de Afrikaanse identiteit van Suriname. Een belangrijke inspirator voor hem was de Afro-Amerikaanse uitvinder George Washington Carver.

Carver was een uitvinder die in slavernij was geboren. Maar hij zou daarna al zijn krachten gebruiken om te zeggen dat zwarte mensen in zichzelf alles hebben om te leven - en om van dat leven iets moois te maken. Die boodschap is ook terug te vinden in Koenders' eigen nalatenschap.

Wat Koenders, aldus de sprekers, achterliet, was een nieuwe waardencultuur. Deze cultuur heeft als centrale kern dat de Surinamer de schepper van zijn eigen waarde is. Het spreken van de eigen taal is een essentieel onderdeel daarin.

Smibances

De revolutie van het Sranantongo, waar Koenders zich zo voor heeft ingezet, zet nog steeds door. Soort Kill, schrijver van het *Smibances woordenboek*, ziet het verband tussen

ladder. Dat soort racisme kon zelfs voorkomen binnen families. Zwarte mensen werden doorgaans ‘creolen’ of ‘negers’ genoemd. Dat was niet complimenteaus bedoeld. Maar Koenders gebruikte ‘neger’ als iets positiefs, als een woord om jezelf eigen te maken en trots in de eigen cultuur aan te wakkeren.

In die tijd was het Surinaamse onderwijs volledig op Nederland gericht. Iedere Surinamer werd geacht te weten hoe modern Nederland was, hoe het zat met de Nederlandse industriële ontwikkeling, hoeveel inwoners het land had... Dat Nederland superieur was, was de boodschap die bij alles werd meegegeven. Het was een tijd van *sakafasi*, zeggen de schrijvers op deze avond van The Black Archives: nederigheid.

Koenders had zo’n twintig vrouwelijke medestanders. Zij organiseerden zich in de vereniging *Pohama*, die streed voor een doelbewuste opvoeding van de Surinaamse jeugd. Samen publiceerden ze het tijdschrift *Foetoe-boi*, (‘Loopjongen’), met als doel Surinamers bewust te maken van hun eigen culturele identiteit.

Het blad verscheen van 1946 tot 1956 en werd in Sranantongo geschreven. Er was een rubriek over zegswijzen in het Sranantongo en er werden zelfs Nederlandstalige gedichten vertaald naar het Sranantongo. Het idee was dat Sranantongo

VAN LINKS NAAR RECHTS: SCHRIJVERS ANDRÉ REEDER, SOORT KILL, ROY WIJKS EN JULES RIJSSEN (FOTO: MEREL AALDRS)

taal en trots ook. Het woord *smib* komt van bims, een benaming voor de Bijlmer. In die Amsterdamse wijk is deze straattaal ontstaan, maar de taal breidt zich uit naar Surinaams-Nederlandse jongeren in het hele land.

Soort Kill was in de Bijlmer met vrienden die in Nederland geboren waren, maar allerlei verschillende achtergronden hadden. Ze kwamen bijvoorbeeld uit Ghana of Curaçao ('Uiteindelijk komen we allemaal uit Afrika, maar goed'). Om met elkaar te kunnen communiceren combineerden ze woorden uit het Nederlands en andere talen die ze vanuit hun achtergrond hadden meegenomen. Een groot aantal woorden van het Smibanees komt dan ook uit het Sranantongo.

Soort Kill ziet taal als een communicatievoertuig. 'Als iemand een woord gebruikt wat mij handig lijkt, gebruik ik het zelf ook,' zegt hij. Zo lenen talen van elkaar, en ontstaat er een dynamisch geheel. Soort Kill behoort tot *Smib*, het creatieve, activistische collectief van de Bijlmer. Uit dit collectief is ondertussen de

'De eigen taal is heel belangrijk voor je eigen identiteit, en dus voor je zelfwaardering'

Smib University voortgekomen, met een eigen archief, een kledinglijn, een literair platform en het tijdschrift *Smibaneser*.

Volgens Soort Kill is het zelfbeeld van de Bijlmerse jongeren vergelijkbaar met dat van postkoloniale Surinamers. Er is een gebrek aan eigen culturele identiteit, die daarom opnieuw moet worden gecreëerd. *Smib* functioneert dan ook op de fundamentele onderdelen van hip-hop, zegt Soort Kill. 'Het is veel meer dan muziek. Het is alles wat we hebben moeten loslaten na de slavernij, en dan in een nieuw jasje.'

Taal is altijd in ontwikkeling, vertelt Kill. 'Wat niet nodig is sterft af, waar behoefte aan is wordt gecreëerd.' Helaas bemoeit de politiek zich soms met taal, waardoor Sranantongo lange tijd in zijn ontwikkeling werd beperkt. De auteurs van *Op zoek naar Papa Koenders* wijzen hier ook op in hun boek: nu de koloniale erfenis minder drukkend is, kan Sranantongo zich eindelijk in alle vrijheid ontwikkelen.

Voor zowel Julius Gustaaf Arnout Koenders als Soort Kill is het belangrijk om mensen aan het lezen te krijgen. 'Ik heb mijzelf weten te

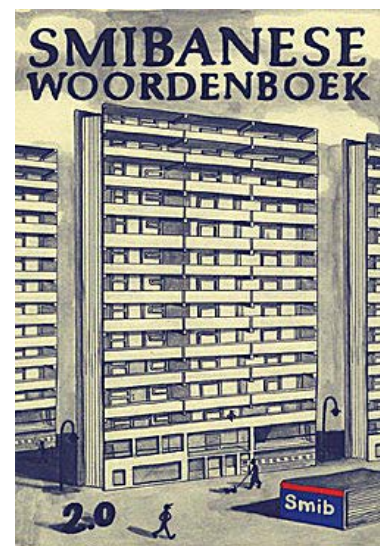

FOTO: PLUIM

ontwikkelen door te lezen,' vertelt Kill. 'Dat kan iedereen.' Hij benadrukt daarnaast het gebruik van de eigen taal. Die moet gepromoot blijven worden. 'De eigen taal is heel belangrijk voor je eigen identiteit, en dus voor je zelfwaardering.' •

**INBRAAK ALARM INSTALLATIE - BRANDMELD INSTALLATIE
CAMERA BEVEILIGING - ELEKTROTECHNISCHE INSTALLATIE
LED VERLICHTING - PROJECTIE/ INSTALLATIE**

N-TEL TECHNIEK

Melbournestraat 46b
3047Bj Rotterdam

010 - 467 48 11

WWW.NTEL.NL - INFO@NTEL.NL

Het Fatiha-huwelijk in Marokko: de man krijgt de lusten, niet de lasten

In Marokko woedt een hevige discussie over het Fatiha-huwelijk, een religieus huwelijk dat niet door de staat wordt erkend.

● KAJA BOUMA

Aanleiding is een zaak rond Mohamed Tahari, advocaat en lid van de islamitische regeringspartij PJD. De vrouwen en kinderen in Fatiha-huwelijken hebben niet dezelfde rechten als in een officieel huwelijk. Toch ging de 24-jarige Leila de strijd aan om haar kind te registreren en haalde daarmee de krantenkoppen in Marokko.

Strijd voor erkenning

Leila had bijna vijf jaar lang een relatie met Tahari. Sinds 2015 woonden ze samen als een getrouwd stel, maar zonder daadwerkelijk te trouwen. Tahari ondersteunde haar financieel, betaalde voor haar appartement en ze hadden seks - iets wat verboden is voor ongetrouwde Marokkanen.

Maar toen bleek Tahari al getrouwd te zijn met een andere vrouw en kinderen met haar te hebben. Leila ontving bedreigingen van Tahari's eerste vrouw. Toen zij langsging om de situatie op te helderen werd Leila gearresteerd voor over-

spel en in de cel gegooid. De jonge vrouw moest als borgsom 5.000 dirham betalen, omgerekend ongeveer 470 euro. Ze kwam met behulp van NGO's na twee dagen weer vrij.

De schrik zat er goed in. Leila was bang voor de bedreigingen van Tahari's eerste vrouw en om opnieuw gearresteerd te worden. Daarom besloot de 24-jarige Marokko te verlaten. Ze verhuisde naar Turkije om daar bij haar zus te gaan wonen. Maar Tahari overtuigde Leila om terug te komen. Hij deed de belofte dat hij zou scheiden van zijn eerste vrouw en dan officieel met Leila zou trouwen.

Leila geloofde hem. Ze keerde terug naar Marokko. Daar organiseerden ze een verloofingsceremonie en sloten ze een Fatiha-huwelijk. Dit religieuze huwelijk wordt niet erkend door de Marokkaanse autoriteiten en biedt de vrouw en kinderen die uit het huwelijk voortkomen geen rechten.

In de periode na het Fatiha-huwelijk werd hun dochter geboren, maar zij werd niet erkend door Tahari, die zijn belofte aan Leila verbrak. De advocaat weigert tot op de dag van vandaag zijn dochter te erkennen en haar in te schrijven bij de burgerlijke stand.

Ongeregistreerde kinderen

In oktober besloot het Marokkaanse ministerie van Binnenlandse Zaken dat buiten het huwelijk geboren kinderen toch mogen worden ingeschreven bij de burgerlijke stand. Dit besluit zou het vrouwen makkelijker moeten maken hun kinderen zonder aanwezigheid van de vader in te schrijven.

Maar in de praktijk is de situatie niet veranderd. Het is nog steeds

DE 24-JARIGE LEILA MET HAAR ZOONTJE (FOTO: YOUTUBE / CHOUF TV)

schier onmogelijk voor Marokkaanse vrouwen om hun kinderen zonder vader in te schrijven. In slechts een enkel geval wordt de naam van de vader weggelaten bij het inschrijven van een kind.

Dat betekent dat deze kinderen geen officiële documenten kunnen ontvangen en bijvoorbeeld niet ingeschreven kunnen worden bij een school. Ook later in hun leven lopen deze kinderen tegen problemen aan. Zij kunnen vaak geen goede baan vinden omdat daarvoor identificatie vereist is.

Ook ondervinden zij regelmatig discriminatie, bijvoorbeeld wanneer mensen in de gemeenschap erachter komen dat zij niet geregistreerd zijn. In Marokko zijn zo'n 80.000 kinderen niet ingeschreven bij de burgerlijke stand.

In oktober besloot Leila Tahari aan te klagen. Ze leverde bewijs van hun relatie via foto's en rekeningen waaruit bleek dat Tahari haar financieel ondersteunde. Tahari miste alle hoorzittingen en de rechter vond het geleverde bewijs onvoldoende.

De rechter eist nu dat Leila minstens twaalf getuigen levert, van wie niemand familiebanden met haar mag hebben. Dat is makkelijker gezegd dan gedaan: Leila eindigde terug bij af.

Haar dochter is inmiddels acht maanden oud en nog steeds niet ingeschreven. Daarom besloot Leila

in januari naar de media te stappen om de zaak publiek te maken. Haar verhaal leidde onder vrouwenactivisten tot veel commotie. Zij zien Leila als slachtoffer van Tahari's machtsmisbruik.

Gebrek aan keuzes

Fatima Sadiqi is hoogleraar genderstudies aan de universiteit van Fez. Zij geeft aan dat Marokkaanse vrouwen regelmatig slachtoffer van een Fatiha-huwelijk, waarin de man niet de intentie heeft om een echt huwelijk aan te gaan.

'Het gaat vooral om vrouwen uit armere families', vertelt ze. 'Als de bruidegom rijk is en bereid lijkt zijn rijkdom te delen, is een Fatiha-huwelijk - ondanks het gebrek aan officiële registratie - een aantrekkelijk aanbod.'

Ook vinden er volgens Sadiqi Fatiha-huwelijken plaats waarin de vrouw geen slachtoffer is. 'In sommige plattelandsgebieden waar veel armoede heerst is een officieel huwelijk te duur. De enige andere optie is dan een Fatiha-huwelijk.'

Toch proberen de meeste vrouwen een Fatiha-huwelijk te voorkomen. 'Over het algemeen kijken Marokkaanse vrouwen neer op Fatiha-huwelijken', zegt Sadiqi. 'De meeste Marokkaanse vrouwen willen een echt huwelijk, omdat ze dan meer rechten hebben - en hun kinderen ook.' ●

'Over het algemeen kijken Marokkaanse vrouwen neer op Fatiha huwelijken'

Atheïsten vechten voor een plek in de Marokkaanse maatschappij

Atheïsme is onbegrijpelijk voor de meerderheid van de Marokkanen. Toch neemt het aantal ongelovigen in Marokko toe. En dat gaat niet zonder slag of stoot.

● KAJA BOUMA

In een video op YouTube maakte de Marokkaanse acteur Walid Walhi begin dit jaar bekend dat hij onlangs atheïst is geworden. De acteur bekeerde zich twee jaar geleden al tot het christendom, wat verboden is in het Noord-Afrikaanse koninkrijk. In de recente video maakte hij bekend dat hij nu helemaal niet meer in God gelooft. 'Mohammed, Jezus en zelfs God bestaan niet en zijn helaas alleen mythen', zegt Walhi in de video.

Ondanks het feit dat Marokko haar islamitische onderdanen verbiedt om zich tot een andere religie te bekeren, maakte Walhi's overstap naar het christendom minder kritiek los dan zijn besluit om atheïst te worden. Veel Marokkanen zeiden online dat zijn gedrag onaanvaardbaar is. Sommigen vinden zelfs dat de staat een strafrechtelijk onderzoek zou moeten instellen. Niet in God geloven is voor de meerderheid van de Marokkanen onvoorstelbaar. In reacties gaven zij aan dat Walhi de weg helemaal kwijt is.

Walhi is een van de weinige atheïsten in het overwegend islamitisch land. Onderzoekers schatten het aantal atheïsten in Marokko op 320.000, een klein aantal in een land van ruim 35 miljoen inwoners. De rest van de Marokkanen zegt moslim te zijn, op een klein aantal christenen en joden na. De ophef rond Walhi's video is daarom niet onverwacht, legt de 24-jarige atheïste Oumaima Mesquine uit.

Mesquine groeide op in een islamitisch gezin, maar kwam er in haar tienerjaren achter dat zij niet in God gelooft. Tegen klasgenoten en docenten was ze eerlijk over haar atheïstische overtuiging. Tegenwoordig is Mesquine voorzichtig bij

EEN MOSKEE IN MARRAKECH, MAROKKO (FOTO: PIXABAY)

'Religie en wetenschap gaan niet hand in hand'

conservatieve Marokkanen, maar ze vertelt alsnog regelmatig over haar atheïsme. En dat wordt haar niet altijd in dank afgenomen. Door de jaren heen kreeg Mesquine - net als Walhi - een berg kritiek over zich heen.

'Het is al lastig om een vrouw te zijn in Marokko. Maar als mannen er dan ook nog eens achter komen dat je niet in God gelooft, dan wordt het hun missie om je lastig te vallen', vertelt ze.

'Op school werd ik veel gepest. Ook had een ik een docent die dacht dat ik wel met hem naar bed zou gaan omdat ik niet in God geloof en in het openbaar rook en drink. Hij zei dat als ik geen seks met hem

had, hij mij een onvoldoende voor zijn vak zou geven. Uiteindelijk heb ik mijn punten wel gekregen, maar in dat soort situaties moet je heel slim zijn. Ze denken dat je een hoer bent en je moet constant bewijzen dat dat niet zo is.'

Voordat Mesquine besloot atheïst te worden overwoog ze andere religies. 'Ik wist eigenlijk als kind al dat de islam niet bij mij past, voornamelijk door het onderdanige beeld dat de Koran schetst van vrouwen. Dus ging ik kijken naar andere religies: christendom, jodendom, boeddhisme, maar niets paste bij mij. Ik hield van de wetenschap. En religie en wetenschap gaan niet hand in hand.'

In Marokko lijken er steeds meer atheïsten bij te komen. Zo rept een onderzoek door de Amerikaanse overheid uit 2014 nog van tienduizend atheïsten in Marokko. Dat is een groot verschil met de meer dan 300.000 atheïsten die Marokko nu zou hebben.

Volgens Mesquine nam het aantal atheïsten vooral toe na de '20 februari Jeugdbeweging', die Marokko's versie van 'Arabische Lente'-protesten instigeerde. Deze beweging bestond grotendeels uit studenten en organiseerde in 2011 en 2012 een reeks van protesten, geïnspireerd door protesten in andere Arabische landen. De groep protesteerde tegen corruptie, het gebrek aan goede zorg en de grote kloof tussen arm en rijk.

'De mix van frustratie over de staat van het land en het ontstaan van Daesh (IS, red.) heeft een hele generatie gevormd. En deze generatie is minder bang om te zeggen wat ze denken', zegt Mesquine. 'Ze hebben hun eigen mening en durven daarom ook afstand te doen van religie.'

De meerderheid van Mesquines vrienden is ook atheïst. Dat is volgens de jonge vrouw niet bewust gegaan: 'Ik ben veel religieuze vrienden kwijtgeraakt. Het maakt mij niets uit als iemand gelovig is, maar zij wilden niet meer met mij omgaan, omdat ik niet in God geloofde.'

Voor haar familie en voor conservatieve Marokkanen verbergt Mesquine regelmatig haar geloofsovertuigingen. 'Mijn ouders weten niets van mijn geloofsovertuigingen. Ik durf het niet te zeggen. Soms voelt het daarom alsof ik een dubbelleven leidt. Familie is erg belangrijk. Het doet me heel veel pijn dat ik niet eerlijk tegenover hen kan zijn.'

Ze is vaak bang dat haar familie erachter komt dat ze atheïst is. 'Als dat gebeurt, dan zou ik me niet meer veilig voelen.' Mesquine hoopt dat atheïsme in de toekomst vaker zal voorkomen in Marokko. Maar ze ziet de conservatieve houding tegenover religie niet snel veranderen. 'We zijn nog steeds een hele kleine minderheid.' ●

India ademt Bollywood, droomt Bolly

Met zo'n vijftien miljoen bezoekers per dag en 1.800 speelfilms per jaar is Bollywood 's werelds grootste filmindustrie. Maar waar film in het Westen vooral om kunst en entertainment draait, is het voor Indiërs een essentieel onderdeel van hoe zij zichzelf en de wereld om zich heen bekijken. Van tempels gewijd aan filmsterren tot vergaande politieke invloed en van schoonheidsideaal tot seksuele mores: Bollywood laat zien welke richting India op gaat.

wood – en volgt trouw haar trends

● TIEME HERMANS

Voor de Sathyam-bioscoop in het centrum van de zuidelijke Indiase stad Chennai heeft zich een groepje vrouwen in lange, kleurrijke *sari*'s rondom de poster van acteur Ajith Kumar verzameld. Ondanks dat de deuren pas rond het middaguur opengaan, staat het groepje hier vlak na zonsopkomst religieuze chants te zingen. Eén van de vrouwen stapt richting de poster van de filmster en giet er ritueel een kommetje melk overheen. Haar buurvrouw gooit handjes bloemen over het druipende stuk karton, terwijl op de grond boterlampjes branden.

Kaartjesverkoper Sateesh (24) vertelt dat het altijd zo gaat. 'Op de dag van de première staan hier mensen voor deur met melk en bloemkransen en lopen ze ritueel rondjes om de poster heen.' We staan hier bij een *puja*, een ritueel dat bijna elke hindoe 's ochtends vroeg thuis uitvoert ter verering van de goden. Hier gebeurt het voor filmsterren. Sateesh: 'Na de film rijden fans soms met toeterende auto's in een stoet door de straten, sommi-

gen met levensgrote afbeeldingen van de acteurs op hun voertuig geverfd.'

Films en filmsterren genieten een ongeëvenaarde status in India en hebben een enorme invloed op de nationale psyche. Ze worden gezien als de motor achter de modernisering van het land. Bollywood biedt een deur naar de buitenwereld voor mensen die niets kennen dan hun eigen dorp en een verfrissende zelfreflectie voor moderne stadsmensen.

Volgens filmwetenschapper Ajeesh (39) is Bollywood de schouder waar je op uithuilt, de stille hoop op een onmogelijke liefde, de wijze vader die je met beide benen op de grond zet, de sterke moeder die je advies geeft over het leven, de zus die je vertelt wat je aan moet naar een feestje en de grote broer die je meeneemt op avontuur. 'De invloed die films hebben kan simpelweg niet onderschat worden. We ademen Bollywood, dromen Bollywood en volgen trouw haar trends en adviezen.'

Psychologe Shirpa (29) ziet in deze impact van films een positieve en negatieve kant. 'Films kunnen je

de grootste waanideeën geven of je inspireren je dromen te volgen. Iemand die in zijn eigen leven onderdrukt wordt, wil zien dat de filmster de slechteriken verslaat, een krachtig antwoord geeft aan zijn baas of eindelijk eens voor zichzelf opkomt tegenover zijn ouders.'

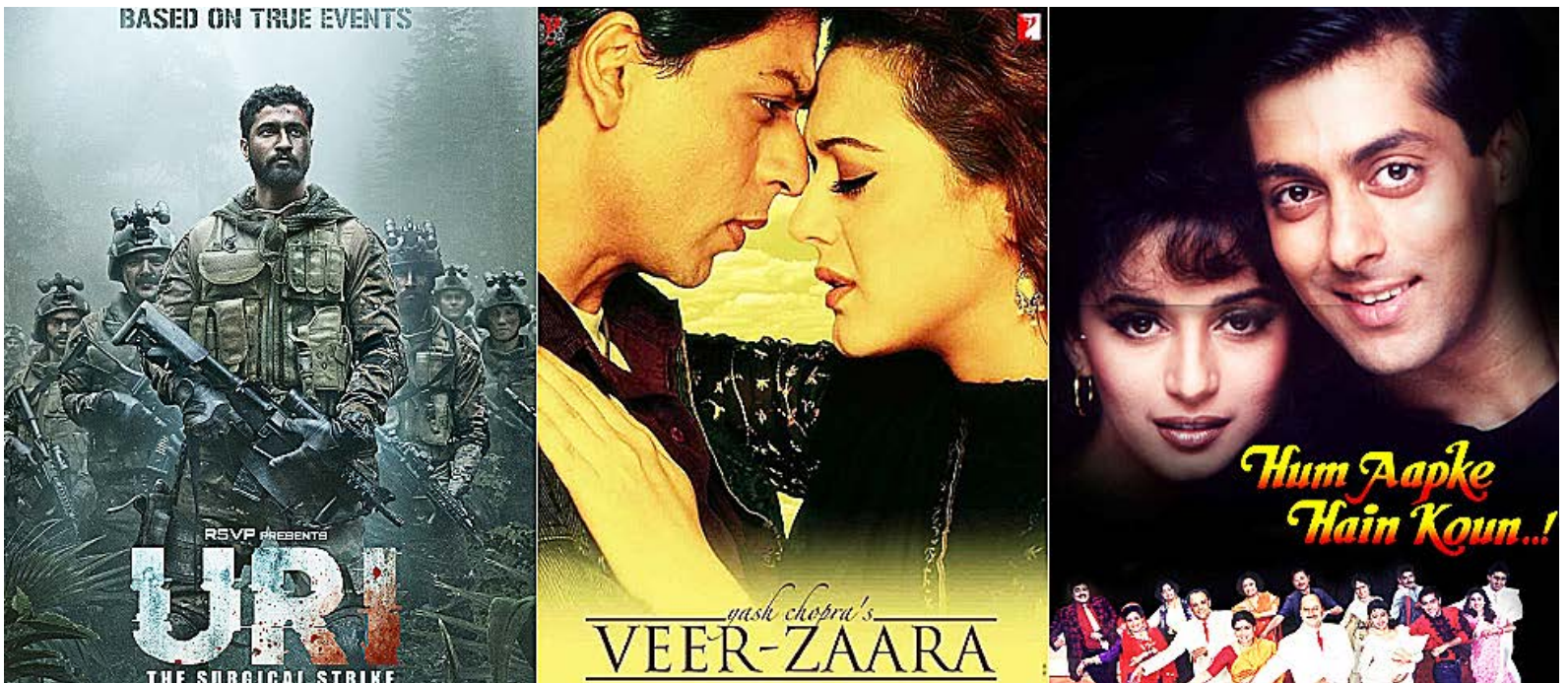
Deze wens om dromen in vervulling te brengen blijft voeding voor filmmakers, die de massa precies de realiteit geven waar deze om vraagt. Daarbij voelt de industrie aan waar de samenleving naar toe beweegt en neemt zelf het voortouw om nieuwe thema's op tafel te brengen. Door het behoud van deze dynamische wisselwerking met de maatschappij blijft het publiek zich identificeren met de films.

In een gestaag moderniserend India is de filmindustrie een belangrijke graadmeter voor de richting die het land in slaat. Hierin fungeert Bollywood niet alleen als entertainer, maar ook als trendsetter, activist en provocateur. Zo heeft cinema een enorme rol gespeeld in de emancipatie van vrouwen, openheid over seksualiteit en het verminderen van het stigma op lage kasten. Tegelijkertijd draagt het vol-

SCÈNE UIT DE FILM 'KABHI KHUSHI KABHI GHAM' (FOTO: YOUTUBE)

POSTERS VAN ACTEUR AJITH KUMAR, (FOTO: PIXABAY)

FOTOS: 'URI: THE SURGICAL STRIKE', 'VEER-ZAARA', 'HUM AAPKE HAIN KAUN'

gens psychologe Shirpa ook bij aan cultuurvershraling.

'Onze films presenteren niet-Indiase kleding als de nieuwe standaard en bestempelen relatief losbandige seksuele mores als 'cool'. Ook zetten ze het Engels neer als de taal van succes tegenover onze lokale talen.'

Mumbai noir

Indiase films zijn al bijna honderd jaar een weerspiegeling van de thema's die spelen in de maatschappij. Van de drang naar onafhankelijkheid, die in verholde vorm de rode draad vormde van films in de jaren dertig en veertig, tot producties die de keerzijde van verstedelijking lieten zien in de jaren vijftig.

In de jaren zestig beleefde de Indiase filmindustrie een gouden tijd waarin de unieke eigenschap-

pen van Bollywoodfilms werden verankerd in de zogenoemde 'masalafilm', een vrije mix van romantiek, melodrama, muziek, actie en komedie. Het standaardscenario bevat een held die eigenhandig de *bad guys* te lijf gaat en er vandoor gaat met het meisje van zijn dromen na een rollercoaster aan drama en familieproblemen. Veelgebruikte ingrediënten in de masalafilm zijn onmogelijke liefde, plotsklapse armoede of rijkdom, ingewikkelde familiebanden, corruptie en opoffering. Er zijn maar weinig films waar niet minstens drie of vier extatische musicalnummers in voorkomen.

Vanaf de jaren zeventig ontstond tevens een maatschappijkritisch genre: 'Mumbai noir'. Deze films toonden massale ontevredenheid, desillusie, armoede, corruptie,

criminaliteit en de ongeken- de groei van sloppenwijken. Sinds die tijd gaan films niet slechts over mythologie, geschiedenis en romantiek, maar wordt de harde werkelijkheid van het India van nu ook op het witte doek getoond.

Films hebben maatschappelijke impact. Zo ging in de staat Rajasthan het aantal kinderhuwelijken zichtbaar achteruit na de film *Parched* (2015). Het krachtig neergezette plaatje van onderdrukking van dorpsvrouwen zorgde voor veel discussie en opschudding in alle lagen van de samenleving. Maar tegenwoordig zwijgt Bollywood over politiek gevoelige thema's. Sinds de nationalistische partij van premier Narendra Modi aan de macht is domineert de patriottische film.

Een sterk voorbeeld daarvan is *Uri: The surgical strike* (2019), een actiefilm over een wraakactie van het Indiase leger tegen aartsvijand Pakistan. De film werd een kaskraker. Bioscopen galmden door het hele land met '*Bharat mata ki jai*' - 'Glorie aan ons moederland'.

Hoewel de kloof tussen hindoes en niet-hindoes groter lijkt te worden, zijn er toch films verschenen over huwelijken tussen moslims en hindoes. Journaliste Isha (33) noemt de kaskraker *Veer-Zaara* (2004) als voorbeeld. In deze film komt de Pakistaanse, islamitische Zaara de as van haar nanny, die een sikh was, uitstrooien in India en wordt ze verliefd op de hin-

doeïstische Veer.

Isha: 'Door dit soort films krijgt het publiek een heel ander plaatje te zien van een cultuur waar ze helemaal niets van weten. Veel Indiërs kennen andere gemeenschappen, kasten en culturen slechts door misplaatste vastgeroeste stereotypingen.'

Dominante man, onderdanige vrouw

De Britse hoogleraar Indiase cultuur en film Rachel Dwyer schrijft in haar boek *Bollywood's India* hoe het ritueel van joota chupai, ofwel het stelen van de schoenen van de bruidegom tijdens de trouwceremonie, een nationale hit werd door de films *Hum aapke hain kaun* (1994). Filmfanate Karishma (39) vertelt lachend dat sinds het verschijnen van deze film geen bruiloft in India meer hetzelfde was.

'Het idee van de grootse Indiase bruiloft was geboren door het zien van de welgestelde families in de film. Onze culturen verschillen enorm. Toch zag je van het zuidelijke Kerala tot in de West-Bengalen tradities opkomen waarbij bruidsmisjes dagenlang dansjes oefenden, wel vijf verschillende outfits wilden voor het feest - en natuurlijk schoenen gingen stelen, wat voorheen slechts een regionaal gebruik was in delen van Noord-India.'

Het huwelijk als summum van liefde heeft in Bollywood grootse vormen aangenomen. Dit had niet

'Films kunnen je de grootste waanideeën geven of je inspireren je dromen te volgen'

‘Onze films bestempelen relatief losbandige seksuele mores als ‘cool’

alleen zijn weerslag op de schaal van bruiloften, maar ook op het plaatje van liefde zelf. Volgens bouw-kundestudent Tripti (22) komen ideeën over wat liefde, verliefdheid, seks en relaties zijn voor veel Indiërs uitsluitend vanuit de filmwereld.

‘Behalve met onze beste vrienden praten we met niemand over dit soort dingen. Maar het probleem met deze vrienden is dat zij net zo spoorloos zijn als wij’, lacht ze. ‘Van onze ouders, leraren en zelfs broers en zussen horen we niets. Het blijft een soort taboe. Zelfs al kijk je samen naar films over romantiek.’

De consequentie van deze enorme maatschappelijke onwetendheid zorgt ervoor dat veel jongeren opgroeien met een enorm vertekend beeld van wat liefde, relaties en seks betekenen. Medicijnstudente Aditi (24) vindt dat Bollywood nog altijd het beeld bevestigt van relaties met een dominante man en onderdanige vrouw.

‘Dit is weliswaar al eeuwenlang de realiteit in India, maar de films geven er een gouden randje aan en presenteren deze relaties als iets magisch. Door dit plaatje geloven jonge vrouwen dat dit de enige manier is om een gelukkige relatie in stand te houden en blijven zij zich schikken aan de onderdrukking.’

Volgens journalist Vikash (50) leeft onder veel mannen het geloof dat als je een meisje maar lang genoeg lastigvalt, ze vanzelf valt voor je vastberadenheid. ‘Ze denken dat iemand ongegeneerd aanstaren gelijk staat aan onschuldig flirten. En dat je vrouwen mag stalken. Daarnaast ervaren deze mannen een gevoel van recht en eigenaarschap, dat soms tot een gewelddadig uiterste wordt gedreven. Hierin is het oude model van Bollywoods hofmakerij te zien, waarin een meisje als slecht werd neergezet als ze niet inging op de avances van de hoofdacteur.’

Seks voor het huwelijk

Ondanks het vasthouden aan traditionele stereotypes heeft de industrie veel invloed gehad op de acceptatie van verschuivende normen en waarden op gebied van liefde en intimiteit. Zo werden seks voor het huwelijk en ongehuwd samenwonen genormaliseerd door films als *Katti Batti* (2015).

Ook kaarten recente producties thema's als aanranding en groepsverkrachting aan, doorbrak *Baabul* (2006) het taboe op hertrouwen voor weduwen en zijn er de afgelopen jaren films verschenen als *Girlfriend* (2004) met openlijk homoseksuele scènes erin. Toch blijft een air van preutsheid hangen, is zoenen nog steeds vrij ongebruikelijk en wordt zelfs het woord ‘seks’ amper gebruikt.

Ook het controversiële onderwerp van het niet-gearrangeerde huwelijk, een *love marriage* genoemd, is door Bollywood bespreekbaar

gemaakt dankzij kaskraker *Dilwale Dulhania Le Jayenge* (1995). Beide hoofdrolspelers zijn Indiërs die opgroeien in Londen. Daardoor bekijken ze hun eigen cultuur in een ander licht en hebben ze andere ideeën over vrijheid en liefde dan hun traditionele ouders. Toch eindigt *Dilwale Dulhania Le Jayenge* in een ultiem Indiaas compromis. De familiewaarden en tradities worden gerespecteerd, maar de twee geliefden mogen toch met elkaar trouwen.

De film bracht een ongeken- de hype teweeg en werd een van de langstlopende producties uit de Indiase filmgeschiedenis. Hij draaide meer dan twintig jaar onafgebroken in bioscopen door het hele land.

Tempel

De invloed van acteurs blijft niet beperkt tot het scherm alleen. Fans kijken smachtend uit naar het stem-

advies van hun idool. Ze laten zich leiden tot aanbevelingen over de meest willekeurige greep aan consumptiegoederen, van goedkope pruimtabak tot minirokjes en van *whitening cream* tot instant noedels.

Een van de meest geziene acteurs op billboards is de legendarische Amitabh Bachchan, die schitterde in bijna tweehonderd Bollywoodfilms. Zijn populariteit steeg in de jaren zeventig tot zulke hoogten, dat fans in Kolkata een tempel aan hem wijdden met op de muur geschreven: ‘Sorry God, we aanbidden Amitabh meer dan U.’

De bouwer van de tempel, Sanjay, verklaarde tegenover de *Indian Times* dat Bachchan op de hoogte is van het bestaan van de tempel, maar die nooit heeft bezocht. ‘Maar ik zal hem nooit vragen om te komen’, aldus de bouwer. ‘Je kan God toch niet vragen om zijn eigen tempel te bezoeken?’ •

‘Je kan God toch niet vragen om zijn eigen tempel te bezoeken?’

DE TEMPEL WAARIN ACTEUR AMITABH BACHCHAN WORDT VEREERD (FOTO: WIKIMEDIA COMMONS)

Interview.

Alaeddin vluchtte via Samos hierheen. van scholen

Nu voorziet hij de Griekse kampen

Alaeddin Janid zet zich met zijn organisatie Happy Caravan in voor kinderen in Griekse vluchtelingenkampen. Voor hen was nog niets geregeld. *'Something small can make a big change.* Zo ervaren de kinderen hun school.'

● ANNE-ROSE HERMER

Alaeddin Janid (1985) vluchtte uit Syrië en kwam via Griekenland eind 2014 in Nederland terecht. Hij kende niemand in Europa, behalve twee vrienden die dertig jaar geleden naar Nederland waren geëmigreerd. Daarom besloot hij om ook naar Nederland te gaan, zodat hij iemand had om op terug te vallen.

'Ik heb twintig dagen in een vluchtelingenkamp op Samos gezeten en daarna anderhalf jaar in zes verschillende AZC's in Nederland', vertelt hij. 'Je mag niet werken en je bestaan in een azc is lastig, maar het is een miljoen keer beter dan in Griekenland. Daar leefde ik in een

plastic tent en ik was niet de enige. Voor kinderen is dat echt een slechte situatie.'

Precies daarom wilde Janid iets voor kinderen doen. In Griekse kampen was niets geregeld qua onderwijs. Hij besloot naar het kamp Skaramangas te gaan, een half uur afstand van het vliegveld van Athene.

'Ik vertrok met een oude televisie, zes dekens, een *whiteboard* en vijf kilo papier naar Skaramangas. Daar zitten Syrische kinderen, Afghanen, Irakezen, een paar uit Afrika en ook Koerdische kinderen. De lessen gaf ik op straat. Binnen een week had ik ongeveer honderd leerlingen. Ze waren ontzettend blij met het onderwijs, want nu hadden

ze weer een doel.'

Toen Janid klein was had hij geen zin school. Hij verzoon allerlei smoesjes om thuis te kunnen blijven. Maar deze kinderen zijn zeer leergierig, zegt hij. Toch zijn er soms conflicten.

'In het begin vertonen sommige kinderen overlevingsgedrag, wat tot uiting komt in vechtpartijen. Die leerlingen krijgen van mij eerst twee waarschuwingen. Bij de derde keer mogen ze drie dagen niet naar school komen. Dat is een straf die ze willen voorkomen.'

Op het terrein van het vluchtelingenkamp staan prefab-huisjes die caravans genoemd worden, maar geen echte caravans zijn. Op verzoek van een aantal mensen in

het kamp nam Janid zijn intrede in één van deze 'caravans'.

'De school begon om tien uur, maar om negen uur zaten veel kinderen al te wachten en vroegen of het al tien uur was', vertelt hij. 'Op een dag heeft iemand 'Happy Caravan' op mijn caravan geschreven. Ik heb gevraagd wie dat had gedaan. De kinderen durfden niets te zeggen. Misschien waren ze bang om straf te krijgen. Maar ik vond het eigenlijk wel leuk.'

Na een maand of vier kwam de leiding van het kamp naar Janid toe. De regels waren veranderd. Je moest van een organisatie zijn om de dingen te mogen doen die hij deed, dus hij moest vertrekken. Maar Janid liet zich niet uit het veld slaan.

ALAEDDIN JANID (LINKS) MET KINDEREN IN THERMOPOLIS (FOTO: ALAEDDIN JANID)

'Ik ben naar Nederland gegaan om uit te vinden hoe je een non-profit organisatie moet opzetten. Happy Caravan is binnen hooguit vier maanden ontstaan, inclusief een inschrijving bij de Kamer van Koophandel, een bankrekeningnummer én een ANBI-status.'

Het verliep deels allemaal zo snel omdat er volgens Janid een vuur in hem brandde. Hij bruisde van de energie en liefde. Dit móest gebeuren.

Thermopolis

Inmiddels had Janid ook over een ander kamp gehoord: Thermopolis, 2,5 uur rijden van Athene. De situatie in Thermopolis is slechter dan in Skaramangas. Het ligt *in the middle of nowhere*.

'Op Lesbos worden jassen verbrand om een vuur brandend te houden, want er is een overschot aan hulpgoederen. Het grootste gedeelte van de hulp gaat naar Lesbos. Een tijd geleden circuleerden er ook filmpjes van Lesbos waarop te zien is hoe fruit ligt weg te rotten. En dat terwijl kinderen in Thermopolis zo blij zijn met het stukje fruit dat ze op school krijgen. Tenminste, als het er is.'

Veel mensen denken dat alle vluchtelingen in Griekenland op Lesbos zitten, maar dat klopt niet. Dat is slechts tien procent, zegt hij. Janid maakt zich boos over het feit dat alle media-aandacht naar Lesbos gaat. 'Beroemde mensen bezoeken Lesbos en vieren een paar meter verder vakantie. Zo gaat het niet in de kampen waar ik kom.'

De school in Thermopolis een voormalige opslagruimte die Janid samen met de kinderen in drie dagen heeft schoongemaakt en opgeknapt. 'Het is anders dan op een echte school. We geven Engels, film, rekenen en kunst. Helaas kunnen we de kinderen geen schriften mee naar huis geven, want die schrijven ze achter elkaar vol met wat ze hebben meegemaakt. We hebben onvoldoende geld om alle kinderen hiervoor genoeg schriften aan te bieden.'

Het kamp Thermopolis, waar zo'n duizend mensen verblijven, is ontstaan rond een leegstaand hotel. Daar staan een stuk of twintig caravans omheen die de regering ter beschikking heeft gesteld. In een hotelkamer van tweeënhalve bij drie meter verblijven vaak twee gezinnen. 'Daarom zijn ouders zo blij met de school. Hun kinderen krijgen onderwijs en zij hebben even rust

'Beroemde mensen bezoeken Lesbos en vieren een paar meter verder vakantie'

om te praten en te knuffelen,' grinnikt Janid.

Zoveel mensen in zo'n kleine ruimte - dat lijkt om problemen te vragen, bijvoorbeeld vechtpartijen. 'In het begin, toen de vluchtelingen nog erg in de *survival mood* verkeerden, gebeurde dat soms. Nadat ze een beetje tot rust zijn gekomen, blijft dit gedrag achterwege.' Ouders en kinderen voelen zich niet

echt veilig in Thermopolis vanwege de negatieve houding van veel mensen uit de buurt. Inmiddels gaat de Griekse overheid er steeds meer vanuit dat de vluchtelingen niet meer vertrekken. Zo krijgen de kinderen nu de kans om Grieks te leren.

Zijn activiteiten in Skaramangas en Thermopolis hebben tot een sneeuwbal effect geleid. Happy Caravan is nu ook actief in Mala-

kasa, waar nog een heleboel werk te verrichten valt. 'Hier verblijft 70 procent van de vluchtelingen in caravans en 30 procent in een plastic tenten. Er zijn geen Syriërs, maar Afghanen.'

We zijn de ambulance

'Vroeger had ik een normaal leven in Syrië', zegt Janid. 'Ik was binnenhuisarchitect en daarnaast maakte ik spijkerbroeken samen met mijn broer. Maar nu ben ik alles kwijt. Mijn familie, mijn vrienden, mijn land.'

Janid heeft geen hoop meer op een terugkeer naar een normaal leven, maar met Happy Caravan kan hij anderen helpen. '*Something small can make a big change*. Zo ervaren de kinderen hun school. Onze scholen zijn geen ziekenhuis, maar we zijn de ambulance.'

JANID WERD DIT JAAR UITGEROEPEN TOT 'LEUKSTE ONBEKENDE WERELDVERBETERAAR' DOOR HET COACHINGSPLATFORM SCHOOL VOOR WERELDVERBETERAARS (FOTO: MARTIN JIJL)

Spiritueel leraar Jan Geurtz over de zin en onzin van meditatie

Er zijn klasjes, apps, cursussen en boeken – heel veel boeken. Hoewel meditatie niet meer weg te denken is uit de maatschappij, klinkt de laatste jaren steeds meer onvrede hierover. We legden de voornaamste kritiekpunten voor aan schrijver en meditatie-expert Jan Geurtz.

● MIKE PEEK

Mediteren, het klinkt zo vredig en onschuldig. Maar de kritiek erop zwelt aan: het zou een wetenschappelijk onbewezen, kapitalistisch trucje zijn om mensen harder te laten werken. Sommige mensen hebben er zelfs negatieve ervaringen mee, zoals hevige hoofdpijn, psychoses of paniekaanvallen. En is mindfulness, een ‘kalmerende’ vorm van mediteren, stiekem geen cynische industrie, die bakken geld verdient door ongelukkige mensen naar hun eigen ademhaling te laten luisteren?

Jan Geurtz (1950) kwam als veertiger in aanraking met het Tibetaans boeddhisme en is een zeer ervaren meditator. Hij geeft al jaren cursussen over spirituele ontwikkeling en retraites waarin hij vooral *Dzogchen* onderwijst, een boeddhistische school die stelt dat we ‘Verlichting’ niet buiten onszelf hoeven te zoeken, maar deze kunnen vinden in de ‘pure, oorspronkelijke natuur’ van onze geest. Zijn boeken, zoals *Verslaafd aan liefde* en *Vrij van gedachten*, zijn razend populair.

Geurtz woont op de Veluwe, in een omgeving zó vredig dat je er vanzelf de Lotushouding aanneemt. We vroegen hem wat er nu wel en niet deugt aan meditatie.

Zou je meditatie aan iedereen aanraden?

‘Ja, maar dan moet je wel onderscheid maken tussen twee soorten meditatie. De ene soort is gericht op het kalmeren van de stroom van

‘Ethiek is verzonnen om mensen in het gareel te houden’

gedachtes en het ontspannen van je lichaam. De tweede vorm, inzichtmeditatie, gaat meer over het ontdekken van wie of wat je werkelijk bent.

De kalmeringsmeditatie kan ik iedereen aanraden. Het is wetenschappelijk bewezen dat het gezond is en wordt inmiddels ook veel buiten het spirituele circuit gebruikt. Zelfs in de GGZ. Dan heet het meestal ‘mindfulness’. Veel mensen worden daar wat rustiger van, maar het lost de grote problemen van het leven niet op.’

Er zijn inderdaad wetenschappelijk studies die concluderen dat meditatie werkt, maar de Amerikaanse psycholoog Thomas Plantz zegt dat die onderzoeken niet deugen. Mensen die mediteren worden dan vergeleken met mensen die niets doen om te ontspannen. Als je meditatie afzet tegen bijvoorbeeld ademhalingsoefeningen zou er geen enkel verschil meetbaar zijn.

‘O, dat kan ik me heel goed voorstellen. Meditatie is ontspannend omdat je je lichaam in een relaxte houding zet en je je eventjes niet zo

druk maakt over van alles en nog wat. Ik wil best geloven dat een lange boswandeling net zo ontspannend is als twintig minuten mediteren. Maar dat geldt dan alleen voor kalmeringsmeditatie, voor mindfulness. Als je inzichtmeditatie beoefent, moeten er andere effecten merkbaar worden. Maar wel pas op lange termijn. Dat gebeurt niet binnen een paar maanden.’

Is het frustrerend dat de termen meditatie en mindfulness zo vaak door elkaar worden gebruikt?

‘Niet frustrerend, maar het kan wel verwarrend zijn voor sommige mensen. Meditatie is een woord waar van alles onder valt. Mindfulness is één vorm, inzichtmeditatie een andere. En om terug te komen op je eerdere vraag: nee, inzichtmeditatie zou ik zeker niet aan iedereen aanraden. Daarbij leer je kijken naar je gedachtes en gevoelens, zodat je geleidelijk aan je identificatie met die gedachtes en gevoelens doorbreekt. Je bent ze niet, je hebt ze. Die vorm van meditatie raad ik niemand aan die er niet vanuit zichzelf in geïnteresseerd is. Dat kun je mensen niet opdringen. Ik was er

zelf pas rond mijn 48e aan toe. Daarvoor had ik weleens iets spiritueels gelezen, maar toen deed het me helemaal niks.’

Een ander kritiekpunt is dat meditatie bij psychisch kwetsbare mensen juist een negatief effect kan hebben.

‘Mensen die heel erg verstrikt zitten in hun eigen denken, mensen die depressief zijn of zelfs neigen naar een psychose, hebben meer baat bij een kalmeringstechniek. Die moeten eerst uit hun hoofd komen met yoga, dansen, hardlopen, mindfulness of wat dan ook. Pas als ze een beetje terug zijn in de werkelijkheid kunnen ze eventueel met een andere vorm van meditatie aan de slag. Als je met inzichtmeditatie begint, kun je aanvankelijk namelijk de indruk hebben dat je er op achteruit gaat. Je wordt vaker boos. Je bent vaker gefrustreerd. Althans: dat denk je. In feite wordt je simpelweg bewuster van ongemakkelijke emoties. Daarom werkt het alleen als je een innerlijke motivatie hebt om met inzichtmeditatie te beginnen en niet omdat iemand anders zegt: probeer dit maar eens.’

Management hoogleraar Ronald Purser bracht dit jaar het boek *McMindfulness* uit, over de industrie die rond meditatie is ontstaan. Hij stelt dat mindfulness vaak bestaat uit boeddhistische oefeningen, maar dan ontdaan van elke ethische betekenis. Deel je dat bezwaar?

‘Nee. Zoals je in het christendom de tien geboden hebt die mensen hel-

pen om geen al te nare rottigheid uit te halen, zo heeft het boeddhisme ook vijf geboden met een soortgelijk doel. Maar die horen bij wat ik het religieuze boeddhisme noem. Het spirituele boeddhisme, het non-duale boeddhisme dat ze Dzogchen noemen, is totaal a-ethisch.

Let wel: dat is niet hetzelfde als ónethisch. Het hele idee dat er goede en slechte handelingen zijn vanuit een moreel concept wordt in Dzogchen simpelweg niet erkend. Wij praten niet over goed en slecht, maar over positieve en negatieve handelingen. Er is geen hogere instantie die bepaalt wat positief en negatief is. Het heeft niets met ethiek te maken. Elke handeling die in overeenstemming met de werkelijkheid is, is positief en levert geluk op. Elke handeling die in strijd met de werkelijkheid is, is negatief en levert lijden op.'

Kun je dat iets concreter maken?

'Gedrag dat ellende veroorzaakt, is vaak gedrag dat voortvloeit uit het niet willen ervaren van wat je op dat moment ervaart. Als je moeilijk alleen kunt zijn en je gaat de hele avond televisie kijken, dan ben je iets uit de weg aan het gaan. Dan probeer je iets te bedekken. Al krijg je er in eerste instantie een lekker gevoel van, je voelt je even minder alleen, het levert op lange termijn lijden op omdat je het onderliggende probleem negeert. Nogmaals, dat gaat niet over ethiek, want ethiek is verzonnen om mensen in het gareel te houden. Het gaat om een natuurlijke staat van zijn die in overeenstemming is met de werkelijkheid. Daar komt een verlangen naar liefde en saamhorigheid uit voort. Als we ingaan tegen dat verlangen zullen we lijden.'

Purser zegt ook dat bedrijven als Google alleen mindfulness aanbieden om werknemers stressbestendiger te maken, zodat ze nog harder kunnen werken voor de baas.

'Dat klinkt een beetje jaren zeventig, een soort Bertolt Brecht-achtige maatschappijkritiek. Natuurlijk, als een werkgever een ruimte vrijmaakt waar mensen tien minuten per dag mogen mediteren, kun je je afvragen wat de motivatie is. Waarschijnlijk heeft dat bedrijf gelezen dat het de productiviteit van werknemers verhoogt omdat mensen zich prettiger en meer ontspannen voelen. Maar wat is daar op tegen?'

Je zou kunnen zeggen dat een bedrijf de verantwoordelijkheid heeft om een prettige werkomgeving te creëren, zodat er geen lapmiddelen nodig zijn om de stress draaglijker te maken.

'Ja, oké, als een bedrijf veel stress creëert onder zijn werknemers en dan tien minuten mindfulness per dag aanbiedt om die spanning te bestrijden... Dat is vrij cynisch. Maar daar ben je zelf bij. Je kunt ook ander werk zoeken dat minder stress oplevert.'

Dat raakt aan een derde punt van Purser. Mindfulness zou ontkennen dat de maatschappij bijdraagt aan het geluk of ongeluk van het individu. Alle verantwoordelijkheid wordt bij dat individu zelf gelegd.

'Die verantwoordelijkheid ligt ook bij het individu. Kijk, als iemand in de bijstand zit, kun je niet zomaar

Maar heeft iedereen de kracht om die verantwoordelijkheid te nemen?

'Dat is moeilijk te zeggen. Dan moeten we het hebben over het al dan niet bestaan van vrije wil. Ik heb zelf vele verslavingen, burn-outs en relatiecrisissen gehad voor ik in aanraking kwam met de juiste psychologische en -later- spirituele kennis om er iets aan te doen. Ik wist al wel dat er iets mis met me was, maar ik schoof het voor me uit.

Ik vond het een blamage om te erkennen dat ik therapie nodig had. Dat was in die tijd, eind jaren tachtig, nog hetzelfde als toegeven dat je een rotte appel was. Uiteindelijk gaf ik me gewonnen omdat ik wist dat ik het anders niet zou redden. Dus ja, hoe arrogant of eigenwijs ben je? Hoe lang duurt het voor je de klappen van het universum herkent als iets wat zich in je eigen hoofd afspeelt?'

'Als je lijdt, moet het wel in je hoofd zitten'

zeggen dat het iemands eigen stomme schuld is. Dat zou niet terecht zijn, want er spelen op macro-niveau allemaal zaken die daaraan kunnen bijdragen. Maar of je in die bijstand toch nog een beetje plezier maakt of juist wegzakt in schaamte en ellende, dát is aan jou. Er is een verschil tussen verantwoordelijk zijn en verantwoordelijkheid nemen.

Stel dat een kind door zijn ouders wordt mishandeld of zelfs misbruikt. Dat is duidelijk niet de schuld van het kind. Maar wanneer dat kind als volwassene een ongezond ego ontwikkelt door wat er vroeger is gebeurd, kan hij of zij daar wel verantwoordelijkheid voor nemen. Zo iemand kan zeggen: hoe ga ik met mijn verleden dealen, zodat ik toch nog een redelijk gelukkig leven kan leiden? Dat kan misschien met een combinatie van een therapeutisch traject en een spiritueel pad. Dan kunnen pijnlijke dingen uit je verleden getransformeerd worden tot een ruimere manier van kijken naar de werkelijkheid. Dat is het mooie van verantwoordelijkheid nemen.'

Wat mij zelf opvalt is dat mindfulness vaak gericht is op succes en ontwikkeling, terwijl meditatie toch eigenlijk geen concreet doel zou moeten dienen?

'Dat zie ik ook. In onze samenleving zijn instituten ontstaan die appelleren aan het verlangen van het ego naar succes, in je kracht staan, creatiever worden, al die mooie dingen. Dat lijkt een spiritueel pad, maar is in feite een ego-ontwikkelingspad. Daar is overigens niets verkeerd aan, het heeft alleen niet zoveel met spiritualiteit te maken. Eerder met psychologie. Die richt zich op het gezond maken van het ego, zodat je leuke, zinvolle relaties aan kan gaan en je capaciteiten kunt benutten.

Het ego ontleent zijn eigenwaarde aan omstandigheden en personen buiten zichzelf. Die moeten op een materiële of emotionele manier laten merken dat je er mag zijn. Dat je waardevol bent. Maar die vorm van eigenwaarde is in feite een schijnbare eigenwaarde. Want als je ontslagen wordt of je partner gaat ervandoor, dan kom je direct in een diepe crisis van zelfafwijzing en

eenzaamheid terecht. Spiritualiteit zegt niet dat je moet ophouden met het behagen van je ego, maar laat zien dat daaronder nog een echte eigenwaarde zit, die niet fluctueert. Een inherente eigenwaarde die onafhankelijk is van de omstandigheden.'

Maar het stimuleren van je ego staat spirituele ontwikkeling dus niet in de weg?

'Dat denk ik niet. Je moet alleen het onderscheid zien. Bij echte spiritualiteit leer je van meet af aan te zijn met wat er is. Dat is hartstikke moeilijk. Er zit zelfs een paradox in. Je leert dat je moet ophouden met zonodig dingen te moeten leren. Je streeft naar het einde van het streven.

Wat ik wel pijnlijk vind aan sommige vormen van mindfulness of ego-stimuleringscursussen, is dat ze appelleren aan onvrede. Zo van: 'Wil je ook binnen twee weken een succesvol bedrijf, kom dan bij ons!' Of: 'Volg onze masterclass, de beste mensen gaan hun geheim aan jou vertellen!' Dat is in veel gevallen het doorverkopen van gebakken lucht. Ze beloven snel een einde te maken aan lijden. Dat kan niet. Bovendien heeft lijden in de moderne maatschappij een belangrijke functie.'

Wat is die functie?

'Vroeger had lijden vaak een praktische oorzaak. Je had geen dak boven je hoofd. Of je koe ging dood. Tegenwoordig zijn de leefomstandigheden van veruit de meeste mensen in het westen op zijn minst oké. Als je lijdt, moet het dus wel in je hoofd zitten. Dat hoeft je iemand met een neurose niet te vertellen. Iemand met een verslaving ook niet. Ellende is nu veel makkelijker te herkennen als iets persoonlijks. En ellende is de motor achter spirituele vooruitgang. Je kunt erdoor in actie komen. Daarom moet je ellende waarderen in plaats van verdoven.

Als je lijdt, loopt er dan niet van weg, maar probeer te kijken: wat ervaar ik werkelijk? Je gedachten schreeuwen dat het allemaal de schuld is van je buurman of je partner. Of je wijst jezelf af over wat er gebeurd is. Maar als je werkelijk onderzoekt wat je ervaart, zul je zien dat lijden altijd ontstaat omdat je ervoor wegloopt. Als je leert te ontspannen in je lijden, merk je dat wat daaronder zit nooit verandert. Dat is je inherente eigenwaarde. Je natuurlijke staat van zijn.' •

Hoeveel gevoel voor humor heeft China? De Chinese staat in elk geval weinig. De Chinese ambassadeur Xu Hong maakte zich tot op de Nederlandse tv boos over de cartoons die in Europese kranten naar aanleiding van de corona-epidemie waren verschenen, zoals een Deense waarop de gele sterren van de nationale vlag door virusbolletjes waren vervangen.

Ook in een interview op 3 februari in *de Volkskrant* deed hij zijn beklag. Een eigen prent van Bas Schot toonde twee artsen die naar een zwerm met 'made in China' gestempelde virussen staarden, met als commentaar: 'Toch altijd weer verbaasd hoe razend snel ze daar alles kopiëren.'

Xu sprak over 'de gekwetste gevoelens van het Chinese volk' en waarschuwde de Nederlandse regering dat zij daarom de publicatie van dergelijke spotprenten moet zien te voorkomen. Vrijheid van meningsuiting ziet hij als een excuus, niet als een mensenrecht - en het wordt volgens hem tijd dat het Westen dat ook eens begint te beseffen. Anders, zo de verkapte dreiging, zou dat wel eens consequenties voor de relatie tussen beide landen kunnen hebben, economische in de eerste plaats.

In China zelf draait men immers voor preventieve censuur ook zijn hand niet om. Indien al toegestaan, moeten cartoons er 'positieve energie' uitstralen en de heldhaftige strijd van de Chinese overheid tegen dit dodelijke medische gevaar vieren. Een prent uit de *China Daily*, ook in de *Volkskrant* afgedrukt, illustreerde wat de bedoeling was. Zij toonde een met artsen-met-injectiespuit-in-de-aanslag gevulde gepantserde vuist, die het virus een forse oplawaai gaf.

Prompt reageerde de andere columnist van de krant, Jos Collignon, de dag daarop met een prent. Die toonde een op de naakte billen met 'Xi-the-Pooh' beschreven teddybeer in bokshouding, met gebalde vuisten tegenover één virusbaci die hem uitlacht als hij roept: 'Lach niet!'

Voor degenen die het mochten zijn vergeten: anderhalf jaar geleden ontstond ophef omdat de Chinese partijleider publiekelijk met Winnie the Pooh vergeleken werd. Om die reden werd zelfs de vertoning van

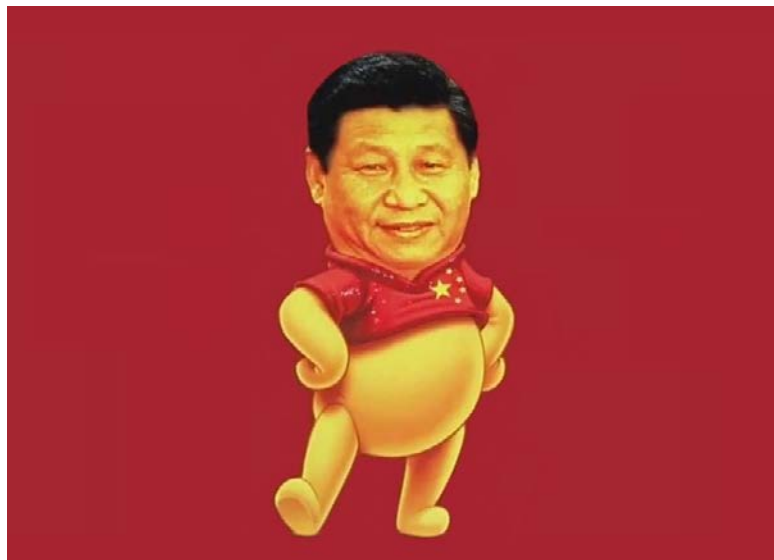

FOTO: YOUTUBE

China is boos

een tekenfilm over de speelgoedbeer in Chinese bioscopen verboden.

Waarop die vergelijking berustte - de op het eerste gezicht wat sulig-vriendelijke uitstraling van de dictator misschien? - is mij nooit duidelijk geworden. Wat wel snel duidelijk werd, zelfs héél erg duidelijk werd, was dat Xi die vergelijking niet op prijs stelde. Ik vrees dus voor Jos dat dit toch niet geheel was wat Xu met zijn interventie voor ogen stond.

Het is niet voor het eerst en niet voor het laatst dat het regime in Beijing toont zeer gevoelige tenen te hebben en met economische gevolgen dreigt. Wie dissidenten de Nobelprijs verleent, of de Dalai Lama ontvangt, kan op strafmaatregelen rekenen. Vooral kleinere landen worden zonder mankeren met harde hand aangepakt.

Met een politiek van wortel en stok poogt Beijing dan de bokken van de schapen te scheiden en landen tegen elkaar uit te spelen. Op

intensieve Europese samenwerking, die zulks moet voorkomen en moet helpen als Europa een stevige vuist te maken, is China dan ook niet dol. Evenmin als, om dezelfde redenen, overigens Donald Trump.

Niet alleen kritiek, maar ook satire ligt in alle dictaturen en autocratieën zeer gevoelig. Niet toevallig vormt de vrijheid van meningsuiting, en dus de vrijheid van kritiek, een essentieel aspect van een democratisch staatsbestel. Potentaten kunnen in dat opzicht weinig verdragen. Denk aan de sacrosancte positie van de koning in Marokko of Thailand, waar draconische straffen staan op elke vorm van spot, die namelijk als majesteitsschennis geldt.

Maar ook in Turkije is 'belediging van het staatshoofd' onder Erdogan iets waaraan je je als journalist beter niet kunt bezondigen, maar als serieus journalist al snel zult bezondigen. Zeg mij hoeveel journalisten in uw gevangenissen zitten en ik zeg u hoe onvrij uw land is. Ofschoon: in Noord-Korea zit er vermoedelijk geen enkele gevangen. Niet omdat dat zo supervrij is, maar omdat niemand daar de kans krijgt om zelfs maar een begin van kritiek op het regime te formuleren.

Zoals het voor de Chinese dictator vanzelfsprekend is dat alle 'kritiek' 'opbouwend' moet zijn - desnoods met harde hand afgedwongen - en hij dat dus ook van Europese regeringen verwacht, zo vanzelfsprekend is het voor Europese regeringen om met minder

THOMAS VON DER DUNK

Publicist.
Cultuurhistoricus.

Zal men in het Westen werkelijk de rug recht houden, als puntje bij paaltje komt?

opbouwende kritiek te moeten leven en bij dit soort gezeur van gepikeerde autocratieën de schouders op te halen. *East is east, and west is west, and never the twain shall meet.*

Of toch wel? Zal men in het Westen werkelijk de rug recht houden, als puntje bij paaltje komt? China is geen Marokko of Thailand, zelfs geen Turkije, maar een economische en politieke supermacht-in-wording. En misschien kan dat in-wording er nu wel eens af, aangezien het inmiddels wereldwijd zijn tentakels heeft uitgeslagen.

Ook enkele kleinere EU-lidstaten, als Portugal en Griekenland, heeft het half in zijn greep gekregen, nadat hun regeringen als gevolg van neoliberale kortzichtigheid - niet in de laatste plaats door het drijven van onze kortetermijns koopman-premier Rutte - teneinde de nationale begroting op orde te krijgen van Brussel een deel van de eigen infrastructuur in de uitverkoop hebben moeten doen.

Met als uitkomst dat Piraeus nu in Chinese handen is beland. Dat is dus een omgekeerd Hongkong - met Athene in de politieke houdgreep van Beijing. Als gevolg van een zo door China economisch afdwingbaar veto van een lidstaat is de EU nu niet meer in staat om tot een heldere veroordeling van Chinese agressie te komen, indien dat nodig is. En hoe lang houden de andere Europese landen individueel nog tegen de zware druk vanuit Beijing de vrije rug recht? •

Ik ben geneigd te geloven dat Nederland steeds meer fascistoïde wordt

Ik wilde dit keer geen column schrijven over de naargeestige politieke situatie waarvoor gelijkwaardigheid in de samenleving onder druk staat. Nee, ik wilde deze keer een leuke column schrijven. Iets lichters, iets in de trant van mijn dagelijkse ergernissen in het verkeer. Deze keer wilde ik de verrechtiging van de samenleving laten voor wat het is. Echt waar.

Maar toen twitterde Thierry Baudet: 'Vanavond zijn twee dierbare vriendinnen ernstig lastig gevallen door 4 Marokkanen in de trein. Aangifte doen natuurlijk volstrekt zinloos. Oh lieve, kinderlijk naïeve Nederlanders! Stem nou toch eindelijk voor verandering. Breek los uit politiek correct gelul! Red dit land! #FVD'.

Thierry Baudet kent geen grenzen in de smakeloosheid van zijn uitspraken en standpunten. Maar dit keer viel hij door de mand omdat de NS en getuigen zijn verhaal konden weerspreken: de twee 'dierbare vriendinnen' hadden zich verzet tegen de kaartjescontrole door controleurs en een politieagent in burger.

De maatschappelijke verontwaardiging die volgde betrof de moedwillige leugen, maar niet het nationalisme dat afdroop van zijn tweet. Er was ook geen verzet tegen het welbewust opzetten van autochtone Nederlanders tegen Marokkaanse Nederlanders. Baudet heeft in zijn tweet onderscheid gemaakt op basis van ras. En het is niet de eerste keer dat een FvD-partijprominent zich hier schuldig aan maakt.

Het Nederlandse politieke discours wordt door rechts gedomineerd. Dit discours kenmerkt zich door het anti-immigratie- en anti-islamnarratief, de kritiek op de zogenaamde linkse elite en de verheerlijking van de 'eigen' cultuur. Maar ras was tot voor de opkomst van Forum voor Democratie een taboe - zelfs voor de PVV.

Totdat een zekere Yernaz Ramautarsing in een interview met het programma *Brandpunt* in 2016

JASWINA ELAHI

Cultuurwetenschapper.
Onderzoeker
Grootstedelijke
Ontwikkelingen aan de
Haagse Hogeschool.

de link legde tussen zwart zijn en het hebben van een lager IQ. FvD-Kamerlid Theo Hiddema schaarde zich begin 2018, toen Ramautarsing in de race was om FvD-raadslid in Amsterdam te worden, achter de uitspraken van Ramautarsing. Ook Thierry Baudet begreep niets van de commotie en was niet van plan om afstand te nemen. En ondanks dit overduidelijke racisme bleef de FvD-aanhang groeien.

Toen in 2018 ook bekend werd dat Ramautarsing in een besloten WhatsApp-groep betoogde dat homorechten de samenleving dommer zouden hebben gemaakt, was de politieke en maatschappelijke verontwaardiging groot. Zo vlak voor de gemeenteraadsverkiezingen was dat niet handig voor FvD. Ramautarsing nam afstand van zijn woorden, betuigde spijt en trok zich terug als kandidaat-raadslid. Maar Baudet sprak Ramautarsing niet tegen. En ondanks deze overduidelijke homohaar bleef de FvD-aanhang groeien.

Op 20 maart 2019 trok Baudet van leer tegen het establishment in zijn overwinningsspeech:

'En zo staan we hier. Vanavond, te elfder ure, letterlijk. Te midden van de brokstukken van wat ooit de mooiste, grootste beschaving was die de wereld ooit heeft gekend. Een beschaving die alle uithoeken van de wereld bestreek, die vol zelfvertrouwen was. En die de

mooiste architectuur, de mooiste muziek en de mooiste schilderkunst heeft voortgebracht die ooit onder de sterrenhemel heeft bestaan. Ons land maakt onder deel uit van die beschavingsfamilie. Maar net als die andere landen van die boreale wereld, worden we kapotgemaakt door mensen die ons juist zouden moeten beschermen.'

Hij verweerde zich op de kritiek die volgde dat hij met boreaal niet verwees naar de 'blanke wereld' die de nazi's nastreefden, maar naar een noordelijk-westerse beschaving. Toch was de maatschappelijke verontwaardiging vanwege het gebruik van dit woord groot.

Want de parallel met het Duitse fascisme, dat net als Baudet teruggreep naar 'vroeger', een 'grootse' natie voorspiegelde aan het volk en oude mythes en volkstradities nieuw leven inblies, was duidelijk. Maar ondanks de associatie met het fascisme bleef de FvD-aanhang groeien.

Het fascistisch nationalisme, dat gestoeld is op racisme, vormt een existentiële bedreiging voor de vrijheid en de gelijkwaardigheid van alle mensen. In de geschiedenis van de mensheid is nationalisme de grootste moordende kracht geweest, met de Eerste en Tweede Wereldoorlog als dieptepunten, met respectievelijk tien miljoen en 55 miljoen doden (inclusief burgers en militairen). Maar het is alsof de mensheid niet leert van deze erva-

ringen. Het nationalisme sluit uit. Wereldwijd neemt het nationalisme dusdanig toe dat de positie van minderheden in verschillende landen onder druk staat. Ook in Nederland.

In hun onlangs verschenen boek *Theorie van de kraal* betogen sociologen Willem Schinkel en Rogier van Reekum dat fascisme zelfs het Nederlandse parlement heeft bereikt. Dat klinkt misschien overdreven, maar gezien de aanhoudende foute uitspraken van rechtse politici en het haast afwezige weerwoord van andere politici, ben ik geneigd te geloven dat Nederland steeds meer fascistoïde wordt.

Het is treurig vast te stellen dat wij leven in een land waarin politici inspelen op de angsten van burgers om kiezers te winnen, waarin minderheden gemarginaliseerd worden, waarin rijk rijker wordt en arm armer door talloze bezuinigingen in onderwijs, wonen, zorg en welzijn in het huidige gevoerde neo-liberale beleid - en niet door '(massa) immigratie', zoals sommige politici ons graag zouden willen laten geloven.

Oh lieve kinderlijke naïeve Nederlanders! Stem nou toch eindelijk voor verandering. Breek los uit politiek rechtse onzin! Red dit land! Laat je geen zand in de ogen strooien. Wees kritisch op je eigen leiders. ●

FVD-VOORMAN THIERRY BAUDET TIJDENS HET LAATSTE FVD-CONGRES (FOTO: YOUTUBE)

GERT JAN GELING

Publicist. Kernlid van de denktank Liberales. Onderzoeker aan het Leids Universitair Centrum voor de Studie van Islam en Samenleving dat verbonden is aan de Universiteit Leiden.

Waar blijft het tegengeluid van de FvD-aanhang?

Willen we meer of minder Marokkanen? Iedereen kan zich deze vraag van Geert Wilders uit 2014 nog wel herinneren. Zijn woorden leidden terecht tot grote commotie in het land. Niet alleen linkse tegenstanders van Wilders hadden kritiek, maar ook zijn eigen achterban. Veel PVV-stemmers wilden zich niet langer met deze partij associëren. Ook besloten niet weinig raadsleden en Statenleden om zich af te splitsen.

Anno 2020 heeft Thierry Baudet zijn eigen 'Minder Marokkanen'-momentje. De voorman van Forum voor Democratie verspreidde nepnieuws over zogenaamd Marokkaanse mannen die twee 'dierbare vriendinnen' van hem zouden hebben lastiggevalen in de trein. De feiten bleken een beetje anders te liggen, eufemistisch gezegd. Het bleek om NS-personeel te gaan dat in burger reizigers controleerde op een geldig vervoersbewijs. De 'dierbare vriendinnen' van Baudet wilden hun vervoersbewijs niet laten zien.

Nu is het niet de eerste keer dat Baudet onwaarheden heeft verkondigd, of de eerste keer dat hij zich

racistisch uit heeft gelaten, maar met deze tweet maakt hij het toch wel heel bont.

Baudet werd door links en rechts veroordeeld. Op sociale media was de ophef massaal. Politici van andere partijen buitelden over elkaar heen om Baudet te veroordelen. Opiniemakers schreven kritische stukken. Stemmen uit Marokkaans-Nederlandse hoek spraken terecht schande van deze stigmatisering. De politie overweegt nu zelfs aangifte tegen Baudet.

Toch ontbreekt er nog iets. Op sociale media waren vooral stemmen te horen die toch al negatief waren over Thierry Baudet en Forum voor Democratie. Hun stemgeluid weerklonk toch vooral in de echokamer. Er waren vrijwel geen stukken te lezen in de media over de vraag in hoeverre de FvD-achterban kritisch was op Baudet. Die kritiek werd in ieder geval niet hardop geventileerd. Bekende Forum-leden negeerden de tweet maar, verdedigden deze enigszins of kozen ervoor om genoeg te nemen met de verklaring die Baudet gistermiddag gaf in een Facebook-bericht.

Waar blijft het tegengeluid van de FvD-aanhang? Baudet gooide doelbewust nepnieuws de wereld in. Hij stigmatiseerde daarmee niet alleen Marokkaanse Nederlanders,

maar ook gezagsdragers die in hun dagelijkse leven proberen ons land veiliger te maken. Hij bood hier vervolgens geen excuses voor aan maar kwam gisteren met een halfslachtige verklaring, nadat de Volkskrant had aangetoond dat hij had gelogen. Het leek er eerder op dat de gewraakte tweet afkomstig was van de eerste de beste caféganger dan van een politicus.

Als liberaal zijn het conservatisme en populisme van FvD niet bepaald my cup of tea. Desalniettemin zou er in een democratie wel degelijk ruimte moeten zijn voor conservatieve en populistische partijen, om de eenvoudige reden dat zij een deel van het electoraat vertegenwoordigen. Maar als je als kiezer op een partij stemt - of sterker nog: lid wordt of zelfs namens die partij de politiek in gaat -, dan brengt die vrije keuze ook een verantwoordelijkheid met zich mee. De verantwoordelijkheid om je partij scherp te houden, de koers bij te sturen en in te grijpen wanneer politici van die partij hun boekje te buiten gaan.

Binnen veel andere partijen vormen zich geleidelijk aan verschillende bloedgroepen en clubs van kritische leden die de koers van hun partij proberen te beïnvloeden en zo nodig bij te sturen. En als de partijleiding het te bont maakt proberen

kritische partijleden en mastodonten in te grijpen, met als doel verandering te bewerkstelligen.

Wanneer cruciale grenzen door politici worden overschreden, dan is de achterban de eerst aangewezen om hen hierop te corrigeren. Kritische FvD'ers zouden er dan ook goed aan doen zich niet langer in te houden en een tegengeluid te laten horen.

De 'Marokkanen'-tweet van Baudet zou dan, net als de 'Minder Marokkanen'-uitspraken van Wilders dat ooit waren, een waterscheidingsmoment kunnen zijn. Een grens die niet door de tegenstanders van Baudet en Forum, maar juist door hun eigen aanhang zelf luid en duidelijk getrokken wordt. ●

De 'Marokkanen'-tweet van Baudet zou een waterscheidingsmoment kunnen zijn

Marokkanen bashen roept op rechts geen weerstand meer op. Waarom niet?

Bijna zes jaar geleden liet Geert Wilders zijn aanhang bij een verkiezingsbijeenkomst scanderen dat er 'minder Marokkanen' moeten komen. Wilders riep het 'te gaan regelen', er ontstond enorme ophef, het regende aangiften en het was de start van een rechtszaak. Nu is er weer ophef over een rechtse politicus die Marokkanen basht: Thierry Baudet twitterde onlangs zonder feitelijke onderbouwing dat vriendinnen werden lastiggevallen door Marokkanen en suggereerde dat het land gered moest worden. Ophef alom.

Als je deze gebeurtenissen naast elkaar presenteert lijkt er niets nieuws onder de zon: dit jaar zijn de reacties op Baudet niet echt anders dan die op Wilders in 2014. Of toch wel? Laten we naar partijgenoten kijken. Zowel PVV als FvD zijn niet democratisch georganiseerd: de PVV is een eenmanspartij waar Wilders de lakens uitdeelt, FvD suggereert een gewone partij te zijn terwijl het in werkelijkheid een uiterst hiërarchische organisatie is. De mogelijkheden van politici om tegen hun eigen leider in te gaan zijn dus beperkt. Toch verschillen de interne reacties.

In 2014 was het de dag na de uitspraken van Wilders al raak. Vrijwel meteen stapte Tweede Kamerlid Ronald van Vliet uit de partij. Hij had het over 'een glijdende schaal'. Eerst ging het de PVV om islamitische uitwassen, meldde hij, toen over oververtegenwoordiging in allerlei statistieken en daarna over hele bevolkingsgroepen. Van Vliet werd onafhankelijk Kamerlid. Een dag later deed zijn collega Joram van Klaveren hetzelfde. Hij noemde de weg die de PVV bewandelde 'vruchteloos'. Het Haagse PVV-raadslid Chris van der Helm vertrok dezelfde dag eveneens.

Maar daar bleef het niet bij. Europarlementariër Laurence Stassen vertrok en gaf haar zetel in de Provinciale Staten van Limburg op. Na de uitspraken van Wilders was doorgaan geen optie, meldde ze. Twee Friese Statenleden stapten op vanwege 'het beeld van de partij dat

FOTO: YOUTUBE

Wilders heeft opgeroepen'. In Utrecht stapten Statenlid Henk Scherer en een PVV-commissielid op. Scherer handelde 'uit overwegingen van fatsoen en geloofwaardigheid', meldde hij. Ook het Gelderse Statenlid Daniel ter Haar vertrok omdat hij niet kon meegaan in de ingeslagen weg.

Sommigen twijfelden of moesten langer nadenken. Aanvankelijk wilde een groot deel van de Statenfractie van Flevoland en bijna de hele gemeenteraadsfractie van Almere vertrekken, maar uiteindelijk bleven ze toch. Ze gaven Wilders een laatste kans. Een maand later stapte het Zuid-Hollandse Statenlid Stephan Jansen op. Na wat overdenkingen realiseerde hij zich dat niemand nog met de PVV wil samenwerken en dat een stem op Wilders dus een stem op links is. Ook Statenlid John van Assendelft kwam tot die conclusie. Nog twee weken later kwam daar nog een Statenlid bij.

Al deze PVV'ers trokken min of meer dezelfde conclusie: de partij was extremer geworden dan ooit, dit verkleinde elke mogelijkheid op politieke invloed en dit was sowieso een programma waar ze inhoudelijk nooit voor hadden getekend. Er zat niets anders op dan te vertrekken.

Bij de PVV vertrokken meerdere politici met slaande deuren. Bij FvD vertrok niemand

Zo komen we bij de tweet van Baudet. De overeenkomsten met Wilders' zijn enorm: het gaat over Marokkaanse Nederlanders en het publiek wordt tegen hen als groep opgezet. Maar de overeenkomsten gaan verder: in beide partijen kunnen politici moeilijk rebelleren tegen hun politieke baas, terwijl ze wel geconfronteerd worden met een politieke agenda waar ze nooit expliciet mee hebben ingestemd. Dit is vooral zuur voor de politici die graag

mee willen besturen en echte veranderingen in gang willen zetten. Zij krijgen een deksel op hun neus.

Bij de PVV vertrokken meerdere politici met slaande deuren. Bij FvD vertrok niemand. Dat is niet omdat ze noodzakelijkerwijs met dit standpunt van Baudet instemmen of er vooraf van op de hoogte waren. Niemand heeft invloed op wat Baudet twittert en tussen die tweets zitten nogal eens onverwachte uithalen. Het verschil met de gematigde Henk Otten, de man die op de achtergrond vrijwel alle Statenleden selecteerde, kon nauwelijks groter zijn. Er is weinig reden om aan te nemen dat de Statenleden de actie van Baudet steunen. Integendeel.

Daarmee komen we op de vraag waarom niemand van FvD is opgestapt en waarom niemand publiekelijk ook maar enige inhoudelijke kritiek heeft geuit. Er zijn twee opties: of het bashen van Marokkanen is in een paar jaar tijd zo gewoon geworden dat het bij rechtse partijen nog maar nauwelijks kritiek oproept, of FvD'ers zijn nu nog banger om zich van Baudet af te keren dan PVV'ers bij Wilders ooit zijn geweest. Ze laten Baudet daarom overal mee weggelaten.

Ik weet niet welke van de twee ik erger vind. •

CHRIS AALBERTS

Journalist en auteur van o.a. 'De puinhopen van rechts'. Docent Media & Journalistiek aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Een parlementaire eendentest

De 'Parlementaire ondervragingscommissie ongewenste beïnvloeding uit onvrije landen' is klaar met haar openbare verhoren. 'Gedurende twee weken vinden er openbare verhoren van deskundigen en getuigen plaats. De opgeroepen zijn verplicht te verschijnen en staan onder eed', schrijft de commissiewebsite.

Maar wanneer ik op de lange verhoren terugblik, blijft van de bedoelde 'deskundigen- of getuigenverhoor' weinig over. De vorm en de inhoud van de vragen creëren een enorm grimmige sfeer. Sommige ondervraagden werden behandeld als criminelen die door de rechter aan de tand worden gevoeld.

Neem bijvoorbeeld de vragen die werden gesteld aan Jacob van der Blom, de voorzitter van de Blauwe Moskee in Amsterdam. Het kost weinig moeite om te zien dat het wantrouwen van die vragen afspatte. Veelzeggend is dat Van der Blom keer op keer in de rede werd gevallen door onder andere VVD-kamerlid Aukje de Vries.

Als laatstgenoemde vraagt naar het contant geld dat bezoekers traditiegetrouw in de collectebus van moskeeën stoppen, reageert Van der Blom met de terechte opmerking dat de verhoren behoren te gaan over internationale financiering. Van die opmerking was mevrouw De Vries niet zo gediend. 'Ik stel hier de vragen.' Ik vind het bizar dat parlementsleden in een beschaafd land als Nederland op deze manier omgaan met onze burgers.

Zoals ik het zie, heeft de ondervragingscommissie zich merendeels gebaseerd op uitspraken van voormalig MIVD'er Ronald Sandee. Volgens hem heeft de Moslimbroederschap de term 'islamofobie' in de media gehouden. Daarnaast zou de Moslimbroederschap de Blauwe Moskee in Amsterdam in handen hebben, geld ontvangen uit Qatar en Turkije en zou het de sharia in Nederland willen invoeren. Het zijn harde beschuldigingen, maar bewijs heeft Sandee niet.

Al deze ongefundeerde beschuldigingen werden door hem verde-

digd met de zogeheten 'eendentest': 'Als iets eruitziet als een eend, zwemt als een eend en kwaakt als een eend, dan is het waarschijnlijk een eend.' Maar zo werkt dit natuurlijk niet.

In een rechtsstaat hanteren we geen eendentest, maar de wet. De handhaving hiervan geschiedt door de aangewezen instanties, waaronder onze veiligheidsdiensten en het OM. Die taak ligt staatsrechtelijk bekeken niet op het bordje van het parlement - en al helemaal niet op die van de heer Sandee.

De strafrechtelijke onschuldpresumptie brengt met zich dat eenieder onschuldig wordt geacht en alleen gestraft kan worden als een strafbaar feit wettig en overtuigend is bewezen. Het behoeft geen betoog dat een eendentest niet volstaat. Het ongecontroleerd rondslingeren van ongefundeerde beschuldigingen past daarom niet in Nederland. In woorden van de Rotterdamse burgemeester Ahmed Aboutaleb: kom met bewijzen'.

Meer in Koranische termen: *'Wanneer een losbandige met een mededeling tot jullie komt, zorg dan dat jullie duidelijke inlichtingen inwinnen, opdat jullie niet in onwetendheid mensen treffen en wroeging krijgen over wat jullie gedaan hebben.'* (Koran 49:6)

Ook binnen de moslimgemeenschap werden de verhoren als vernederend en discriminerend ervaren. 'Vernederende week voor moslims in Nederland', kopte een vlog van de bekende YouTuber Salaheddine. 'Kijk hoe deze islamitische bestuurder ondervraagd wordt door die domme PVV'er', reageerde een Facebookgebruiker. Verder zag ik allerlei reacties

voorbijkomen waarin ontevredenheid en boosheid over deze onverkijkelijke gang van zaken de boventoon voerden.

Van der Blom blikte, een dag na zijn verhoor, terug met de volgende woorden: 'Heel mooi om te zien hoeveel mensen vandaag - tijdens het vrijdaggebed - speciaal naar de moskee zijn gekomen naar aanleiding van de belachelijke ondervraging gisteren. De reacties waren unaniem geschokt over de vorm en inhoud van de ondervraging, en allemaal strijdbaar.'

Tevens onderschrijf ik de zorgen van Stichting Platform Islamitische Organisaties Rijnmond (SPIOR), die vreest dat door deze parlementaire ondervragingscommissie het maatschappelijk debat en het parlementaire debat na de presentatie van het eindrapport verhard, waardoor de tegenstellingen en de polarisatie in onze samenleving worden vergroot. Zelf had ik het niet beter kunnen verwoorden.

Bovendien vrees ik dat jongeren hierdoor juist vatbaarder zullen worden voor extremistische ideeën. Radicale predikers praten jongeren aldoor aan dat ze niet welkom zijn in Nederland en dat de overheid maar één doel voor ogen heeft: het bestrijden van de islam en het loslaten van het geloof door moslims.

Wel ben ik vanzelfsprekend voorstander van meer transparantie en duidelijkheid binnen moskeeororganisaties. Daar heeft iedereen baat bij. Ongewenste invloeden uit het buitenland willen moslims simpelweg ook niet. Wij zijn geen kudde zonder geweten, maar mensen met een zuiver verstand.

Ik - en velen met mij - zijn de mening toegedaan dat een gedwongen maatregel niet de juiste oplossing is en ook niet kan zijn. Er zal een professionaliseringsslag moeten plaatsvinden, ook binnen moskeeororganisaties.

Bevorder daarom het zelfreinigend vermogen van de moskeeën en creëer succesvolle samenwerkingen met andere religieuze instellingen en de (lokale) overheid. Dat schept meer vertrouwen en stelt de gemeenschappen in staat om weerbaarder te worden tegen radicale ideeën. Daarbij zie ik het als een taak van de moslimgemeenschap

AZZEDINE KARRAT

Imam, theoloog en onderzoeker.

om een visie te ontwikkelen en voor onszelf te bepalen wat wel en niet wenselijk is - mits dat binnen de wettelijke kaders plaatsvindt.

In die context ontkomen we niet aan de erkenning dat er ideologieën worden verspreid die, op zijn zachtst gezegd, schadelijk zijn voor Nederland en zijn moslims. Zo werden fatwa's uitgebracht waarbij het moslims werd afgeraden om te stemmen en het studenten werd afgeraden om rechter of advocaat te worden.

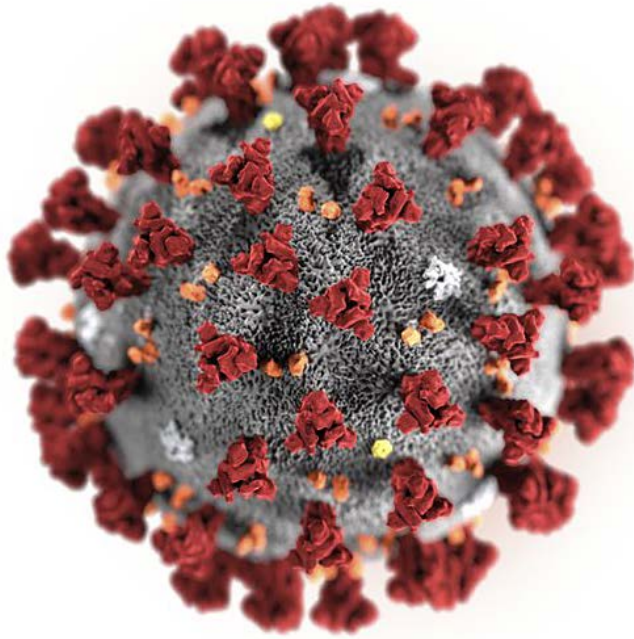
Ook uitspraken als 'Je mag niet bevriend zijn met een ongelovige' of 'Dit is niet jouw land' zijn zorgelijk en mogen wat mij betreft niet op de Nederlandse bodem belanden. Als dat wel gebeurt, dan dienen we dat als gemeenschap te bestrijden.

Ook roep ik moslims op om niet naar andere geloofsgemeenschappen te wijzen. Als ons als moslimgemeenschap iets treft wat we niet wenselijk of rechtvaardig vinden, dan zouden we dat ook niet voor anderen willen. Onderstaande vers vind ik daarom erg toepasselijk:

'Jullie die geloven! Weest standvastig voor God als getuigen van de rechtvaardigheid. En laat de afkeer van bepaalde mensen jullie er niet toe brengen niet rechtvaardig te zijn. Weest rechtvaardig, dat is dichter bij godvrezendheid. En vreest God. God is welingelicht over wat jullie doen.' (Koran 5:8)

Moge Allah ons allen in staat stellen om de broederschap te versterken en de saamhorigheid te realiseren. Moge Allah Nederland beschermen tegen alle kwade bedoelingen. ●

In een rechtsstaat hanteren we geen eendentest, maar de wet

EEN CORONA-MOLECUUL (FOTO: ASSOCIATED PRESS)

KIZA MAGENDANE

Schrijver. Publicist.
Politicooloog.
Beleidsondernemer.

Het 'buitenland' is een mythe

De kwetsbaarheid en beperking van onze nationale grenzen zijn de afgelopen tijd krachtig zichtbaar door de snelle verspreiding van het coronavirus. Het virus dat eind vorig jaar in de Chinese stad Wuhan de kop opstak, verspreidde zich in rap tempo over de rest van China. Inmiddels zijn Japan, Zuid-Korea, Thailand en andere Aziatische landen ook door het virus getroffen, maar ook de Verenigde Staten, Australië, Italië, Frankrijk, Duitsland en België.

Op het moment van schrijven zijn al meer dan 80.000 mensen besmet en zijn bijna drieduizend mensen overleden aan het coronavirus. De verwachting is dat deze cijfers de komende dagen zullen stijgen, ondanks de poging van de Chinese overheid om de verspreiding te beheersen.

Een belangrijke les: weliswaar kun je mensen categoriseren via naties, staten en paspoorten, maar wat hen echt met elkaar verbindt is hun immuunsysteem, hun vermogen om door een virus besmet te raken, dit over de hele wereld te verspreiden en hieraan te overlijden.

De snelle verspreiding van het coronavirus kun je verklaren door

de technologische revolutie. Die maakt het mogelijk om binnen 24 uur naar de andere kant van de wereld te reizen en een pakketje vanuit China in Nederland te laten bezorgen. Elke keer als ik politici of burgers hoor roepen dat buitenlanders hun land niet mogen betreden, vraag ik mij af of ze blind zijn of slecht acteren.

Want je moet blind zijn of heel slecht toneelspeken om niet in te zien dat wij als mensen, ongeacht onze geboorteplek, een gezamenlijke lotsverbondenheid hebben. Er hoeft maar tijdens kerst een dodelijk virus te ontstaan in een wereldstad, en de kans is vrij reëel dat alle landen van de wereld daar mee te maken hebben. Virussen kijken niet naar huidskleur, etniciteit of nationale grenzen.

Dat geldt ook voor geld. Geld stinkt niet, maar discrimineert ook niet. Kijk maar naar de Nederlandse Ontwikkelingsbank FMO. Deze is gespecialiseerd in het doen van investeringen in 'moeilijke landen'. Vorig jaar november publiceerde Human Rights Watch een onderzoek dat stelde dat een palmolieplantage waar de bank in had geïnvesteerd de basisrechten van haar arbeiders niet respecteerde. Zo werden medewerkers onderbetaald en aan giftige pesticiden blootgesteld.

Eerder had *Trouw* in meerdere berichten laten zien dat de ontwikkelingsbank betrokken was bij investeringen in Congo die mensenrechtenschendingen mede mogelijk maakten. Denk hierbij aan landroof, intimidatie, arrestatie, moord en doodslag. Het geld van FMO wist direct en indirect het leven van Congolezen te beïnvloeden.

Voor mij het ultieme bewijs dat de financiële sector, net als ziektes en virussen, lak heeft aan nationale grenzen. Wat hier in Nederland gebeurt, heeft direct invloed op de andere kant van de wereld, en andersom.

Via de 'Luanda Leaks' heeft een groep internationale onderzoeksjournalisten aan de hand van ruim 700.000 documenten laten zien hoe de Angolese 'zakenvrouw' Isabel dos Santos miljarden verdiende met corrupte praktijken en daarmee de rijkste vrouw van Afrika werd.

Als voormalige presidentsdochter en directeur van het staatsoliebedrijf Sonangol wist Dos Santos voor zichzelf en haar man lucratieve deals binnen te slepen, die ze vervolgens in honderden miljoenen verzilverden. Maar zonder de steun van de adviseurs van McKinsey en PwC zou de voormalige presidentendochter er niet in geslaagd zijn om haar land leeg te roven.

Virussen kijken niet naar huidskleur, etniciteit of nationale grenzen

Uit de Luanda Leaks blijkt bovendien dat de tientallen BV's die Dos Santos en haar man gebruiken om hun geld weg te sluisen in Nederland zijn gevestigd. Zo krijgen we dus de situatie dat een arm Afrikaanse land wordt leeggeroofd 'dankzij' de steun van consultants en accountants uit rijke landen als Nederland.

Nationale grenzen zijn heilig. De snelle verspreiding van het coronavirus en de grenzeloze financiële sector laten zien hoe, meer dan ooit tevoren, 'binnenland' en 'buitenland' met elkaar verweven zijn. •

TAYFUN BALCI

Programmacoördinator
bij The Hague Peace
Projects voor de Armeens
Koerdische Turkse
werkgroep. Lid van de
Nieuw Amsterdam Raad
(Pakhuis de Zwijger).

‘Cultuuroorlog’? It’s the economy, stupid!

Onlangs sloegen de woningcorporaties alarm: de ‘achterstandswijken’ dreigen ‘terug te keren’ met opstapelende problemen van langdurige werkloosheid, psychiatrische patiënten en drugsverslaafden in sociale huurwoningen - en nog meer ellende, zoals schulden, voor de *have-nots* van deze maatschappij.

‘Terug te keren’ - van nooit echt weggeweest, was mijn eerste reactie toen ik de berichtgeving hierover zag voorbijkomen. Hoewel ik in mijn vorige column - over de stadspasfiets van de Gemeente Amsterdam - de armoede relativeerde met zelfspot, draait het natuurlijk om een bloedserieuze situatie die niet gisteren is begonnen.

Dat de armen armer worden en de rijken rijker heeft alles te maken met de afbraak van onze verzorgingsstaat. Die begon al in de jaren tachtig en negentig, toen de PvdA zich onttreed van haar ideologische veren. Bijna alle kabinetten daarna hebben een strikt bezuinigingsagenda doorgevoerd, met Rutte I, II

en III als climax.

De laagste inkomens, waaronder ook werkende armen, houden al jaren simpelweg steeds minder over. Dat wil zeggen: als ze alle stijgende vaste lasten al hebben kunnen betalen, zoals huur, zorgverzekering, de energierekening, belasting - noem allemaal maar op. Alles wordt duurder. Dit, terwijl het zeer moeilijk is om aan een vaste baan te komen of opdrachten binnen te halen als sapelende zzp’er.

Tja, wat doe je dan? Op een houtje bijten, bij je ouders wonen, geen gezin beginnen, de ‘buitenlanders’ de schuld geven op sociale media, enzovoorts. Vooral dat laatste is iets dat ons als land opbreekt.

Er wordt in toenemende mate niet gewezen naar het strenge bezuinigingsbeleid van de afgelopen kabinetten, bijvoorbeeld in de cultuursector, de participatiewet of omroepenstelsel. Nee, xenofobe elites hebben het over profiterende migranten en vluchtelingen. We zijn gekke Henkie toch niet om Ahmed en Fatima’s uitkering voor de komende twintig jaar te subsidiëren!

En om het allemaal nog benauwder te maken: armoede wordt structureel doorgegeven

Ook in het gebruik van stereotype termen als ‘achterstandswijk’, ‘kwetsbare buurt’ of ‘zwakke buurt’ zie je dit soort nationalistische frames terugkomen. Alleen bij buurten waar veel migranten wonen worden deze termen gebruikt.

Wanneer het om autochtone wijken gaat, met exact dezelfde lage inkomensproblematiek, praat men in nostalgische termen als ‘volksbuurten’, of gewoon ‘arbeiderswijken’ en ‘woonwijken’. Zo wordt armoede, bewust of onbewust, onderdeel van de ‘cultuuroorlog’ tussen ‘ons’ en ‘hunnie’.

Maar nogmaals: armoede treft ons allemaal. En het is ontzettend vernederend om armoedig door het

leven te gaan, dat je naar woorden moet happen wanneer iemand vraagt: ‘Wat doe jij dan?’ Niks. Helemaal niks. Mensen zonderen zich juist af, om anderen - en zichzelf - maar niet te confronteren met hun shitbestaan.

Ik kan me nog goed herinneren hoe mijn broer en ik lege flessen van de burens hadden gejat voor statiegeld. Toen mijn vader daarachter kwam, gaf hij mijn broer een klap en moest hij de flessen weer inleveren. ‘Geef ik jullie geen geld ofzo, dat je je oog laat vallen op anderen’s spullen?’, zij hij nog.

Natuurlijk gaf hij geld, maar wat kun je van een failliete kip verwachten? We gingen om de vier of vijf jaar op vakantie. Het geld van zijn uitkering was niet genoeg om bijvoorbeeld naar de McDonalds te gaan met drie jonge kinderen.

En om het allemaal nog benauwder te maken: armoede wordt structureel doorgegeven. Kinderen van wie de ouders werkloos thuiszitten hebben veel meer kans om zelf ook zo te eindigen. Ik kan uit ervaring spreken. Met veel pijn en moeite heb ik me enigszins kunnen ontworstelen, maar hoe zit het met de jongere generaties die geen studiefinanciering meer kunnen aanvragen?

Eén ding is zeker. Op Mark Rutte hoeven zij in ieder geval niet te rekenen. ●

Een nieuwe Scheffer?

Onlangs was het twintig jaar geleden dat Paul Scheffers gerucht-makende essay *Het multiculturele drama* in NRC werd gepubliceerd. NRC zelf en enkele andere kwaliteitskranten hebben uitvoerig stilgestaan bij dit feit. Terecht, want het essay was destijds bepaald baanbrekend. Het markeerde het einde van een naïef geloof in multiculturalisme dat Nederland zeker twee decennia in zijn ban hield. Het luidde ook een verharding in van politieke stellingen inzake migratie en integratie. Sommigen beweren zelfs dat Scheffer heeft gezaaid wat later door Fortuyn, Wilders en Baudet is geoogst. Daarvan geloof ik niets: ook zonder Scheffers essay was die verharding er gekomen. De groei van de aantallen migranten, de opkomst van

Willem Drees jr. en Frits Bolkestein gingen hem voor, de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid had al tien jaar eerder het einde van het 'minderhedenbeleid' bepleit en diverse wetenschappers, onder wie ikzelf, hadden zich ook al veel eerder kritisch uitgelaten over de te geringe aandacht voor de integratie van nieuwkomers. Zij allen vonden maar in beperkte mate gehoor; kennelijk was de tijd nog niet rijp voor een omslag.

De grote verdienste van Scheffer is geweest dat hij op het juiste moment naar voren trad. Daarbij kwam nog dat hij bekend stond als 'linkse' intellectueel, terwijl kritische geluiden tot dan toe hoofdzakelijk van rechts en hooguit vanuit het politieke midden kwamen. Nu een prominent PvdA'er als Paul Scheffer zich zo bezorgd toonde over het integratieproces en over de manier

naar emancipatie. Bij ongewijzigd beleid zou een etnische onderklasse ontstaan en zouden maatschappelijke spanningen sterk toenemen. Om de liberaal-democratische samenleving in stand te houden dienen nieuwkomers zich tot op zekere hoogte aan te passen en bepaalde gebruiken en ideeën op te geven, zo betoogde hij.

Opvallend is dat Scheffer integratie vooral ziet als aanpassing van de nieuwkomers aan de 'Nederlandse cultuur'. Soms neigt hij zelfs enigszins naar nationalisme. Hij verwijt de 'kosmopolitische elite' dat zij hiervoor onvoldoende oog heeft. Scheffer zelf kan weer worden verweten dat hij in zijn essay nauwelijks is ingegaan op de noodzaak van meer participatie aan arbeid en onderwijs en op het bestrijden van discriminatie. In latere publicaties heeft hij dat overigens wel gedaan.

cours wordt nu vooral bepaald door politici en anderen die vinden dat migranten zich onvoldoende aanpassen, dat ze niet helemaal zo worden als 'wij' - wie die 'wij' ook mogen zijn. Veel onderzoek laat echter zien dat nieuwkomers en hun nazaten zich wel degelijk hebben aangepast aan de Nederlandse samenleving, al zijn zij natuurlijk nog wel herkenbaar aan hun migratieachtergrond of hun godsdienst.

Voor veel autochtonen is dat niet genoeg: hoe goed migranten en hun nazaten ook Nederlands spreken en hoe gemakkelijk zij zich in de samenleving ook bewegen, de gepercipieerde cultuurkloof blijft over en weer groot, de interetnische sociale contacten blijven beperkt en discriminatie is bepaald niet uitgebannen. Tijd voor een nieuwe noodkreet met de impact van die van Paul Scheffer, liefst een uit migrantenkring. •

HAN ENTZINGER

Emeritus hoogleraar
migratie en
integratiestudies aan de
Erasmus Universiteit
Rotterdam

een hier gewortelde tweede generatie, de afbouw van de verzorgingsstaat en de terugtrekkende overheid maakten dat steeds meer mensen de immigratie als een bedreiging van hun eigen vertrouwde leefsituatie gingen zien. Die bedreiging werd in de jaren negentig nog versluierd door de economische voorspoed. Slechts weinigen merkten haar toen op, maar ze was er wel degelijk.

Paul Scheffer was een van de eersten die het groeiend gevoel van vervreemding bij de autochtone bevolking - althans een deel daarvan - onder woorden bracht, maar hij was zeker niet de allereerste. Politici als

waarop de politiek daarmee was omgegaan, gingen ook bij links de ogen open.

Wat beweerde Scheffer nu eigenlijk? Ik heb zijn essay weer eens herlezen en realiseerde me dat het voor de generaties van nu - laat staan voor toekomstige generaties - lastig zal zijn te begrijpen waarom het destijds zoveel ophef veroorzaakte. Scheffer was erg kritisch over het gemak waarmee veel Nederlanders toen pleitten voor het behoud van migrantenculturen.

Het koesteren van de eigen identiteit zou volgens hem niet samen gaan met het noodzakelijke streven

En nu, twintig jaar later? Het integratieproces van de nieuwkomers en hun nazaten heeft zich ondanks tegenwerking volop doorgezet: participatie aan arbeid en onderwijs zijn spectaculair gestegen, behalve onder sommige vluchtelingengroepen. Een etnische onderklasse heeft zich - gelukkig - niet gevormd, al blijven migranten oververtegenwoordigd aan de onderkant van de samenleving.

Naar de maatstaven van twintig jaar geleden zou dat een fantastische vooruitgang betekenen. Helaas zijn de maatstaven in de tussentijd veranderd. Het maatschappelijk dis-

**Het integratie
proces van de
nieuwkomers en
hun nazaten heeft
zich volop
doorgezet**

Protesteren voor geld, maar niet voor mensenlevens

Je hoeft niet schizofreen te zijn om een gesprek met jezelf te voeren. Althans, dat houd ik mezelf voor als ik weer eens onhoorbaar voor mijn buitenwereld een complete dialoog met mezelf voer. En soms ontardt zo'n dialoog zelfs in een fikse discussie tussen mij en mezelf. Onlangs nog, toen ik beelden vanuit Suriname zag.

Onlangs gingen duizenden Surinamers in hoofdstad Paramaribo de straat op om te protesteren tegen de regering van Bouterse. Directe aanleiding? Het corrupte en financiële wanbeleid van Bouterse en vooral de brutale greep uit de kas van de Centrale Bank van Suriname ter hoogte van honderd miljoen dollar.

Particulier geld is, plat gezegd, gejat ten gunste van overheidsuitgaven. Volgens vicepresident Ashwin Adhin heeft de regering dat geld gebruikt om 'onder andere aardappelen, uien en andere basisgoederen mee te bekostigen'.

Geld stelen van particuliere, armlastige Surinamers om hen te voorzien van 'Hollandse pot': Robin Hood draait zich om in zijn graf in Nottingham.

Maar terug naar mijn interne tweestrijd. Enerzijds dacht ik: geweldig! Surinamers gaan eindelijk weer eens massaal de straat op om zich te verzetten tegen corruptie en Bouterse. Maar ook dacht ik: waarom gaan Surinamers wél protesteren als ze in hun eigen portemonnee worden geraakt, maar niet als een president mensenrechten schendt en de democratische rechtsstaat ondermijnt?

De optimist in mij is dus vooral opgetogen over Surinamers die de moed hebben zich te verenigen. Surinamers met allerlei verschillende achtergronden gingen gezamenlijk de straat op. Actief burgerschap, daar ontbreekt het vaak aan in Suriname. Daarbij hoort ook het opkomen voor je grondrechten, verzetten tegen onrecht en corruptie en dat op een vreedzame manier binnen de kaders van de wet.

Dat actieve burgerschap van kritische Surinaamse burgers is waar

**DAVE
ENSBERG-KLEJKERS**

Directeur Jantje Beton.
Bestuurskundige.
Auteur van het boek
'Bezielde beschaving: alles
behalve een multicultureel
drama' (2017).

columnist Sheila Sitalsing in haar Johan Ferrier Lezing in 2018 vurig voor pleitte. 'Er is een complete systeemverandering nodig, op al deze terreinen, om een goed functionerende democratie te krijgen, met kansen voor iedereen. De revolutie - het is in deze context een beladen woord, dat realiseer ik me - zal van binnenuit moeten komen', aldus de Surinaams-Nederlandse columniste van *de Volkskrant*.

Terugdenkend aan deze woorden van Sitalsing, zouden de massale protesten het begin kunnen zijn van een nieuwe, vreedzame revolutie in Suriname. Ditmaal niet geïnitie-

eerd door militairen, zoals veertig jaar geleden, maar door kritische burgers. Een passende volgende stap in dit revolutieproces is het wegstemmen van Bouterse's partij, de NDP, in de verkiezingen van 25 mei. De optimist in mij zegt: dat gaat gebeuren! Genoeg is genoeg, ook in Suriname. *The times are changing!*

Maar ja, ik ben een complex mens met zowel optimistische als pessimistische gevoelens. Daarom zegt de pessimist in mij: als de buiken en portemonnees van de meeste Surinamers in de komende maanden weer gevuld worden, wordt de NDP toch opnieuw de grootste partij.

Ook zegt deze pessimist: wat is dat toch voor een selectieve verontwaardiging? Wel de straat op gaan als ze je geld jatten, maar als medeburgers zien dat hun zoons worden vermoord en dat de daarvoor veroordeelde moordenaar geen behoefte heeft om afstand te doen van het presidentschap, blijft het oorverdovend stil.

Waar is de solidariteit met de slachtoffers en nabestaanden van de Decembermoorden? Waarom is hun lot niet de moeite waard om even verontwaardigd door de straten van Paramaribo te demonstreren met borden als 'Bouterse = moordenaar' of 'Moordenaars horen niet in het presidentieel paleis, maar in het gevang'?

Een president die trots in militair

uniform voor de rechtbank verschijnt en schaamteloos trots is op zijn 'revolutie' (lees: militaire staatsgreep in 1980) en de daarbij horende gevolgen (lees: onder andere vijftienvoudige moord in 1982), spuugt Suriname en Surinamers in hun gezicht. Heeft geen respect voor fundamentele waarden en mensenrechten. Plaatst zichzelf boven alle partijen en ziet zichzelf als onschendbaar. Dat verdient een dagenlang protest van grote groepen kritische burgers.

Tsja, wint de optimist het van de pessimist? Ik ben er eerlijk gezegd nog niet uit. Als de twijfel overheerst, verwelkom ik de hoop. Want die hoop, hoe romantisch en misschien onrealistisch ook, zit diep in mij.

Ik hoop op en verlang naar een goed en integer functionerende Surinaamse overheid die het welzijn van Surinamers boven alles stelt. Een overheid die wordt geleid door mensen met een schoon blazoën en die niet - met het bloed van landgenoten - met de regeringscepter zwaaien. Een overheid die gevoelig is voor massale protesten van moedige, kritische burgers en hen het geld teruggeeft dat ze van hen heeft gestolen.

Eureka! Terwijl ik deze woorden van hoop en optimisme optik, weet ik het: de optimist in mij wint het van de pessimist. Er is hoop voor Suriname! ●

**Bouterse spuugt
Surinamers in hun
gezicht**

ergosana

Medisch Adviesbureau

Drs. İsmail Sevinç

Arts arbeid en gezondheid/verzekeringsarts

www.ergosana.nl - i.sevinc@ergosana.nl - 0624706882

**Rijbewijskeuring
B,C,D, (E) groot
rijbewijs**

**Medische Keuring
Levensverzekering**

**Verzuim &
Re-integratie**

**Vaccinatiezorg
particulier /
Bedrijven**

RIJBEWIJSKEURING OOK OP ZATERDAG

dK.Academie

voor **€29,95** p.m.

Maandelijks
opzegbaar

dK.Academie is de community van lezers van het crossmedia-platform de Kanttekening.

Als actieve members staan we maandelijks stil bij een actueel of relevant thema, zoals terrorisme, geld, modern China of de Nederlandse rechtsstaat. Het gekozen thema ondersteunen we met het volgende:

- Maandelijks een boek (Elementaire Deeltjes van Amsterdam University Press, waarover bijvoorbeeld Nederlands Dagblad recenseert: "beter dan Google en Wikipedia samen") ter waarde van €9,99 per titel.
- Toegang tot de luistercolleges van Home Academy ter waarde van €12,50 per maand.
- Abonnement op de zaterdagkrant of het maandblad van de Kanttekening (naar keuze maandelijks te switchen) inclusief digitale toegang ter waarde van €12,95
- Toegang tot maandelijks meet-ups met boeiende sprekers en schrijvers, inclusief één introductie per keer.
- Interessante kortingen op culturele evenementen, films, theaters, musea, concerten, optredens en exposities.

Bovendien besteden we in de Kanttekening uitgebreid aandacht aan het thema van die maand. Je leest dan stukken van bekende en minder bekende schrijvers, allen experts in het desbetreffende vakgebied.

Word nu onderdeel van dK.Academie voor slechts €29,95 per maand.

In samenwerking met:

Amsterdam
University
Press